

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

ROLE A SPOKOJENOST MUŽE
V SOUČASNÉ RODINĚ
POSKYTUJÍCÍ PĚSTOUNSKOU PÉČÍ
THE ROLE AND THE SATISFACTION OF A MAN IN
A CURRENT FAMILY PROVIDING FOSTER CARE

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Radek Štěpánek**
Vedoucí práce: **Mgr. Lucie Viktorová, Ph.D.**

Olomouc

2022

Věnování a poděkování

Tuto práci věnuji své ženě. Haně.

Mé poděkování patří všem ženám, mužům i dětem, kteří byli ochotni sdílet své osudy a participovat na výzkumu. Děkuji Báře, ředitelce, která umožnila realizaci výzkumu na své srdeční akci. Bez nich by tato práce nevnikla.

Poděkování si zaslouží moje rodina. Žena i děti. Za trpělivost, kterou se mnou měli nejen při psaní této práce, ale po celou dobu studia. Jen oni ví, co jsme společně zvládli.

Zvláštní poděkování náleží Mgr. Lucii Viktorové, Ph.D., vedoucí práce. Někdy je úplně nejlepší mít vedle sebe někoho, kdo nás nebere moc vážně. Děkuji.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Role a spokojenost muže v současné rodině poskytující pěstounskou péči“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce. Uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 24.03.2022

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
	OBSAH	3
	ÚVOD	5
	TEORETICKÁ ČÁST	7
1	Rodina	8
1.1	Definice a typy rodiny.....	8
1.2	Historický vývoj rodiny a současnost	9
1.2.1	Rodina v dávné historii.....	9
1.2.2	Tradiční rodina.....	10
1.2.3	Moderní rodina.....	11
1.2.4	Postmoderní rodina	11
1.3	Funkce rodiny ve vztahu k potřebám dětí, rodičů a ostatních.....	13
1.3.1	Funkce rodiny ve vztahu k potřebám dětí	14
1.3.2	Funkce rodiny ve vztahu k potřebám rodičů	15
1.3.3	Funkce rodiny ve vztahu ke společnosti a státu.....	16
2	Náhradní rodinná péče	18
2.1	Historický vývoj NRP	18
2.2	Historie NRP po vzniku ČR	20
2.3	Aktuální právní rámec NRP v ČR	20
2.4	Nejlepší zájem dítěte	21
2.5	Formy NRP.....	22
2.5.1	Adopce, osvojení.....	23
2.5.2	Poručenství	23
2.5.3	Pěstounská péče	23
2.5.4	Svěření do péče jiné fyzické osoby než do péče rodiče	24
3	Muži, otcové a pěstouni	26
3.1	Mužství	26
3.1.1	Definice mužství	26
3.1.2	Význam mužství	28
3.1.3	Mužství a altruismus	29
3.1.4	Historický vývoj mužství	31
3.1.5	Mužství a soudobá společnost	32
3.2	Otcovství a pěstounství	35
3.2.1	Vymezení otcovství.....	36
3.2.2	Vznik a některé právní aspekty otcovství.....	36
3.2.3	Typy otcovství	37
3.2.4	Psychologické aspekty otcovství	38

3.2.5	Otcovství vs. mateřství?	38
3.2.6	Muži a pěstounství	40
VÝZKUMNÁ ČÁST		44
4	Výzkumný problém, cíle práce a výzkumné otázky.....	45
5	Metodologický rámec a použité metody	47
5.1	Metodologický rámec.....	47
5.2	Metody získávání dat	47
5.2.1	Polostrukturovaný rozhovor	48
5.2.2	Pozorování	49
5.2.3	Dotazník	49
5.3	Sběr dat a pilotní studie.....	50
5.3.1	Pilotní studie	50
5.3.1	Průběh výzkumu a sběru dat.....	51
5.4	Etické otázky a ochrana soukromí	52
5.5	Metody analýzy dat.....	53
6	Výzkumný soubor	55
7	Práce s daty a její výsledky	58
7.1	Příprava a zpracování dat	58
7.1.1	Rozhovory	58
7.1.2	Dotazníky.....	59
7.1.3	Vlastní pozorování a poznámky.....	60
7.2	Výsledky a zjištění	60
7.2.1	Výsledky rozhovorů	60
7.2.2	Výsledky z dotazníkového šetření	66
7.2.3	Výsledky pozorování.....	75
7.2.4	Závěrečná sumarizace výsledků	75
7.2.5	Odpovědi na výzkumné otázky.....	78
8	Diskuze.....	80
8.1	Jedinečnost a limity výzkumu	80
8.2	Diskuse nad závěry výzkumu	81
8.3	Praktické přínosy výzkumu	83
9	Závěr.....	85
10	Souhrn	86
LITERATURA		90
PŘÍLOHY		97

ÚVOD

Kdysi jsem psával básně

Bývaly naivní, snad i krásný...

Kdysi...

Kdysi jsem viděl malé dítě rozběhnout se hlavou proti zdi.

Viděl jsem dítě, které si vlastními zuby trhalo kůži, aby krví upoutalo pozornost.

Viděl jsem nezáměr a lhostejnost, jak pomalu zabíjí.

Viděl jsem slzy, v očích své ženy.

Děti bez dětství nemusíme hledat ve vzdálených krajinách třetího světa. Nemusíme ani jezdit do oblastí válečných a podobných konfliktů. Žijí tu s námi. Zvýšená koncentrace dětí s psychicky traumatickou zkušeností se nachází v systému sociálně právní ochrany dětí (SPOD) a náhradní rodinné péče (NRP). Když jsem přemýšlel nad volbou tématu pro svoji bakalářskou práci, v první okamžik jsem ji chtěl zaměřit právě na děti v těchto systémech.

Brzo jsem však zjistil, že tématu zanedbávaných, deprivovaných a podobně handicapovaných dětí, je již tak věnována velká pozornost. Existuje dlouhá řada studií a prací zaměřených na děti v systému NRP. O něco méně, ale stále poměrně hodně, je prací zaměřených na ženy – matky a pěstounky. Ovšem úplná rodina, a těch je mezi rodinami poskytujícími NRP většina, úplná rodina je tvořena ještě jedním členem. Mužem.

Nejde však jen o podíl mužů a otců na zájmu výzkumníků, či spíše výzkumnic. Opravdu spíše výzkumnic, neboť drtivou většinu výzkumů zaměřených na oblast vztahů, rodiny a NRP, realizují ženy. Je pak logické, že se autorky zaměřují na oblasti, které zajímají právě je, coby ženy a matky. Přestože se tedy role muže i otázky otcovství v těchto dílech otevírají, děje se tak spíše okrajově, často doplňkově, případně z pohledu ženy či dítěte. Nabyl jsem dojmu, že podobně jako ubývá mužů – absolventů psychologických a filozofických fakult i humanitních oborů obecně, ubývá též výzkumů přímo zaměřených na význam, potřeby a životy mužů, otců a pěstounů z pohledu jich samých.

Práce zahrnující uvedený prvek, tedy muže – manžele, otce a pěstouny, samozřejmě existují také. Avšak je jich málo. Co víc, velmi často je v nich sledován jen jeden směr, především přímé působení muže – otce na dítě či matku. Maximálně řekněme na rodinné prostředí.

Ano, sám jsem muž. Jsem manžel, táta a pěstoun. Jsem taky manažer, zaměstnanec, technik, údržbář, nebo třeba rybář a motorkář. Mám mnoho zájmů a mnoho rolí... Až do započetí této práce jsem nad svými rolemi nikdy moc nepřemýšlel. Prostě jsem tak nějak bral, co jak přišlo. A každodenní život pěstouna přináší opravdu velkou spoustu drobných i větších starostí. Situace, které je třeba okamžitě řešit. Někdy je to únavné. V dnešní době rozhodně nejde jen a pouze o finance, práce kolem domu, či hraní si s dětmi.

Výše uvedená zjištění mě samotného překvapily. Uvědomil jsem si vzrůstající disproporci, někdy skutečně zřetelný rozpor mezi pojetím mateřství a otcovství, mužství a ženství, ze strany naší soudobé společnosti. Zároveň jsem však získal silný pocit nesouladu mezi tímto obecným nastavením a svými osobními zkušenostmi. Zatímco statistiky a média téměř denně hovoří o rozpadajících se vztazích, o stoupajícím počtu rozvodů, o upadající hodnotě instituce manželství..., mezi pěstounskými rodinami nic takového nepozorují.

Čím to?

Jak to vlastně mají ostatní muži – manželé, otcové, pěstouni? Jaké jsou jejich role v rámci rodiny, jejich životní názory a postoje? Jak je vnímají jejich partnerky a jejich děti, vlastní i přijaté? Co je tíží a co jim pomáhá? Odpovědi na tyto otázky jsem v rámci rešerší hledal velmi těžko. Až jsem se rozhodl zjistit odpovědi sám.

Touto prací chci přispět dětem, které v počátku svého života neměly mnoho štěstí, trochu z jiné strany. Chci přispět i jejich rodičům. Každému, kdo chce naslouchat a přemýšlet.

TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

1.1 Definice a typy rodiny

Přestože je pojem rodina velmi rozšířený a všeobecně známý, každý jej může vnímat, prožívat a také vysvětlovat jinak. Je to individuální. To je poselství této kapitoly. A co je důležité, je to i výchozí premisa chápání nejen pojmu rodina, ale především pěstounství jako takového, jeho prožívání, či motivace k němu.

Pokusme se nyní ukázat několik pojetí rodiny a pokusů o její definici:

V díle *Psychologie rodiny* z pera I. Sobotkové je uvedeno vymezení rodiny dle Kramera (1980, in Sobotková, 2003, s. 24) následovně: „*Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním.*“ Dále se uvádí, že ...členové rodiny jsou často vázáni hereditou, manželskými svazky a společným uspořádáním života v určitém úseku své životní cesty. Pojem rodina pak může být užíván kdykoliv, pokud mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, a to i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu apod. Sama Sobotková však zmiňuje snahu vyhnout se přímé definici, z důvodu nesmírné složitosti definovaného jevu. Namísto prosté definice pojmu *rodina* používá termín *rodinný systém*.

Relativně stručně vymezuje základní myšlenku rodiny Psychologický slovník Hartla, & Hartlové (2010). Rodina je zde především společenská skupina propojená manželstvím či pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí.

Naopak Bohumil Geist ve svém Sociologickém slovníku (1992) věnuje popisu rodiny hned několik stran. Uvádí zde např. různé chápání pojmu v různých sociologických soustavách, vymezení různými autory, či pomocí různých znaků. Popisuje různé typy rodin. Za zmínku stojí např. pojetí rodiny jako institucionalizované, bio-sociální skupiny, skládající se z dospělých a dětí (La Barre, 1964, in Geist, 1992), dále pojetí rodiny jako skupiny členů spojených intimním citem (König, 1976, in Geist, 1992), či rodiny jako univerzální lidské instituce, která je příbuzensky strukturovanou skupinou s klíčovou funkcí – vychovatelskou socializací novorozenců (Reissová, 1980, in Geist, 1992).

Kromě definic rodiny zmiňuje Geist také charakteristické znaky a struktury rodiny. Z poměrně podrobné typologie uvedme především rodinu *úplnou* či *jadernou, nukleární* (tvořenou otcem, matkou a nejméně jedním dítětem) a rodinu *neúplnou* (pokud chybí jeden z rodičů). Dále 3 typy rodin dle rozdělení moci: *patriarchální typ* (moc a autoritu zde má otec), *matriarchální typ* (moc a autorita přísluší matce) a *rovnostářský typ* (tzv. demokratická rodina s autoritou obou rodičů). V neposlední řadě je třeba zmínit i typy rodin dle funkčnosti (*funkční* a *dysfunkční typ*) a dle pohlaví rodičů (*heterosexuální* – kterou tvoří muž a žena, a *homosexuální* – kde oba dospělí jsou stejného pohlaví).

Jak je vidět, přes zdánlivou jednoduchost, dlouhou historii a všeobecné rozšíření pojmu rodina, je jeho komplexní vysvětlení značně široké a komplikované. Rovněž typologie rodiny se neustále vyvíjí a rozšiřuje. Na úplný závěr jsem si nechal definici rodiny podle mé kamarádky, pěstounky a maminky několika dětí, B. Helešicové. Dle mého názoru se v této definici projevuje i specifická zkušenost pěstounství. „*Rodina je skupina jedinců, kteří se učí žít spolu, pokud možno bez konfliktů.*“ (Dědová, 2010, s. 13).

1.2 Historický vývoj rodiny a současnost

Přestože historický exkurz do vývoje rodiny není podstatou této práce, přece je třeba jej alespoň krátce zmínit, neboť je základem všech počátků rodiny jako takové. Je také nezbytným východiskem pro pochopení současného stavu, i pro alespoň minimální náhled možných trendů.

1.2.1 Rodina v dávné historii

Obecně se předpokládá, že rodina, jako nejmenší lidské společenství, existovala od samého počátku existence lidského druhu. Vytvářely ji snad všechny typy lidských společenství (či kultur), již od doby kamenné. Dominantní roli v té době hrál princip ženy a plodnosti. V českých a moravských lokacích tomu nasvědčuje např. soška Venuše se svými atributy ženství, ale také např. základy chýší a další archeologické nálezy. Naopak zdroje obživy tehdy zajišťovali téměř výhradně muži. Situace se postupně měnila s rozvojem zemědělství. Činnosti jako chov zvířat a pěstování rostlin vyžadovaly jak mužskou sílu, tak dovednosti a vlastnosti náležející spíše ženám. V návaznosti na jednodušší zabezpečení obživy následně rostl počet dětí i obyvatel (Matoušek, 2003).

Také Matějček (1994) uvádí, že rodina je jednou z nejstarších lidských institucí. Vznikla nejspíše z reprodukčních důvodů, hlavně z potřeby ochraňovat své potomstvo, učit je, a připravovat na život.

1.2.2 Tradiční rodina

Na úvod této části je třeba poznamenat, že i při zohlednění výše uvedených důvodů zajištění potravy, bezpečí apod., nejstarší formy rodiny mohly být a pravděpodobně skutečně byly výrazně odlišné od rodiny, jak ji známe dnes. Jak dokládají již zmíněné archeologické nálezy, první zemědělci u nás žili v tzv. velkých domech, které mohlo společně obývat až několik desítek lidí (Fialová, 1996).

Počátky tzv. tradiční rodiny pak obvykle datujeme k době klasicismu a osvícenství (17. a 18. stol.). Jaucourt (1751, in Možný, 1990, s. 17) k rodině uvádí: „... *je to společnost, jež tvoří základní výbavu a přirozený stav člověka. Rodina je vsutku občanská společnost, ustavená Přírodou: tato společnost je nejpřirozenější a nejstarší ze všech společností: vytváří základ pro národní společnost, neboť lid anebo národ není nic jiného než celek složený z mnoha rodin. Rodina se zakládá manželstvím a je to příroda sama, jež vtahuje člověka do tohoto svazku; z něhož jsou pak rozeny děti, jež prodlužují život rodiny, udržují lidskou společnost při životě a nahrazují ztráty, jež v ní způsobuje smrt každý den.*“

Možný (1990) také tvrdí, že původní význam pojmu rodina byl podstatně jiný než dnes, především v pojetí římského práva, které do rodiny ve smyslu velkého společenství počítalo „všechny v domě“, tedy např. i otroky či služebnictvo. Takzvaná „velká tradiční rodina“ pak podle Možného nikdy neexistovala. Své tvrzení dokládá např. v části *Smrt jako člen rodiny*, kde s pomocí dat mortality, věku dožití a dalších, kriticky pojednává o některých obecně přejímaných rodinných dogmatech. Zmiňuje například, jak cambridgeská skupina demografů došla k závěru, že průměrná domácnost v té době čítala 4,73 osob. Výzkum z Cambridge vyvrátil i fakt, že více dětí mívaly chudinské rodiny. Pro nejchudší vrstvy obyvatelstva bylo naopak typické, že rodiny bývaly neúplné, často pouze s jedním živitelem. Průměrná velikost těchto rodin se pak pohybovala okolo 2,1 členů. Z mého pohledu lze s tímto souhlasit – prostá venkovská rodina si těžko mohla dovolit služebnictvo.

1.2.3 Moderní rodina

Tzv. moderní společnost vznikla v období průmyslové revoluce. Ta začala v Anglii a pokračovala v dalších zemích Evropy a Severní Ameriky přibližně od druhé poloviny osmnáctého století. Proces výrazných změn se dotkl prakticky všech oblastí života tehdejší společnosti, rodinu nevyjímaje. Těžištěm ekonomiky přestalo být zemědělství, stala se jím oblast průmyslové výroby. S tím souvisí růst dělby práce, ale také například stěhování obyvatel do měst, zvýšení spotřeby, změny životních podmínek, či restrukturalizace sociálních a společenských vrstev (Možný, 2006).

Možný dále shrnuje tyto změny následovně: hlavou moderní rodiny už není pouze otec, ale oba rodiče, autorita je mezi ně rozdělena. Role v rodině jsou sice komplementární, ale oddělené. I nadále přísluší rodině především funkce pečovatelská, citová a statutotvorná. Sociální status jedince však začíná mít charakter spíše statusu získaného nežli připsaného. Kromě ekonomiky začínají nabývat na důležitosti také hodnoty kulturní a sociální.

1.2.4 Postmoderní rodina

Také Matoušek (2003) píše, že industrializace na přelomu 19. a 20. století přenesla těžiště práce z rodin do továren. Ve zvýšené míře začaly v průmyslu pracovat i ženy, rodina ztratila pevný bod daný *zaměstnáním svého přednosty*. Pro ženy se pak domácí práce staly přítěží, což znamenalo růst napětí v rodinách. Zároveň s tím, jak vzrůstá ekonomická samostatnost žen, klesá v rodině prestiž muže. Následně lze v postindustriální společnosti ve zvýšené míře identifikovat následující rysy: odklad sňatku či narození dítěte na pozdější dobu, zakládání rodiny nestandardním způsobem (partnerství), růst rozvodovosti, méně dětí v rodině aj.

Proces ženské emancipace fakticky začal dávno předtím, než byl v době francouzské revoluce deklarován. Již ve 12. století trubadúrská poezie slavila kult citového vztahu muže vůči ženě. Feministické hnutí vrcholilo v 70. letech 20. století, avšak v 80. letech následovala výrazná protifeministická reakce. Takové názorové střety zvyšují nároky, jež muži i ženy svorně kladou na opačné pohlaví. Proces *zrovnoprávnění ženy* je dodnes neukončený.

Rodin, jež tvoří děti, žena v domácnosti a kde pouze samotný muž vydělává peníze, dále ubývá. V Amsterdamu bylo v polovině 90. let 52 % domácností jednočlenných.

Dalším výrazným znakem je přenos původní odpovědnosti rodiny (výchova, péče o staré či nemocné) na stát, případně firmu (např. Baťa). Svoji funkci si tak postmoderní rodina udržela jen vůči nejmenším dětem, kde se zdá nezastupitelná. Nejcennějším statkem, který dnes rodina dítěti předává, již není majetek, nýbrž vzdělání.

Přes výše uvedené, Matoušek (2003, s. 32) *tradiční rodinu* neztrácuje. „*Bude-li v budoucnu existovat lidstvo, má také rodina zajištěnou existenci.*“ Univerzální vzorec rodiny je natolik silný, že i homosexuální pár dvou spolu žijících žen postupně vtlačí do tradiční mužské a tradiční ženské role. V díle zaznívá myšlenka, že rodina se transformuje a vrací na scénu, či otázka, zda má budoucnost civilizace našeho typu, jež rodinu pojímá spíše jako společnost s ručením omezeným (Matoušek, 2003).

Giddens (2000) připomíná, že se za poslední generace změnil také přístup k dětem. Zatímco pro tradiční rodinu byly děti ekonomickým přínosem, v dnešní době mohou být děti velkým finančním břemenem. V důsledku nižší natality a vyššího životního standardu jsou děti vzácnějšími a pro rodiče i společnost znamenají vyšší hodnotu než v tradiční rodině.

V souvislosti s výše uvedeným tvrzením Giddense chci v následujících částech práce upozornit na možný rostoucí problém. Jedná se o vzrůstající disharmonii a nerovnováhu, pramenící především z jednostranného prosazování práv dítěte, bez adekvátního posílení práv rodičů a vyžadování alespoň elementárních povinností.

	Tradiční	Moderní	Postmoderní
Struktura	Široká, vícegenerační	Nukleární, manželská	Variabilní, individualizovaná
Základní kapitál	Ekonomický	Ekonomický, sociální, kulturní	Sociální, kulturní
Legitimizace	Sex, děti	Děti	Nelegitimizuje
Role	Komplementární, hierarizované	Segregované, komplementární	Individualizované
Funkce	Univerzální	Pečovatelské, statusotvorné, citové	Citové
Autorita	Otec	Otec - matka, funkčně segregované	Individualizovaná, slabá
Reprezentace diskurzu	Náboženský, církevní	Občanský	Masmediální
Mezigenerační přenos	Patrilineární, autoritativní	Demokratický, smíšený	Slabý

Tabulka 1. Shrnutí základních charakteristik rodiny (zdroj: Možný, 2006, s. 23)

1.3 Funkce rodiny ve vztahu k potřebám dětí, rodičů a ostatních

Funkční rodina plní v každém okamžiku hned několik různě důležitých úloh. Jak uvádí např. Langmeier, & Krejčířová (2006), tyto základní funkce lze najít snad ve všech nukleárních rodinách a lze je rozdělit dle oblastí (*funkce ekonomická / zabezpečovací, funkce biologická / reprodukční, funkce výchovná, emocionální, socializační, ochranná aj.*).

Rodiny můžeme samozřejmě dělit i podle řady dalších hledisek. Například úrovně naplňování potřeb, výchovných stylů či rodinného systému. Zde se však častěji setkáme se zájmem o rodiny s problémy než o rodiny, jež jsou funkční a své poslání naplňující. V díle Matouška (2003) nalezneme popis *rodiny perfekcionista, egocentrické, asociální*, Mlčák (1996) přidává například *rodiny autoritářské, liberální, přetížené, impulzivní* či *rodiny s nejasnými hranicemi*.

Osobně se však chci zaměřit právě na rodiny funkční. Dávám přitom přednost rozdělení funkcí rodiny dle příjemce dané funkce, neboť toto rozdělení mi připadá srozumitelnější, snáze uchopitelné. Pro každého jednotlivého příjemce totiž může mít daná funkce jiný význam. Pokud si například vezmeme dvojici otec a dítě, může jít o dva póly funkce ochranné, přičemž směr této funkce je obvykle zřetelný. Ovšem u funkce výchovné může mít i dítě pozitivní vliv na otce, v jistém smyslu jej může motivovat, rozvíjet. Aniž bychom si to uvědomovali, objevuje se zde funkce zrcadlových neuronů, přenos a protipřenos (Orel, 2016), podobně jako u vztahu terapeutického. Matějček (2015, s. 68) přímo uvádí, že již „... *kolem sedmého a osmého měsíce je tu vztah na kvalitativně vyšší úrovni, tj. nejen vztah dospělého k dítěti, ale také dítěte k dospělému – čili vzájemnost.*“

1.3.1 Funkce rodiny ve vztahu k potřebám dětí

V úvodu této části chci zmínit knihu *Co děti nejvíc potřebují* (Matějček, 2015). Neklesající aktuálnost této útlé publikace potvrzuje její již sedmé vydání.

V knize lze najít celou řadu pohledů, které mi v současné době intenzivně chybí. Celou knihou se také prolíná jistá *relativita a nestálost*, která právě k dětskému věku a neustálému vývoji neoddělitelně patří. Avšak ze strany rodičů bývá tato proměnlivost zhusta vnímána jako komplikace. Co dnes funguje, zítra už nezabere. A tak, přestože si většina rodičů uvědomuje rozdílnost potřeb malého dítěte, školáka a adolescenta, v praxi dochází k tenzi. Uvádím tuto malou sondu především z jednoho prostého důvodu. Právě zde vidím velký potenciál pro zapojení muže, otce.

Pro definici klíčových funkcí rodiny ve vztahu k dítěti můžeme uplatnit následujících pět základních potřeb dle Matějčka, & Langmeiera (2015):

- Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů
- Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech
- Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k prvotním vychovatelům
- Potřeba identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty
- Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy.

Děti, přicházející do pěstounské rodiny (resp. do systému NRP obecně), mívají často zkušenost dysfunkční, či dokonce neexistující rodiny. Naplňování potřeb těchto dětí pak logicky bývá poznamenáno. Kompenzace tohoto deficitu dětských potřeb je náročná a velmi často se nezdaří úplně (Matějček, & Langmeier; 2015).

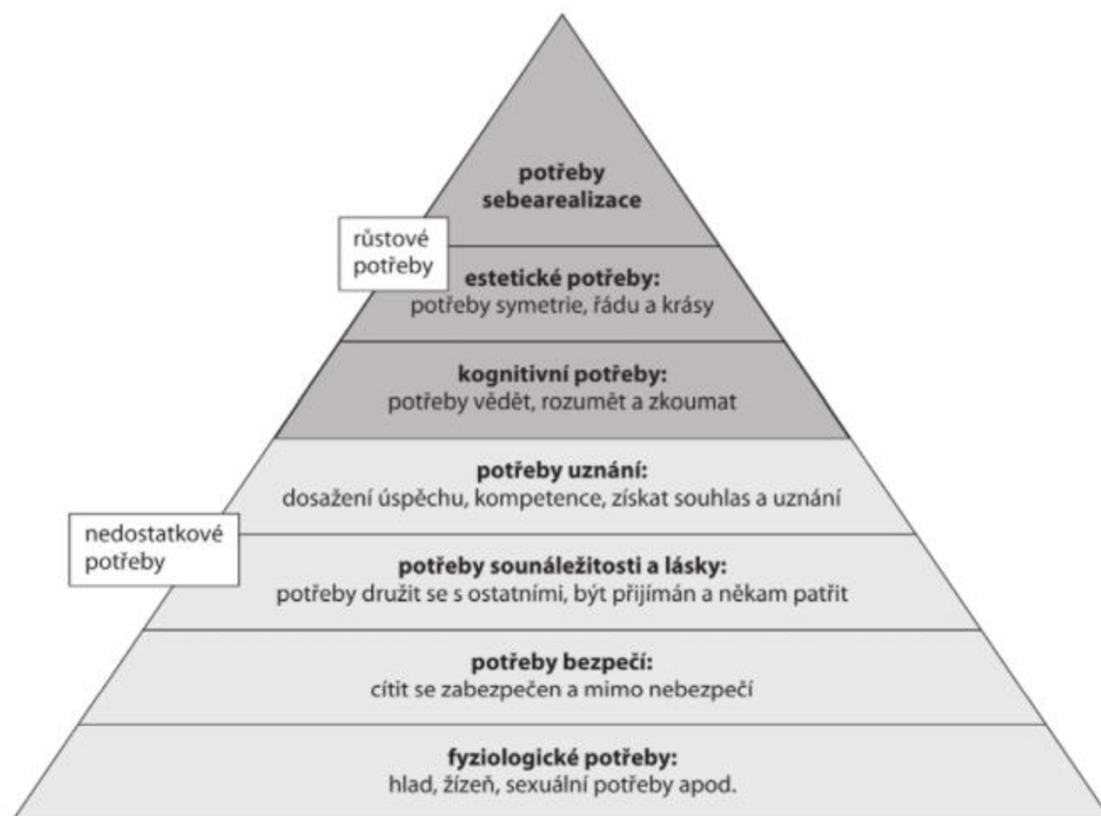
Z naplňování těchto základních potřeb lze odvodit dominantní principy a styly, jež funkční rodina vůči dítěti zaujímá. Ano, množné číslo, neboť téměř vždy se jedná o kombinaci několika různých přístupů, které se vzájemně prolínají a doplňují. Setkal jsem se například, u citově deprivovaných dětí, s velmi intenzivním doporučováním dítě chválit. Ovšem chválit za úmyslně rozbitý hrnek? Za napadení sourozence? Je třeba respektovat a střizlivě posoudit celý kontext situace. Matějček, & Langmeier (1981) zmiňují zdánlivou jednoduchost v přístupu přírodních národů. Při důkladnějším zamyšlení však vychází najevo především harmonie a právě komplexnost, jelikož pouze vše dohromady vytváří z dnešního dítěte vyrovnanou, zdravou a socializovanou osobnost v dospělosti.

Osobně se pak domnívám, že právě komplexnost je hlavním důvodem, proč bychom i v současnosti měli jako nejlepší výchovné prostředí pro dítě vnímat heterosexuální rodinu. Samozřejmě za předpokladu vzájemného a vyrovnaného spolupůsobení obou rodičů. Jde zde nejen o aplikaci rodičovských vzorů, ale v širším pohledu jde o aplikaci kombinace přístupů, o harmonické a doplňující se využití silných stránek obou pohlaví.

1.3.2 Funkce rodiny ve vztahu k potřebám rodičů

Hovoříme-li o potřebách dětí, potřeby rodičů nelze opomenout. V jistém smyslu se jedná o spojené nádoby. V případě rodin poskytujících NRP pak toto vzájemné působení snad ještě nabývá na síle. Pouze vyzrálí a vyrovnaní rodiče s dostatkem motivace, ale i příležitostí a prostoru pro uspokojování svých vlastních potřeb, mohou mít dostatek sil a ve správné míře, vědomě i bezděčně, naplňovat rovněž potřeby dětí (Matějček, 2015).

Potřeby dospělých jsou předmětem zájmu řady výzkumníků. Např. A. H. Maslow (1943, in Pauknerová, 2012) identifikoval 5 základních potřeb a tyto strukturoval do již klasické pyramidy, jejíž základnu tvoří potřeby fyziologické a vrchol zaujímá potřeba seberealizace. Přestože tato hierarchie byla opakovaně podrobena kritice, je hojně užívána a často modifikována (jak ve směru doplnění, tak redukce např. Alderferovou ERG teorií). Níže uvádím rozšířený model převzatý z díla Pauknerové (2012).

Obrázek 1. Pyramida potřeb A. H. Maslowa (zdroj: Pauknerová, 2012, s. 95)

Z výše uvedené hierarchie lze vysledovat, že funkční rodina se dotýká řady potřeb svých dospělých členů. Fyziologické potřeby a potřeba bezpečí se v podání odpovědných dospělých rozšiřují na ostatní členy rodiny. Funkční vztahy generují pocit sounáležitosti, a to nejen s dítětem, ale také s partnerem či partnerkou. Potřeby uznání a seberealizace lze vysledovat jak u patologických forem přístupu rodiče k dítěti (např. projekce očekávání do dítěte...), tak rovněž v podobě pozitivní motivace a naplnění životního poslání.

Funkce rodiny tak v ideálním případě pokrývají velkou šíři potřeb nejen dítěte, ale i dospělých. Funkční rodina svým členům přináší mj. vztahovou základnu, motivaci, zpětnou vazbu a vzájemnou podporu ve chvílích, kdy takzvaně „teče do bot“. Jde o *rodinnou resilienci* (Sobotková, 2003).

1.3.3 Funkce rodiny ve vztahu ke společnosti a státu

Na vzájemné působení rodiny a vnější společnosti se poměrně často zapomíná. Matoušek (2003, s. 44) doslova píše: „*Tato sféra je u nás zatím prakticky neprozkoumaná*“. V rámci dílčích výzkumů se lze setkat především se zabezpečovací rolí státu vůči rodině,

a to jak po stránce hmotné, tak například v rovině bezpečí. Jedná se o zřetelné a poměrně snadno uchopitelné i hodnotitelné oblasti, s jejichž důsledky se setkává každý z nás.

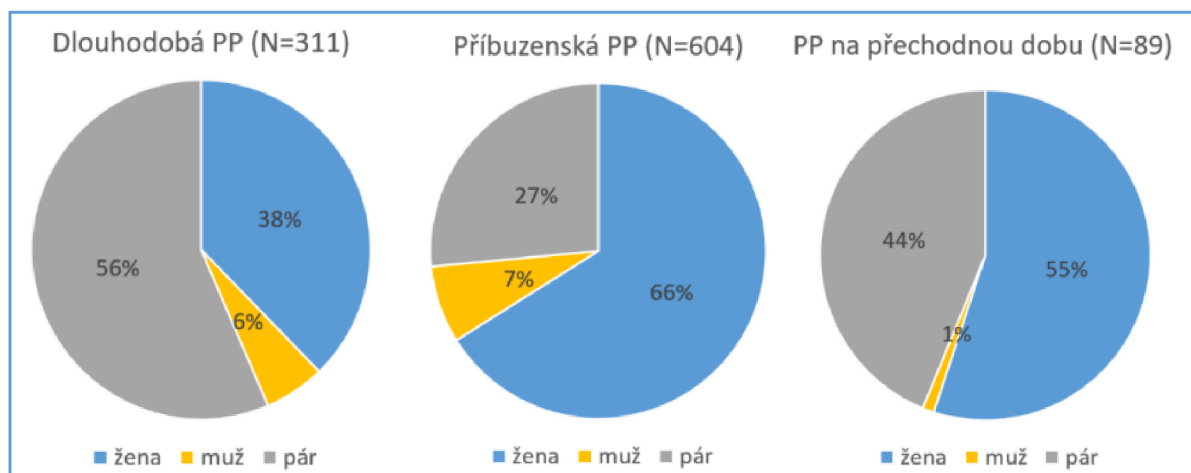
Je však třeba zmínit i jiné oblasti působení státu na rodinu. Například výše zmíněná potřeba uznání a nastavení právního rámce mohou mít důsledky hmotné, ale také může jít o intenzivní působení na psychiku konkrétního jedince, a to jak pozitivní, tak devastující.

Zároveň chci připomenout i působení opačné. Přestože se vliv jedné jediné rodiny na modifikaci veřejné atmosféry či státního systému může zdát vpravdě nepatrný, nelze zapomenout na tzv. *motýlí efekt*. Tento pojem, spadající do oblasti teorie chaosu, poprvé použil v roce 1979 Edward Lorenz, k vysvětlení vlivu drobných podnětů na celkový stav počasí (Gawdat, 2017). V současné době navíc dochází k intenzivnímu spojování lidí do zájmových skupin pomocí sociálních sítí, což přináší kumulaci drobných tlaků, prezentaci silných zážitků či zajímavých zkušeností. Pokud se přidá například zájem médií, vzniká poměrně zřetelný impuls ke změnám.

V konečném důsledku tak dochází ke zpětnému směru působení ze strany rodiny (či spíše skupiny rodin), které iniciuje změny celospolečenské. Tento zpětný směr můžeme specificky vysledovat v rámci generačních výměn, kdy již dospělé děti přebírají otěže a rodiče pak svým způsobem sklízí plody své výchovy. V této souvislosti se patří připomenout hned 2 body z kapitoly *Hodnotový a politický kontext rodiny*. Jednak je to obecně známý fakt, že děti *přejímají spíše to, co vidí, než to, co slyší*. Dále pak poznatek, že *oproti svobodným bezdětným lidem zaujímají sezdaní lidé s dětmi nejkonzervativnější stanoviska* (Matoušek, 2003).

2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Vzhledem k zaměření práce na rodiny a muže působící v oblasti NRP, především dlouhodobé PP, nevěnuji se dále specifikům rodin neúplných, homosexuálních apod. V prostředí dlouhodobé pěstounské péče je převažující výskyt rodin úplných a heterosexuálních. V ostatních oblastech NRP je sice výraznější zastoupení jednotlivých pěstounů (tzn. neúplných náhradních rodin), avšak v drtivé většině jde o ženy, pěstounky. Samostatně žijící muže, kterým bylo svěřeno dítě do pěstounské péče, ve svém okolí znám pouze dva. Jejich zastoupení v celkovém počtu pěstounských rodin představuje jednotky procent, viz graf 1.

Graf 1. Pohlaví pěstounů dle typu PP (zdroj: výzkum nadace Sirius, Lipová, 2019)

2.1 Historický vývoj NRP

Pokud předpokládáme, že rodina jako nejmenší lidské společenství existovala od samého počátku existence lidského druhu, s náhradní rodinnou péčí to nebude o moc jiné. Na svých přednáškách občas používám metaforu, že již v pravěku, pokud člověka zašlápl mamut, ostatní členové jeho skupiny přejali péči o osiřelé děti. Z dnešního pohledu bychom tento krok nazvali adopcí, či příbuzenskou pěstounskou péčí. Ovšem nelze nezmínit, že stejně jako dnes, i v dávné minulosti existovaly případy odkládání, zneužívání i zabíjení dětí. Někdy nemocných, někdy zcela zdravých, jen prostě nechtěných či nepohodlných. Motívem mohla být msta, žárlivost, zisk, nebo třeba snaha regulovat

populaci v období hladu. I zde je však potřeba si uvědomit celý tehdejší kontext. Dítě bylo bez jakýchkoliv práv, mohlo být zabito, mohlo být prodáno, nezřídka bývalo mrzačeno, aby soucitem a žebrotou vydělalo více prostředků (Marešová, 2014 a Matoušek, 2003).

Ottův slovník naučný (Otto, 1901, s. 1000) uvádí, že první ústav pro opuštěné děti „...byl založen r. 787 v Miláně, potom následovaly r. 1070 slavný klášter sv. Ducha v Montpellieru, později v Marseilli, Besançoně, ve Florencii...“ V době Rousseaua byly již nalezinice běžnou součástí tehdejších států a měst (Rousseau, in Novák, 1910).

První institucí pečující o osiřelé a opuštěné děti u nás byl „Vlašský špitál“ založený na počátku 16. století. Jako státní instituce se nalezinec poprvé objevil v roce 1762. Dekretem z 15. ledna onoho roku jej zřídila Marie Terezie. Následoval vznik řady dalších obdobných institucí, takže roku 1883 jich bylo v Čechách již 21, a to jak soukromých, tak i veřejných. Celkem v nich tehdy pobývalo 808 dětí (Otto, 1901).

Za předchůdce placené pěstounské péče lze považovat instituce kojných a pak i chův, opatrovnic a pěstounek (*pozn. autora: všimněte si, že vždy šlo o ženu nahrazující matku, pravděpodobně z důvodu nižšího věku příjemce, dítěte*). Vývoj pak prakticky ustrnul až po osvícenství na konci 18. století, kdy se více rozšířilo zřizování nalezinců. Nadále existovaly placené kojné a chůvy, začíná se však objevovat úřední název „pěstoun“. Kromě soukromé iniciativy se tu opět více angažuje i stát se svými orgány a zákony, kde především byly poměrně přesně formulovány zásady výkonu pěstounství (Matějček, & Dytrych, 1999).

To, co dnes nazýváme pěstounskou péčí v pravém slova smyslu, tedy péčí o děti bez právního statusu adopce v rodině pečovatele, to umožňoval vládní dekret z 18.9.1788. Bylo tehdy upuštěno od výhradního společného opatrování osiřelých a nalezených dětí. Tento trend potvrzovala i Zpráva Českého zemského gubernia ze 30.7.1789, která informovala o otevření nové zemské porodnice a nalezince u sv. Apolináře v Praze. Nalezinec byl udržován zemským fondem nákladem 400 tisíc zl. ročně. Obecně však byla situace nalezinců hrozná. Úmrtnost se pohybovala kolem 50 až 70 %. Až s příchodem hygienických návyků začaly mizet epidemie a úmrtnost přestala být tolik častým jevem. Objevila se však otázka, proč děti z těchto hromadných institucí jsou daleko více náchylné k onemocnění, než děti vychovávané v běžných, byť v chudých rodinách. Tak vznikl zcela nový pojem – hospitalismus. Dnes víme, že duševní strádání dítě sice přímo neusmrtí, ale výrazně je oslabuje (Matějček, & Langmeier, 1981)

2.2 Historie NRP po vzniku ČR

V Československu se po vzniku samostatné republiky rozvíjela na tehdejší dobu moderní síť státních zařízení a rozšiřovala se spolupráce i s neziskovými sdruženími zajišťující péči a výchovu dětí. V roce 1931 spravovaly okresy 24 sirotčinců a stát zřizoval 60 dětských domovů. Dětské domovy v té době byly koncipovány spíše jako „ozdravné pobyty“, případně jako záchytné zařízení pro ohroženou mládež. Počet dětí v těchto institucích nepřesahoval 20 (Gabriel, & Novák, 2008).

Po období 2. světové války, a následně února r. 1948, byly nalezinice přejmenovány na ústavy a dosavadní systém péče o ohrožené děti byl zlikvidován. Rovněž pěstounská péče a další podobné, byť dobrovolné aktivity byly zrušeny. Až v roce 1963 byl ustanoven zákon (Zákon o rodině, č. 94/1963 Sb.), který umožnil svěřit dítě do péče jiné osobě, než je samotný rodič dítěte. V 70. letech dále sílila kritika výsledků ústavní výchovy. Příčinou bylo opomíjení emocionální stránky při výchově dětí, nedostatku podnětů a dalších nezbytných potřeb. Zásadní se však ukázala hlavně odtrženost dětí od normálního života. Například členění a přesouvání dětí do skupin i různých zařízení podle věku dítěte, čímž vznikaly podmínky zásadně odlišné od života v rodinách. Důsledkem bývala absence životních zkušeností při odchodu ze zařízení, problémy při včleňování se do běžného života, a nakonec často přímý pád na sociální dno společnosti (Hovorka, 2006).

V bouřlivém období po roce 1989 eskalují snahy změnit i systém NRP. V roce 1991 je ratifikována Úmluva OSN o právech dítěte. Ve stejném roce se Československo (ČSFR), a později i samostatná ČR, připojují k Listině základních práv a svobod. Začíná další kolo...

2.3 Aktuální právní rámec NRP v ČR

Začnu zajímavostí. Úmluvu OSN o právech dítěte dosud přijalo téměř 200 států světa, včetně ČR. Posledními signatáři, kteří přistoupili roku 2015, jsou Somálsko a Jižní Súdán. ÚMPD doposud nepřijaly Spojené státy americké (Králiková, 2018).

Králiková (2018) dále píše, že kromě přistoupení k výše uvedeným mezinárodním smlouvám je ČR aktuálně vázána i dalšími dokumenty, platnými na mezinárodní úrovni. Děje se tak především v souvislosti se členstvím ČR v Evropské unii. Zmínit zde můžeme Evropskou úmluvu o osvojení dětí či Evropskou úmluvu o výkonu práv dětí.

Základní právní rámec rodinnému právu a NRP v prostředí ČR, dávají především dva klíčové předpisy. V prvé řadě je to zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník. Nabytím účinnosti tohoto zákona došlo k ukončení platnosti tehdejšího Zákona o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.). Druhým zásadním dokumentem v oblasti péče o dítě je Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, č. 359/1999 Sb.

Výkon zákona v praxi provádí především místně příslušné orgány sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). V prostředí ČR působí také řada nestátních neziskových organizací, hlásících se k péči o ohrožené děti. Některé z těchto organizací i fyzických osob vystupují jako tzv. „osoby pověřené k výkonu sociálně právní ochrany dětí“. Tyto subjekty mohou například uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče s koncovými rodinami, mohou provádět přípravy žadatelů o NRP, zprostředkovat poradenství apod. Podrobný a poměrně komplexní právní pojednání k této problematice podává např. Novotný (2017).

Pozn. autora: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, č. 359/1999 Sb. Byl od svého uvedení do praxe již několikrát výrazně novelizován, přičemž poslední novela vstoupila v platnost od 1.1.2022, v době po dokončení této části práce. Uvedená novela např. zavedla nové rozdělení pěstounské péče, a to na zprostředkovanou a nezprostředkovanou (v dřívějším pojetí např. „příbuzenskou“) PP.

2.4 Nejlepší zájem dítěte

V rámci českého právního řádu, a také při každodenní činnosti příslušných orgánů státní správy i místních samospráv, se v souvislosti s NRP velmi často objevuje pojem „nejlepší zájem dítěte“. Vzhledem k tomu, že účelem této práce je mj. napomoci ke zlepšení života dětí i rodin, krátce se u tohoto pojmu pozastavme.

Dle Kornela (2012) je již sám výklad tohoto pojmu neurčitý a jeho aplikace složitá. V jistém smyslu jde o mezeru v české právní teorii, viz zpráva Výboru OSN pro práva dítěte (2011). Kornel i další autoři opakovaně upozorňují především na riziko střetu zájmů zainteresovaných osob a samotných dětí. Z mého osobního pohledu se za uplynulé desetiletí praktická situace příliš nezlepšila, což potvrzuje např. studie Westphalové (2019).

Králíková považuje *nejlepší zájem dítěte* za komplexní a dynamický koncept, skládající se ze tří složek. První složkou je právo dítěte, aby byl jeho nejlepší zájem

posouzen a bylo k němu přihlédnuto. V podstatě, aby názor dítěte vůbec byl brán v potaz. Druhou složkou je princip volby nejvhodnějšího řešení z hlediska dítěte. Třetí složka představuje nutnost posoudit rozhodnutí, a to komplexně, s ohledem na jeho pozitivní i negativní dopady. Dané rozhodnutí tedy musí být posouzeno i s ohledem na ostatní vstupní aspekty – například názor dítěte, identitu dítěte, zachování rodinného prostředí, jeho ochranu, bezpečí apod. Posuzování bude ad hoc, ke konkrétnímu případu. Lze vyvodit, že za nejlepší zájem dítěte může být považováno právo na ochranu zdravého vývoje, na stabilní rodinné prostředí, právo na řádnou péči v rodině a právo na ochranu dalších oprávněných zájmů dítěte (Králíková, 2018).

2.5 Formy NRP

V této kapitole stručně popíšu jednotlivé formy NRP, spolu s jejich základním rozdělením a funkcí.

Všechny formy náhradní výchovy jsou schvalovány příslušným soudem. Podle Úmluvy o právech dítěte je při jejich konkrétním výběru jako hlavní měřítko uplatněn nejlepší zájem dítěte (Sobotková, 2013).

Formy náhradní rodinné péče v základních typech upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. V rámci zákona č. 359/1999 Sb. a dalších právních předpisů dochází k další drobné diferenciaci jednotlivých forem. Formy NRP uváděné přímo v občanském zákoníku jsou tyto:

- Osvojení
- Poručenství
- Pěstounská péče
- Svěření dítěte do péče jiné osoby

Náhradní rodinnou péči lze jinak rozdělit na péči individuální a skupinovou. Přednost mají především opatření přímo v rodinném prostředí dítěte, případně v náhradním rodinném prostředí (zákon č. 359/1999 Sb.). Individuální NRP má tedy přednost před péčí skupinovou (ústavní), představuje řešení nejbližší přirozené rodině. Nadále se budu věnovat pouze těmto individuálním formám NRP.

2.5.1 Adopce, osvojení

Adopce neboli osvojení je forma náhradní rodinné péče, při které manželé či jednotlivec přijímají dítě za vlastní. Dítě k osvojení musí být „právně volné“, tzn. osvojitelné (Králíková (2018) popisuje osvojitelné děti jako „sirotky“, ať již faktické, anebo sociální, např. z důvodu nezájmu rodičů). Adopcí vzniká mezi osvojitelem a osvojencem právní vztah ekvivalentní vztahu mezi pokrevními rodiči a vlastním dítětem. Dítě získává příjmení nových rodičů a noví rodiče získávají veškerá práva i povinnosti, které z rodičovství vyplývají. Biologičtí rodiče dítěte po adopci naopak ztrácí svá rodičovská práva k dítěti v plném rozsahu, vč. práva na kontakt. Adopci je možné zrušit rozhodnutím soudu, po uplynutí tří let se osvojení stává nezrušitelné. V případě, že se nedaří najít dítěti rodinu v zemi původu, lze vhodnou rodinu hledat také v jiném státě, s nímž je uzavřena dohoda umožňující mezinárodní adopci (Sobotková, 2013).

2.5.2 Poručenství

Poručníka ustanovuje soud dítěti, kterému rodiče zemřeli, případně jeho rodiče byli zbaveni (nebo jim byl pozastaven výkon) rodičovské zodpovědnosti, nebo nemají v potřebném rozsahu způsobilost k právním úkonům. Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte. Poručník nemusí, ale může o dítě osobně pečovat. Pokud poručník o dítě pečuje osobně a celodenně, nastává stav podobný jako při pěstounské péči (stát poručníka hmotně podporuje a také od něj vyžaduje plnění stanovených povinností). Nezanikají zde příbuzenské vztahy s původní rodinou dítěte. Poručník dítě nejen vychovává a zastupuje, ale také spravuje jeho majetek, pokud nějakým dítě disponuje. Na řádný výkon poručnické péče pravidelně dohlíží soud (Vyskočil, 2014).

2.5.3 Pěstounská péče

Pěstounská péče je forma NRP, kde stát zajišťuje hmotné zabezpečení pěstounskému dítěti i odměnu pěstounům. Nezanikají zde příbuzenské vztahy mezi dětmi a jejich biologickou rodinou. Pěstouni mají práva a povinnosti definované zákonem, nebo rozhodnutím soudu. Pěstounská péče vzniká i zaniká rozhodnutím soudu, popřípadě zletilostí dítěte. Z pohledu počtu umístěných dětí je pěstounská péče druhou základní formou NRP u nás. Do PP se často umísťují děti, které nejsou právně volné, mají tzv. rizikovou anamnézu či nejistou prognózu vývoje. Jsou to děti s různými typy postižení,

děti starší, psychicky deprivované, s poruchami psychického vývoje, nebo také děti s trpkými zkušenostmi z primárního prostředí (Sobotková, 2013).

Dlouhodobá pěstounská péče je taková náhradní rodinná péče, která dítěti zaručuje dlouhodobý stabilní rodinný život mimo primární rodinu. Děti sem jsou svěřovány rozhodnutím soudu, pěstouni o ně osobně a dlouhodobě pečují, jsou zodpovědní za jejich výchovu. Nemají však k dětem vyživovací povinnost. Dítě i jeho rodiče mají právo na styk, pokud soud nerozhodl jinak. PP končí zletilostí dítěte, děti však ve svých náhradních rodinách často žijí až do plného osamostatnění (Bubleová, 2014).

Příbuzenská pěstounská péče může být krátkodobá (přechodná) i dlouhodobá. Je to péče poskytovaná příbuznými dětmi, nejčastěji je prováděna prarodiči, občas se náhradními rodiči dětí stávají tety, strýcové nebo jiní příbuzní z širší rodiny. Tato forma pěstounské péče má přednost před péčí cizích osob, neboť dítě zůstává ve více méně známém prostředí. Záporům mohou být komplikované a velmi emociální rodinné vztahy. Také tento typ PP musí potvrdit soud, pěstouni však neprochází procesem zprostředkování (Bubleová, 2014).

Pěstounská péče na přechodnou dobu je krátkodobá, může trvat max. jeden rok. Jde o prostředek řešení krizového období v životě dítěte a soud je povinen vždy po třech měsících přezkoumat důvody pro její pokračování. Účelem je poskytnout rodičům dítěte čas a prostor k upravení poměrů tak, aby mohli dítě převzít zpět, do své péče. Nepodaří-li se to, je třeba dítěti najít náhradní rodinu poskytující dlouhodobou PP (Bubleová, 2014).

Předpěstounská péče pokrývá specifické období, ve kterém se dítě ocitá před soudním rozhodnutím o svěřením do PP. Díky tomuto institutu může být dítě operativně svěřeno do péče osob, které splňují zákonem stanovené podmínky a mají zájem stát se jeho pěstouny pouze rozhodnutím OSPOD. Je však potřeba, aby do tří měsíců od nabytí právní moci tohoto rozhodnutí bylo zahájeno soudní řízení o svěřením dítěte do pěstounské péče, jinak rozhodnutí o dočasném svěřením dítěte pozbude právní moci (Vyskočil, 2014).

2.5.4 Svěření do péče jiné fyzické osoby než do péče rodiče

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník dále poskytuje možnost svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby než do péče rodiče. Soud může rozhodnout o svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, pokud to zájem dítěte vyžaduje. Daná osoba musí souhlasit. Při výběru vhodné osoby dává soud většinou přednost příbuzným a v rozhodnutí vždy

vymezí rozsah práv a povinností pečujících osob. Zákonnými zástupci dítěte zůstávají jeho rodiče. Tato péče není státem finančně podporována a stát má omezenou možnost její kontroly (Zákon č. 89/2012 Sb.).

V této kapitole jsem stručně uvedl přehled forem NRP. Cílem bylo ukázat různé možnosti péče o děti, kterým biologičtí rodiče neumí, nechtějí, nemohou či nejsou schopni zajistit adekvátní péči ve vlastní rodině. Jakékoliv opatření by mělo sledovat především nejlepší zájem dítěte a poskytnout mu tak právě ty podmínky, které dítě za běžné situace nachází ve funkční primární rodině. Zároveň je třeba opět připomenout, že kromě výše uvedených forem náhradní rodinné péče existují též různé formy péče ústavní. Výběr a použití nejvhodnější možnosti se řídí zákonem a má svá pravidla.

Prakticky při všech typech NRP se mohou v domácnosti, vedle přijatých dětí, vyskytovat i biologické děti pečovatелů. Také jich se bezprostředně dotýkají aktivity rodičů, kteří se rozhodli pečovat o přijaté děti. Avšak o tomto tématu se již tolik nemluví. Chci upozornit na tuto oblast, neboť i tyto děti potřebují lásku, zájem a pozornost.

Kromě matek a biologických dětí pak v rodině poskytující NRP existuje ještě jeden důležitý prvek. Muži.

3 MUŽI, OTCOVÉ A PĚSTOUNI

3.1 Mužství

3.1.1 Definice mužství

Odpovědně definovat jakýkoliv pojem bývá obtížné. Nálepkování je naopak snadné. Při svém pátrání po definici mužství jsem narazil na (z mého pohledu) zajímavý paradox. Většina mužů v mém okolí mužství neřeší. Většina žen v mém okolí muže a mužství řeší.

Pokud se svého známého zeptám, co si představí pod pojmem mužství, s velkou pravděpodobností mně obdaří tázavým, možná až „chápajícím“ pohledem, a ukáže na rozkrok. „Myslíš tohle? Normálka. Co ty s tím máš?“ Avšak zeptal-li jsem se ženy, obvykle následovalo dlouhé zamyšlení... a pak ještě delší povídání.

Další impulz přišel vzápětí. Film *Teorie tygra* (Bajgar, 2016) s Jiřím Bartoškou v hlavní roli. Vykreslení mužských a ženských přístupů v řadě dějových situací budilo u různých lidí různé reakce. Avšak zatímco muži obvykle vtípkovali, u žen jsem cítil poměrně silnou potřebu obhajovat některé ve filmu naznačené vzorce a chování hlavní hrdinky. Výše uvedené také přispělo k rozhodnutí o zaměření této práce.

Moje práce je o mužích, otcích a pěstounech. Ale z velké části je určena ženám. Neboť žena má sílu muže změnit. Ba co víc, žena muže tvoří. Nejen muže současného, svého partnera, ale především muže budoucí, své syny. Jak napsali Moore, & Gillette (2015, s. 15): „*Chlapci a nezralí muži se bojí žen. Bojí se však také skutečných mužů.*“

Psychologický slovník Hartla, & Hartlové (2010) samostatný pojem *mužství* neuvádí. Naproti tomu zde lze nalézt heslo *muž femininní* s popisem, že jde o muže zženštilého, a to spíše chováním než fyzickým zjevem. Pod heslem *maskulinita* je zmíněna mužnost projevující se v tělesném vzhledu (např. pohlavními znaky či stavbou kostry) i v chování.

V kontextu předkládané práce je třeba říci, že mužské biologické pohlaví je pouze jedním z předpokladů dosažení mužství. Významově blíže než pojem *pohlaví* ve smyslu fyziologickém, má k předmětu našeho zájmu slovní výraz *gender*. Tento pojem je obvykle užíván ve smyslu *rod* a Hartl, & Hartlová (2010) k němu přiřazují např. identitu jedince, sociokulturní odlišnosti mezi mužem a ženou či sociální role.

Velmi zajímavé úvahy k mužství lze najít v díle C. G. Junga (2017), a to nejen v rámci práce Junga samotného, nýbrž i u autorů předmluvy a doslovu. Především autor předmluvy (John Beebe, 1988, in Jung, 2017), který je rovněž editorem zmíněného díla, zde prezentuje myšlenku prostupující celou knihou: každý muž má v sobě kousek ženy, animy. A každá žena má v sobě kousek muže, animuse. Stejně jako každý z nás má v sobě dobro i zlo, personu i stín.

Beebe (1988, in Jung, 2017, s. 12–14) rovněž uvádí: „*Anima byla Jungovým hlavním objevem na poli mužské psychologie, protože jak zjistil, jedině anima může muže přivést k vědomí, které není založeno na heroickém sebeovládání, ale na empatické participaci na životě. ... Přijetí animy je téměř nevyhnutelně obtížné. Jung zdůrazňuje, že ze slova anima pochází slovo animozita a anima (ve smyslu nálad) může být jiné slovo pro rozmrzelost. ... Přijetí bolesti afektů ve vztahu k takovým zkušenostem je kritickým bodem v integraci animy. ... Výsledným vědomým postojem, vpravdě „perlou nezměrné hodnoty“, je smysl pro duši, což rovněž znamená úctu k autonomii života, moudrost, jejímž ztělesněním je taoistický mudrc Lao-c, jehož jméno značí starce. Moudrý stařec stojí za animou jako archetyp smyslu, maskulinního cíle a maskulinního výsledku tohoto iniciačního přijetí a integrace ženství.“*

Osobně pojem *mužství* chápu jako soubor všeho, co z člověka činí jedinečnou bytost zvoucí se muž. Samozřejmě pro ženství platí ekvivalentní definice. Oba fenomény, mužství i ženství, zahrnují jak **fyzické** aspekty (pohlavní znaky, tvar kostry, muskulatura...), tak na první pohled možná méně patrné, ale o to zásadnější vlastnosti **osobnostní** (chování, vztahy, priority, způsob myšlení), i **sociální** (rodinné a společenské role, očekávání společnosti i předsudky, které se k mužství či ženství pojí). Mužství však není totéž, co maskulinita. Maskulinita, ve smyslu fyzických znaků či projevů chování je pouze jednou, i když zřejmě nejvíce viditelnou a nejsnáze podchytitelnou součástí naplněného mužství.

3.1.2 Význam mužství

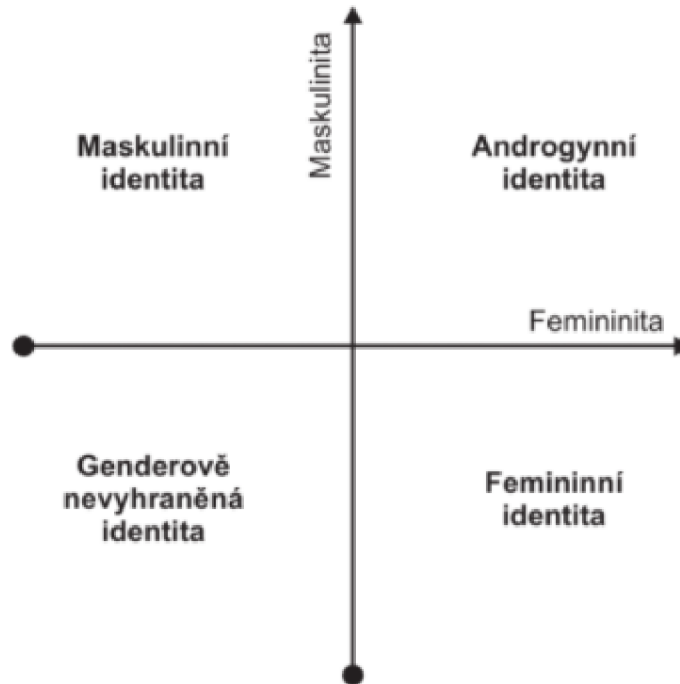
Jak vyplývá z výše uvedeného díla Junga, mužství (ale i ženství) by mělo být součástí identity každého člověka. Moore, & Gillette (2015) tvrdí, že mužství může být pevné, klidné a pozitivní, může však být i komplikované, neukotvené a destruktivní uvnitř i navenek. Dle Thorové (2015) se identita tvoří od prvních okamžiků dětství, při kontaktu s matkou, její blízkostí. Možná dokonce již v lůně. Jako pěstoun a rodič jsem měl dostatek příležitostí poznat tyto důsledky přijetí na identitě u „nechtěného“ i s láskou očekávaného dítěte. Moje osobní zkušenosti tak zcela potvrzují myšlenky obsažené hned v několika dílech prof. Matějčka (např. Matějček, 2015).

Podle Moore, & Gillette (2015), pokud je mužství naplněné, je klidné. Sebevědomé. Rozhodné. A silné. Je silné nikoliv prostou fyzickou silou (i když fyzickou sílu také zná a umí použít), ale je silné ve svých hodnotách a postojích. Je znalé své ceny. Nebere ženství jako hrozbu či nepřátelství, ale jako motivaci, partnerství, a především neoddělitelnou součást cíle. Toto naplněné mužství si je vědomo, že většina výše uvedených vlastností platí i pro ženství. Jen v jiných oblastech. A jen společně tvoří pár. Jako oheň a voda.

Janošová (2008) se ve své knize rovněž zabývá pojetím maskulinních a femininních povahových rysů a vlastností. Postupně překonává jednodimenzionální koncepci, v níž se každý jedinec nachází mezi dvěma póly (viz obr. 2), a přechází ke koncepci androgynní či dvojdimenzionální (viz obr. 3), která pokrývá i varianty, kdy se v jedinci (bez ohledu na biologické pohlaví) v různé míře vyskytují zároveň maskulinní i feminní povahové rysy. Zmiňuje paradigma a inventář BSRI (Bem Sex Role Inventory), jež se zabývají žádoucími vlastnostmi. Následně popisuje 4 typy rodových identit: Androgynní, Maskulinní, Femininní a Nevyhraněná (Bemová, (1972), Pleck, (1981) in Janošová (2008)).

Obrázek 2. Jednodimenzionální koncepce maskulinních a femininních charakteristik (zdroj: Janošová, 2008, s. 32)

Obrázek 3. Dvojdimenzionální koncepce – maskulinní a femininní charakteristiky jsou navzájem nezávislé, schéma BSRI. (zdroj: Janošová, 2008, s. 33)

Sám za sebe vidím klíčový význam mužství v charakterových vlastnostech a projevech každého člověka. Vzájemná komplementarita muže a ženy představuje významný resliční prvek (Možný, 1990). Androgynní lidé pak vykazují nejvyšší adaptabilitu, sebevědomí i spokojenost (Janošová, 2008). Přestože uplatnění typicky mužských vlastností v současné společnosti pozbývá na významu, jak naznačuje např. výzkum Bambica (2013), mužství a mužské vlastnosti jsou stále nezastupitelné.

3.1.3 Mužství a altruismus

Tuto část by bylo možno začlenit do předchozí kapitoly, jde však (alespoň v kontextu zaměření této práce) o natolik závažné téma, že si určitě zaslouží samostatné pojednání. Pojem *altruismus* můžeme vidět v několika významech. Slovník Hartl, & Hartlová (2010) nabízí tyto:

1. Nesobecký charakter v mezilidských vztazích, projevuje se myšlením a jednáním, které bere ohled na ostatní.
2. Sebezničující, nebo sebeoslabující chování ve prospěch druhých, které může být racionální i automatické, neuvědomělé nebo uvědomované, vedené vrozenými emocionálními reakcemi.

3. V etologii jde o chování, ze kterého zvíře nemá prospěch či je pro ně škodlivé, ale mají z něj prospěch ostatní členové rodu.
4. Projevuje se obvykle v tomto pořadí: a) vůči příbuzným se společnými geny, b) vůči nepříbuzným opačného pohlaví, kteří mohou jeho geny rozšířit, c) vůči nepříbuzným obou pohlaví, kteří mohou projevovanou službu oplácet, d) v žádném případě nepomáhá jedincům, kteří by mohli jeho postavení ohrozit.

Altruismus je dále uveden jako příbuzenský a reciproční. Opakem altruismu je egoismus.

Možný se ve svém díle (1990) zabývá též sociobiologií, s jejíž pomocí se snaží vysvětlit *infrasociální* procesy v lidském sociálním chování. Klade do souvislosti učení sociálního darwinismu (nauka o tom, že lidské chování je určitým způsobem vedeno podobnými principy, jako chování zvířecí) a kritiky sociobiologie (fenologická a marxistická), s nimiž se vypořádává. Jako jeden ze základních teoretických problémů sociobiologie pak staví otázku: „*Jak může altruismus, který již z definice redukuje osobní způsobilost, být rozvíjen v procesu přirozeného výběru?*“. Odpovědí je myšlenka skupinové povahy přirozeného výběru. **Nejde o přežití jedince, jde o přežití druhu.**

Jako další důležitý pojem pak Možný uvádí *druhově specifické chování*. I zde jsou zmíněny námitky týkající se ztráty instinktů a rozmanitosti lidských kultur. A opět přichází zajímavá odpověď: *biogramatika*. Využívá paralelu mezi principy lidského chování a gramatikou, kdy společné principy všech lidských jazyků umožňují pestrou komunikaci i vzájemné překlady mezi různými jazyky. Zároveň je však zmíněno *vpečetovací období*, které je pro osvojení si gramatiky kritické. Toto je důležité i pro **tvoření sociálních vazeb**.

V rámci úvah o perspektivách rodiny je coby primární vazba všech lidských kultur uvedena **vazba matka – dítě**. Také zde je však zmíněno vpečetovací období, jeho důležitost pro kvalitu dané vazby. Párová **vazba žena – muž** tvoří jádro párové rodiny. Tato vazba má funkci instrumentální – **je tady, aby ochránila** primární vazbu (Možný, 1990).

Otázce mužského altruismu se budu věnovat i v dalších částech této práce. Především v části praktické. Nicméně chci tuto část zakončit jistou vnitřní polemikou: Možný (1990), Janošová (2008) a řada dalších, uvádí, že pro altruismus jsou lépe vybaveny lidé ženského pohlaví, což dokládají ošetrovatelské, či pečovatelské aktivity. Zaujalo mě však, že tyto uváděné, typicky ženské aktivity, jsou téměř vždy *zaměřené individuálně, na jedince. Jak v této souvislosti vidět aktivity, zaměřené na přežití druhu, skupiny či rodiny?*

3.1.4 Historický vývoj mužství

Zde si pouze pro zohlednění následujících kapitol krátce připomeňme několik faktů. Uvádím je především jako podnět k zamyšlení, v protiváze často předkládanému názoru duality až protivenství, mezi muži a ženami.

Minimálně stejně dlouho jako rodina, pravděpodobně ještě déle, musí v lidském rodu existovat vztahy také mezi samčími a samičimi jedinci. A pravděpodobně stejně dlouho člověka provází diferenciací činností spojená s rodičovstvím. Ovšem co je důležité: **oba fenomény, mužský i ženský díl, se po celou dobu vyvíjely paralelně** (např. Možný, 2006).

V různých obdobích a různých společnostech se role muže a ženy samozřejmě měnily. Měnily se také vlastnosti typických představitelů mužství, to obvykle nejen v době, ale také v různých místech a v různých sociálních strukturách různě. Jiný ideál tak vyznávala feudální šlechta, jiný prostý lid. Je třeba také připomenout, že přestože v určitých epochách hráli vůdčí úlohu muži, vždy se našly ženy, které se v dané době prosadily či dobu zcela ovládly. Nebo alespoň byly pro muže tou nejvyšší motivací. Namátkou lze jmenovat egyptskou královnu Kleopatru VII. Nezanedbatelnou úctu mužů vůči ženám lze vidět také podle dlouhé řady bohyní z řecké mytologie. Ty nejstarší údobí, stvoření světa i země, připisují staří romanopisci ženskému pohlaví, bohyni Eurynomé (Bohyně všech věcí), Héře (Bohyně země) aj. Případně již zde můžeme zaznamenat vznik duality: „*Bohyně pak stvořila sedm hvězdných mocností a každé přidělila Titánku a Titána. Theiu a Hyperióna Slunci; Foibu a Atlanta Měsíci; Diónu a Kria planetě Marsu...*“ (Graves, 2004, s. 26).

V části věnované rodině byly již zmíněny společenské změny v období průmyslové revoluce, či světových válek. Je logické, že tyto proměny se dotkly nejen rodin jako celku, ale i mužů a žen, resp. mužství a ženství jednotlivě. Společenský rozvoj, relativní blahobyt a svoboda, či naopak drastické změny během válek, jsou obecně považovány za spouštěcí moment tzv. **krize mužství**. „*Vznikly v zemích s vytríbenou civilizací, kde se ženy těšily větší svobodě než jinde. Tyto krize, vyjadřující potřebu změny dominantních hodnot, byly následkem ideologických, ekonomických a společenských převratů. Odrážely se v organizaci rodiny, práce nebo obou.*“ (Badinter, 2005, s. 20).

Z předchozího odstavce mimo jiné vyplývá, že dnes stojíme na vysoké úrovni svobod i blahobytu. Přiznání větší historické role mužům (byť z pozice kritika dřívějších

poměrů) by automaticky znamenalo přiznat mužům i větší část zásluh na dosaženém stavu (samozřejmě včetně podílu na negativních aspektech konkrétní doby). Je také přirozené a běžné, že ve většině kultur nejen muži obecně, ale doslova každý jedinec využíval a využívá právě ty vlastnosti, které mu pomáhají.

Jako další argument variability vývoje, a především komplementarity obou částí lidského rodu, můžeme uvážit tzv. přírodní národy, či některá náboženství. Snaha o dosažení celkově lepší společnosti se mi proto jeví jako pravděpodobnější motivace k diferenciaci činností obou pohlaví. Krásně to vyjádřila například Janošová (2008. s. 13): „*Ačkoli se role mužů a žen v různých společnostech značně liší, v jejich tradičním pojetí jsou vždy vymezeny jako komplementární, a tedy i pro sebe navzájem do značné míry nepostradatelné.*“

3.1.5 Mužství a soudobá společnost

V minulé kapitole bylo v rámci této práce poprvé použito spojení **krize mužství**. Krátce se zde pozastavme.

Kratochvíl (2009) píše o genderových rozdílech, ale i o rozdílnostech v očekávání dle pohlaví. Zatímco u žen se objevují potřeby *sdílení* (posedět a popovídat si), *zájmu* (duševního porozumění), *empatie* (muž má vycítit, co a kdy žena potřebuje) a především potřeba *lásky* (což zahrnuje všechny předchozí potřeby), vyjadřované ze strany muže dlouhodobě a opakovaně. Zejména ve srovnání s poslední potřebou žen mohou potřeby mužů působit docela přízvěrně. Kratochvíl je shrnuje následovně: potřeba *týlového zajištění* (uvařeno, uklizeno), potřeba *sexu* (kdykoliv dle muže), *obdivu* a v neposlední řadě *klidu* (což mj. znamená, že žena muže nezatěžuje každodenními starostmi). Považujeme za pravděpodobné, že podobná očekávání se u obou pohlaví vyskytovaly také v minulosti, byť lze samozřejmě diskutovat o jejich míře a uvědomování. Co se však jeví podstatné....

Po dlouhá staletí vývoje společnosti zaujímal muž v rámci rodiny roli živitele, správce či hospodáře na rodinném gruntu, soudce a zároveň vykonavatele při výchově dětí či potřebě udržet v rodině řád, ale také obránce, například při ohrožení rodiny zvenčí. Při všech těchto a podobných rolích se uplatnily vlastnosti, jež byly muži dány částečně biologicky (fyzická síla), částečně pak společensky a vývojově (Možný 1990). Tyto role přirozenou formou umožňovaly naplnění některých mužských, ale i ženských potřeb.

V rodině moderní a postmoderní, potažmo v rodině současné, však muži značnou část výše uvedených rolí ztrácí. Například velmi důležitá a pozitivní role obránce již dnes prakticky vymizela. Role živitele, hospodáře či soudce jsou směrem k muži citelně oslabovány. Přejímány jsou jednak ženami, jednak všeobecně platnými pravidly (zákony) a také státní mocí. Na tyto složky společnosti však v důsledku výše uvedeného přejímání velmi výrazně stoupají nároky (Zimbardo, & Coulombová, 2017).

Ano, zatímco řada autorek i někteří autoři hovoří o stoupajících nárocích na muže (např. Sobotková, 2003), osobně vidím (navzdory nově nabytým svobodám a možnostem) především vzrůstající nespokojenost žen. Domnívám se, že příčinou jsou právě rostoucí nároky na ženy i stát, kteří přebírají role (práva i odpovědnosti) dříve náležející mužům.

Je pak logické, že se jednak hledá viník (příčemž díky převaze autorek a obecné komunikační převaze žen jsou muži „na ráně“), jednak se napětí žen přenáší na muže, kteří však již nemohou uplatnit své biologicky dané přednosti a skutečně reagují tak, jak je prezentováno. Tím dochází k zacyklení. Co je však horší, napětí a nespokojenost se přenáší také na další členy rodin, na děti. Například Delaroche (2000) argumentuje, že díky změnám v tradičně definovaných rodinných rolích ztrácejí děti základní orientační body. Jako řešení sám doporučuje tradiční model, kdy péči o dítě na sebe bere matka a otec zajišťuje předávání hodnot z vnějšího světa. Otec s matkou by přitom ve svém postavení měli respektovat formální nerovnost (tzn. patriarchy), aby dítě zbytečně nemátli. Dětská psycholožka Prekopová (1993) dává rodičům podobná doporučení. Dle Šmídové (2008) je základním principem zdravého rozvoje dítěte především souhra mateřské lásky, která je přirovnávána k všeobjímající lásce Boží, a otcovského řádu, který přenáší do výchovy řád vnější. Tato doporučení však nekorelují se současnou realitou, a především očekáváním žen ohledně rodinných uspořádání, jak je popisuje např. Fischerová (2009).

Giddens (1992) pak považuje zrovnoprávnění mužů a žen za základní prvek proměny našich životů, stejně jako např. větší otevřenost v komunikaci. Dle Giddense se muži v současnosti často ocitají v doslova bezvýchodné situaci. Samostatné, emancipované ženy na jednu stranu vítají, až vyžadují, aby muži byli schopni větších projevů emocí a důvěrnosti. Zároveň však ony samy vyhledávají muže, které by mohly uctívat, vážit si jich a vzhlížet k nim. Tak nastává situace, že ženám na mužích postupně začnou vadit právě ty vlastnosti, které je z počátku přitahovaly. Jedním z možných důvodů se zdá být znehodnocení těch forem péče, které umějí lépe nabídnout právě muži.

Také dle mého názoru dnes namísto viditelného nebezpečí a fyzické síly čelí naše rodiny a vztahy jiným, skrytějším a mnohem sofistikovanějším nebezpečím. Na myslí mám například obrovský nárůst komunikace, přičemž její kvalita pokulhává za kvantitou. Časté je zacílení této komunikace na ženy. Např. dílo *Cyklická žena* (Gray, 2014), zabývající se lunárním cyklem žen. Náplní knihy je vnímání svého těla a menstruačního cyklu ženami, což lze jistě hodnotit pozitivně. Zároveň je však v díle několikrát zmíněno, že mužský svět je lineární, vyžaduje konstantní výkon a nerespektuje ženskou jedinečnost. Dle Gray proměnlivý cyklus ženských nálad a emocí nedokáže muž pochopit. Ani jej pochopit nemůže. Jednoduše z důvodu absence menstruace.

Tvrzení Gray vnímám v rozporu s většinou manažerské či motivační literatury (např. Novák, 2000; nebo Pauknerová, 2012), kde naopak diagnostika výchozího stavu (*srovn. zaměření na sebe sama*) i využívání potenciálu (*vč. správného načasování*) patří mezi základní premisy, přičemž tato literatura je zaměřena bez rozdílu na pohlaví, tedy i pro muže. Nebo metoda GROW (*Goal, Reality, Options, Will*) dle Whitmore (2005) řadí popis reality, hledání možností (*vč. definování silných, a naopak slabých míst*) mezi své základní pilíře.

Dalším příkladem je např. výše uvedený film *Teorie tygra* (Bajgar, 2016), kde hlavní ženskou postavu představuje pedagožka prezentující muže coby nezodpovědné, se životem hazardující stvoření, což dokládá např. daty o věku dožití.

Zimbardo, & Coulombová (2017) však uvádí, že muži častěji vykonávají riziková povolání a nebezpečné činnosti obecně. Chtěl jsem ověřit toto tvrzení. Jako testovou situaci jsem si vybral 2 největší havárie jaderných elektráren (jedná se jediné 2 havárie, které jsou na Mezinárodní stupnici jaderných událostí INES, zařazeny v nejvyšším stupni 7), a to havárii v Černobyli r. 1986 a Fukušimě r. 2011. U obou havárií jsem chtěl porovnat počet záchranářů podle pohlaví. Přesná rozlišení dle pohlaví se mi však nepodařilo dohledat, neboť většina zpráv uvádí pouze různé celkové počty zasahujících osob. Např. zpráva IPPNW (Claußen, & Rosen, 2016) uvádí k Černobyli 830.000 *likvidátorů* (likvidátor = člověk podílející se na likvidaci následků havárie), s tím, že „*nejspolehlivějšími roboty byli vojáci*“. Belyakov (2018) pak vidí celkový počet zasahujících likvidátorů v Černobyli v rozmezí cca 300.000 až 1.000.000 osob, přičemž podíl žen v této skupině má činit méně než 1 %. Zdá se tedy, že tvrzení Zimbarda, & Coulombové může mít reálný základ.

Možná tak není úplně pravda, že pro muže pozitivní role obránce již dnes vymizela. Možná se jen skryla. Pro její uplatnění může být nutno aktivitu adekvátně přizpůsobit. Namísto přirozené agresivity či výbušnosti je třeba využít komunikace, diplomacie, trpělivosti aj. Pravda, jsou to vlastnosti v tradičním rozdělení rolí připisované spíše ženám. Ale myslím, že ani skutečným mužům nejsou úplně cizí. Jen nejsou tolik vidět.

Podobně jako s rolí ochránce, jeví se tomu s celým s mužstvím. Moje závěry totiž naznačují, že mužství jako takové v krizi není. Ale skrylo se. Tak jako vše živé, i mužství se pod tlakem okolí či okolností transformuje a adaptuje. Spíše než muž typu král, válečník, kouzelník, či milovník (Moore, & Gillette, 2015), je v soudobé rodině potřeba muž právník vůči vnější společnosti, muž psycholog pro podporu ženy, muž učitel a vychovatel dětem. Ovšem také je také třeba mít příjem a nezapomenout sám na sebe. Těžká kombinace.

Lidstvo v každém případě mužskou dominanci přežilo až do dnešních dní. Navzdory tvrzení některých feministických hnutí (např. Baršová et al., 2004) a v souladu s Jungem (2017) se tudíž domnívám, že mužství během svého vývoje nebylo a priori postaveno na patriarchálním uspořádání světa. A již vůbec nebylo založeno na nepřátelství vůči ženám.

3.2 Otcovství a pěstounství

Mateřství je....

Jestliže jste si právě doplnili něco ve smyslu: *přirozené, normální, dar...* nic z toho nelze uplatnit pro otcovství. Samozřejmě i při mateřství záleží na okolnostech a přístupu. Pro většinu žen představuje mateřství především zásadní období, naplnění jejich života, pocit dospění, ujasnění si či posílení své ženské identity a jako takové je i v současné době ženou obvykle vnímáno pozitivně. I se všemi obtížnostmi. Avšak není tomu tak vždy. Bolesti, probdělé noci, komplikace v kariéře... to vše může být druhou stranou mince, pro někoho zásadní. Nelze tvrdit, že by mateřství bylo vždy přijímáno výhradně pozitivně (Woollet, & Boyle, 2000 nebo Bartlová, 2007). Nebo nechtěné děti. Zde už je otcovství blíže. Ostatně, o otcích se ve zvýšené míře píše a mluví právě tehdy, pokud svoji roli neplní. Ovšem i zde záleží na okolnostech či na úhlu pohledu, přičemž pohled a přání ženy nejenže mohou být diametrálně odlišné od pohledu muže. Někdy lze také vnímat rozpor mezi cílem prezentovaným a skutečným, byť na první pohled skrytým. Několik příkladů v tomto směru poskytla např. Bacigalová (2017).

Nejranější kontakt s dítětem je nade vší pochybnost výsadou ženy. Nejen po dobu těhotenství, i v době bezprostředně po narození je matka pro dítě nejdůležitější osobou. Primárním pečovatelem. Myslím, že je to tak správné. Ale dál? Být nejdůležitější osobou – už neznamena být osobou jedinou.

3.2.1 Vymezení otcovství

V psychologii se dlouhou dobu pozornost více zaměřovala na vztah mezi dítětem a matkou. Oidipovský komplex dle Freuda, přirozenost až kult mateřství... Situace se postupně mění, odborníci z řad psychologů, lékařů, právníků a jiných sledují role, význam, formy působení a další dílčí prvky otcovství. Hartl, & Hartlová (2010) k heslu *otcovství (paternita)* uvádí: *právní vztah otce k dítěti zakládající povinnost výchovnou a vyživovací; někdy zužováno na otcovství biologické ... otcovský vztah též umožněn adopcí.* Psychologické, sociální a další aspekty vážící se k otcovství zde zcela chybí. Sociologickém slovníku Geista (1992) pak heslo otcovství není uvedeno.

Naproti tomu Eriksonova teorie psychosociálního vývoje staví jako hlavní vývojový úkol středního životního období generativitu. V současnosti je generativita považována za multidimenzionální konstrukt, souvisící s motivační, kognitivní i behaviorální rovinou osobního fungování a zasahuje i do mladšího, či naopak pozdějšího věku. Souvisí však nejen s lidskou biologickou podstatou (rození dětí), ale také s předáváním zkušeností a vědomostí mladším generacím, či s péčí o druhé lidi (Millová, & Blatný, 2016). Lze tedy říci, že v případě muže je to právě otcovství, které z velké části přispívá k naplnění generativity.

3.2.2 Vznik a některé právní aspekty otcovství

Zatímco určení mateřství je z pohledu zákona jednoznačné (zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník v platném znění, přímo uvádí, že matkou dítěte je žena, která je porodila), u otcovství vypadá situace zřetelně nejistěji. Přestože se běžně považuje za otce dítěte manžel matky, za určitých podmínek se muž považuje za otce i po ukončení manželství. Otcovství může vzniknout i při neplodnosti muže (např. díky umělému oplodnění ženy), při osvojení dítěte atd. Vzhledem k určité míře nejistoty, která se k otcovství vždy váže, je možné otcovství také právně popřít.

Právo dále řeší především základní povinnosti otce z pohledu potřeb dítěte. Jedná se např. o vyživovací povinnost otce vůči dítěti. Poskytuje některá vodítka v otázkách

kompetencí či různých situací, např. pokud jde o rodičovskou dovolenou. Za důležité považují, že zákon dává otcům nejen povinnosti, ale také práva. Například zmíněná vyživovací povinnost platí i pro předky, zavazuje tedy i dítě, a otcí naopak poskytuje možnou oporu pro zajištění v době stáří (Novotný, 2017).

3.2.3 Typy otcovství

Nové otcovství představuje změnu společenského vnímání otcovské role. Typický reprezentant nového otcovství navazuje se svým dítětem úzký vztah již od raného věku. Dochází k vyrovnání rolí, otcové využívají vlastnosti a zapojují se v oblastech, které bývají obvykle vyhrazeny matkám. (Plesková, & Sedláček, 2008).

Angažované otcovství – v tomto případě se otec osobně podílí na vedení domácnosti, na denní péči o dítě, aktivně vytváří vzájemný vztah s dítětem. V širším pojetí jde o přítomnost otce, který nepřebírá úlohu matky, ale funguje společně s ní. Ideální míra angažovanosti může být u různých rodin rozdílná. Biddulph (2007) tvrdí, že angažování otce ve výchově má na dítě dlouhodobý a pozitivní vliv. Dle Pruett & Pruett (2009), je péče otců odlišná od péče matek. Výsledkem spolupráce otce s matkou především v prvních pěti letech života dítěte je méně stresovaná žena, a především zdravější děti.

Aktivní otcovství zahrnuje angažovanost, účast a zájem muže o těhotenství, porod i vlastní výchovu dítěte. Používá se často v méně odborných textech, představuje nové otcovství v praxi.

Pečovatelské otcovství označuje stav, kdy otec zaujímá roli primárního pečovatele. Pro představu může jít o suplování matky během rodičovské dovolené, či při pobytu matky mimo rodinu. Pečovatelskému otcovství se věnuje např. Šmídová (2008).

Výzkumy (Segal, 1990; Statham, 1986, in Šmídová 2008) ukazují, že pokud jsou muži dobrovolně primárními pečovateli, existuje mezi nimi a matkami jen malý rozdíl ve schopnostech postarat se o dítě. Závažným faktem je opakovaně potvrzovaná zkušenost, že v případě mužů jde spíše o menšinu, která tuto roli akceptuje. Šmídová (2008) tuto část mužské populace odhaduje na cca 2 %.

V rámci mého výzkumu se jeví, že mezi náhradními rodinami je podíl mužů v postavení pečovatelského, či angažovaného otcovství výrazně vyšší. Potvrzení lze částečně odvodit i z výzkumu Lipové (2019), viz část věnovaná NRP.

3.2.4 Psychologické aspekty otcovství

Výše je zmíněna generativita, jako hlavní vývojový úkol středního věku člověka. Rodina ani zaměstnání však k naplnění generativity nevedou automaticky (Millová, & Blatný, 2016). Jelikož působení otce a jeho významu pro dítě se věnuje opravdu hodně literatury, pokusíme se nyní zamyslet nad vlivy otcovství z pohledu muže. Vždyť jsme již uvedli, že vztah mezi dítětem a otcem působí oboustranně, vzájemně (Matějček, 2015).

Podobně jako mateřství, i otcovství může člověka vnitřně naplňovat. U muže však zdaleka nejde jen o možnost seberealizace v pečovatelské roli, ale z hlediska Maslowovy teorie potřeb (Pauknerová, 2012) může otcovství pokrývat např. potřebu sounáležitosti, potřebu uznání či potřeby kognitivní a estetické. Otcovství přináší celou řadu situací, kdy muž může uplatnit nejen svoji fyzickou sílu, ale i kreativitu, nadhled aj. Na druhou stranu péče o dítě vyžaduje a rozvíjí empatii, smysl pro odpovědnost, představitivost, kritické i pozitivní myšlení. Dítě, zvláště v pozdějším věku, může působit jako silný motivační podnět, kdy například při plánování společných výletů dochází k dalšímu rozvoji otce. Muž má motiv a důvod učit se, zvyšovat své kompetence jak po stránce znalostí, tak i schopností.

V tomto kontextu je však třeba opět připomenout důležitou skutečnost. Role otce a matky nejlépe fungují jako komplementární (Možný, 1990). Cílem rodičovského vztahu by nemělo být soupeření muže se ženou, ani podřízení se ženě. Nejde ani o nahrazení péče matky, tato obvykle zůstává primárním pečovatelem. Jen představa vzdání se *mateřské moci* může u některých žen naopak zvyšovat obavy (Šmídová, 2004). Avšak přiměřené zapojení otce přináší nejen benefit v podobě spokojeného dítěte, spokojené dítě přispívá také ke spokojenosti matky a zprostředkovaně tak dochází k dalšímu pozitivnímu směřování celé rodiny.

3.2.5 Otcovství vs. mateřství?

Mulier autem familiae suae et caput et finis est. Žena je počátkem i koncem své rodiny. (Ulpianus Digesta in Marečková-Štolcová, 2009)

Zmínili jsme již význam dítěte pro ženu a otázku *mateřské moci* u některých žen. Rovněž jsme zmínili jedinečnost identit u mužů, význam generativity pro zralé mužství, který vidíme podobně jako přínos mateřství pro identitu ženskou. V této části se chceme zaměřit na rozdíly a zároveň spolupůsobení otce a matky.

Zatímco genderové nastavení identit a rolí je výrazně vázáno na společnost a kulturu, v níž jedinec žije, biologické rozdíly mezi pohlavími se vyskytují napříč kulturami. Tyto rozdíly hrály výraznou roli ve výzkumu attachmentu (připoutání). Harlow svými pokusy s mláďaty opiček makak rhesus ukázal, že mládě u matky nevyhledává pouze krmení, ale citové pouto souvisí také s dotykově příjemnou stimulací (Slater, 2016). Toto zjištění lze dávat do souvislosti se stavbou mateřského (ženského) těla, které se vůči mužskému tělu liší nejen samotnými pohlavními znaky, ale také rozmístěním tukových zásob, celkově měkčí stavbou.

Naopak jistá tvrdost daná maskulinitou a oproti ženám i jinou psychickou výbavou mohla mužům pomoci nejen chránit svoji rodinu před vnějším nebezpečím (Možný, 2006). Jak ukazuje např. infanticida některých živočišných druhů, tyto vlastnosti mohou být důležité rovněž v případě introspektivního působení v rámci vlastní rodiny.

V opozici uvedené tvrdosti lze opět vidět vliv mateřských vzorců v chování ženy, například v hyperprotektivitě. Tato se může projevit nejen vůči dítěti, ale může s ní souviset také např. nadměrné užívání zdrobnělin, infantilnost či uplatňováním mateřského syndromu vůči muži. Výzkumy rovněž ukazují vyšší míru neuroticismu a úzkosti u žen (např.: Javidi (2012), nebo Leach (2008)). To opět může naznačovat kompenzační význam naplněného mužství.

Burgessová (2004) uvádí, že ženy jsou konzervativnější ve vnímání rodičovských rolí než sami muži a často odmítají přiznat svým partnerům dostatečné kompetence k výchově dětí. Zmiňuje i matky, které nechťejí zapojení otců do výchovy dětí. Zmíněné ženy berou danou oblast jako svoji doménu a muže akceptují maximálně na úrovni role *hlidací paní*. Také tyto aspekty a celkový přístup ženy mohou významně ovlivňovat ochotu muže k participaci na péči o dítě.

Rozdílnost přístupu lze samozřejmě vidět i v komunikaci, a to nejen mezi partnery, ale i ve vztahu k dětem. Šulová (2006) ve své prezentaci uvádí specifika mateřské a otcovské mluvy. Komplementarita rodičovských postav je založena na specifičnosti úkolů, které oba rodiče plní vůči dítěti. Mateřská a otcovská role jsou vzájemně komplementární a vůči dítěti nezastupitelné. Dále uvádí, že otcové jsou pro dítě konverzačně náročnější, jsou méně konverzačně citliví, více děti testují, tážou se, jsou i kognitivně náročnější. Zmiňuje *Gleasonovu teorii mostu*, dle níž matka dítěti poskytuje stabilitu a zázemí, je spolehlivá, uspokojuje jeho základní potřeby a otec dítěti poskytuje

nové podněty, rozvíjí jeho dovednosti a nic mu neusnadňuje, povzbuzuje dítě k úspěchu vlastními silami, i za cenu jeho přechodného selhání a destabilizace. Otec se tak pro dítě stává *mostem do společnosti*.

Chtěli jsme zmínit tyto rozporné okolnosti, neboť velmi dobře ilustrují v jiných dílech často opomíjenou skutečnost. Obě pohlaví, muži i ženy, jsou každé jiné. Ne lepší či horší, prostě jiné. A zároveň se doplňují. Vzájemně vyrovnávají svoje silné i slabé stránky. Výsledná rovnováha je pak rozhodující činitel, který harmonizuje rodinné prostředí a do značné míry predikuje spokojenost všech členů dané skupiny – muže, ženy i dětí.

Nakonec této části jsem si nechal studii o významu otců pro neurobiologický rozvoj a chování dětí (či spíše mláďat). Velmi si cením, že tato studie přináší trochu organických důkazů do jinak nejistých vod psychologických hypotéz. Práce autorů Bambico, Lacoste, Hattan & Gobbi (2013). popisuje behaviorální důsledky otcovské deprivace u myši, konkrétně změny v hormonálním systému, změny v oblasti prefrontální mozkové kůry, zvýšenou agresivitu či senzibilitu na amfetamin u samičího pohlaví aj. Přestože jde o výzkum provedený na myších, výzkumníci sami upozorňují na paralely s lidskou populací.

Naše odpověď na otázku z úvodu této kapitoly tedy zní: **Otcovství a Mateřství!**

3.2.6 Muži a pěstounství

V rodině poskytující pěstounskou péči se lze setkat prakticky se všemi výše uvedenými fenomény, jako u běžné rodiny. Avšak některé situace jsou navíc, specifické pro rodiny s přijatými dětmi (Matějček, 1994). Popisovat tyto situace podrobně s uvedením vhodných přístupů by vydalo na samostatnou publikaci a dalece přesahuje rámec této práce. Avšak některé situace jsou natolik podstatné a pro NRP příznačné, že považujeme za vhodné je alespoň stručně zmínit.

Adaptace dítěte po příchodu do rodiny – nejen dle Matějčka (1994) bývají přicházející děti různého věku, zdravotního stavu a různých zkušeností. Přestože pěstouni prochází přípravou a posuzováním, samotné sžívání s dítětem zdaleka netrvá 9 měsíců. Naopak někdy rozhoduje okamžik, někdy může jít o jednotky hodin či několik málo dnů. Muž může mít v této fázi určitou výhodu, neboť období těhotenství mu tolik nechybí.

Kontakt dítěte v PP s biologickou rodinou – tyto kontakty mohou mít velice různorodý průběh, často však jsou stresující pro dítě i náhradní rodinu. Matějček, & Dytrych (1999) doporučují především trpělivost, ale i důslednost je potřebná.

Kontakt biologických rodičů dítěte s rodinou poskytující PP – není to pravidlem vždy, ale rodiče dětí přicházejících do PP obvykle nepatří k harmonicky fungujícím sousedům. Muž zde někdy působí jako fyzický, obranný val své rodiny.

Identita přijatého dítěte – platí vše, co bylo k tomuto tématu napsáno výše. Komplikací navíc může být zásadní změna sociálního prostředí, nebo např. etnikum. Např. Lipová (2019) uvádí téměř třetinu dětí v PP z minoritního etnika. Náhradní rodina pak může být jiného etnika než dítě, a žije v jiném sociálním prostředí než primární rodina dítěte. Přidává se působení okolí aj.

Poruchy chování a další psychické potíže dítěte – traumatické zážitky si vybírají svoji daň i v dětském věku. Fetální alkoholový syndrom (FAS), sexuální zneužívání, citová deprivace, týrání... Řešení vyžaduje opakované kontakty s odborníky i úřady, často též intenzivní vlastní vzdělávání. Tématu otcovství dítěte s postižením se věnuje např. Kunhartová (2017), nebo Matějček (2000).

Příchod sourozence do pěstounské rodiny – zdaleka nejde o výjimečnou situaci. Pokud si biologičtí rodiče dítěte v PP „pořídí“ další dítě, situace se nezdá opakovat. Je jistě správné, že toto dítě bývá přednostně umístěno ke svému sourozenci. Občas se také „objeví“ starší sourozenec např. v DD. Jde o náročnou, často neočekávanou situaci, vyžadující intenzivní spolupráci obou rodičů – pěstounů, a dalších dotčených stran.

Vztahy přijatých dětí a biologických dětí pěstounů – téma, o kterém se příliš nemluví. O to více je nebezpečné. Při intenzivním zájmu všech, zaměřeném na nově přichozí dítě, může biologické dítě pěstounů snadno získat pocit, že je na vedlejší koleji. Samozřejmě je možný i opačný případ, kdy je biologické dítě pěstounů protěžováno. Danou oblastí se zabývala např. Helešicová (2016). Ve vztahu k muži jde o příležitost pro uplatnění pečujícího otcovství, a především racionálního přístupu.

Zdravotní postižení dítěte – podobně jako u poruch chování a psychických potíží, děti přicházející do PP trpí zvýšenou zátěží a dispozicí k somatickým onemocněním (např. Lipová 2019). Také těmto otázkám se věnuje Kunhartová (2017), nebo Matějček (2000). Není to pravidlem, avšak obvykle se tělesné nemoci či smyslové postižení léčí snáze než

psychické poruchy. V obou případech se uplatní mužský pragmatismus, plánování, někdy i fyzická síla (myšleno např. při manipulaci s imobilním dítětem).

Dospívání dětí – vše, co patří k dospívání dítěte, si umocněte na druhou. A ještě jednou. A když si myslíte, že už vás nic nepřekvapí, buďte připraveni. Tak bychom ve stručnosti formulovali doporučení k tomuto vývojovému stádiu dětí. V období dospívání se často projevují základy výchovy a zkušenosti z dětství (Thorová, 2015). Z doby, o které pěstouni třeba vůbec nic neví.

Návrat dítěte z PP do biologické rodiny – ano, děje se to. Přestože jde v podstatě o úspěch, náhradní rodina ztrácí své dítě. Profesionalismus PP je jistě krásná věc, ale vychovávat dítě bez emočních vazeb v prostředí rodiny prostě nelze. Od toho je péče institucionální. Zvládnutí emocí, podpora ženy v období truchlení, zajištění chodu rodiny... zde je prostor pro uplatnění muže.

Přístup širšího okolí náhradní rodiny – po přijetí dítěte může dojít ke změnám jak v širší rodině, tak v okruhu přátel (Matějček, 1994). Mohou nastat komplikace v mezilidských vztazích, okolí se polarizuje, od nekritického obdivu po urážky, odmítání a pomluvy. Vyplatí se zachovat chladnou hlavu.

Doprovázející organizace a OSPOD – je povinností rodiny poskytující PP uzavřít dohodu s doprovázející organizací či OSPOD. Přístupy bývají různé, ale prakticky vždy jde o větší či menší narušení soukromí, zvýšený dohled. Nastavit hranice ke všeobecné spokojenosti je k nezaplacení.

Ukončení poskytování pěstounské péče – i děti v PP rostou a pěstouni stárnou. Po dosažení zletilosti či zahájení výdělečné činnosti dítěte je pěstounská péče ukončena ze zákona. PP může skončit rozhodnutím soudu, je ukončena vždy, pokud o to požádá pěstoun. Pěstouni jsou mezi skupinami s vysokým rizikem vyhoření. Ukončení pěstounské péče může mít charakter ukončení zaměstnání, ale nemusí. Návrat do pracovního procesu bývá často komplikovaný, neboť dlouhodobá PP obvykle trvá déle než mateřská dovolená. V případě úspěšné PP pak vztahy a vazby mezi náhradními rodiči a dětmi většinou přetrvávají i po ukončení činnosti pěstouna (Zezulová, 2012).

Seznam výše zdaleka nepokrývá veškeré situace, s nimiž se v PP můžeme setkat. Vhodných, méně vhodných i zcela nevhodných příkladů a postupů při jednotlivých situacích lze nalézt celou řadu. Děť z dané oblasti je mnoho. Před přijetím dítěte považujeme vhodné uvědomit si následující:

Děti, přicházejících do NRP z funkční rodiny, je minimum. I v případě, že dítě v jeden okamžik ztratí oba rodiče (například při tragické nehodě), v případě funkční rodiny obvykle zafunguje záchranná síť v podobě rodiny širší. V praxi to znamená, že pokud náhradní rodina před příchodem dítěte funguje, přichozí dítě bude pravděpodobně zvyklé fungovat jinak. Najít společnou cestu vyžaduje kompromis, přizpůsobit se obvykle musí obě strany. Bývá to složité, náročné, trvá to dlouho. Ale je to potřeba.

Děti, přicházející do NRP, si s sebou často nesou řadu zátěží. Některé zátěže mohou být dané geneticky, jiné vznikají v prenatálním věku (např. působením patogenů, FAS), další v průběhu života dítěte v nevyhovujícím rodinném či institucionálním prostředí. Jejich projevy v náhradní rodině mohou být nepředvídatelné. Nemusí být vůbec žádné (zázraky se dějí), ale pokud přijdou, je třeba je řešit, žít s nimi. Že přijdou, je vysoce pravděpodobné (proto se zázrakům říká zázrak).

Kolem pěstounské péče panuje spousta mýtů a také emocí. Oblast je doménou žen, neziskových organizací a státních institucí. Muži zůstávají na okraji zájmu. Ale v systému působí, a přestože zde mají charakter skryté proměnné, na úspěch či neúspěch konkrétní pěstounské péče působí poměrně výrazně. A také sami žijí své životy.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

„Všechny šťastné rodiny jsou si navzájem podobné, každá nešťastná rodina je nešťastná po svém.“ Je to již téměř 150 let, kdy ruský spisovatel L. N. Tolstoj (2019, s. 3) definoval jednu z ústředních myšlenek této práce. Otázka, kterou jsem si v té souvislosti položil, zní: Co spojuje šťastné rodiny, v čem jsou si podobné? A jakou roli má ve šťastné rodině muž? Případně, jakou roli zde hraje pěstounství?

Tato práce se zabývá rolí a pozicí mužů v rodinách, které v rámci současné společnosti poskytují dlouhodobou pěstounskou péči. Praktický výzkum byl realizován během vzdělávací akce pro náhradní rodiče a děti v jejich rodinách. Hledá silné i slabé stránky v roli muže, coby manžela, otce a pěstouna. Hledá také vstupní proměnné a různé více či méně zřetelné vlivy, jež v konečném důsledku podmiňují, či naopak s určitou pravděpodobností determinují, spokojenost či nespokojenost nejen samotných mužů, ale též osob žijících v jejich blízkosti. Typicky jejich partnerek a dětí.

Předkládaná práce si neklade za cíl přinést převratné objevy. Naopak neskromným cílem je z velkého množství obecně známých vstupních veličin identifikovat ty *aktuálně podstatné*. Tyto význačné vstupní veličiny se následně pokoušíme zasadit do obecných, ale i velmi konkrétních vzájemných souvislostí, rovněž v širším kontextu dotčených stran. Konkrétní cíle práce jsou:

- *Identifikovat, jaké role nejčastěji zaujímají a jaké činnosti dominantně vykonávají muži v současné rodině poskytující dlouhodobou pěstounskou péči.*
- *Zjistit obvyklé formy působení muže v rodině a popsat, jak toto působení vnímají ostatní členové rodiny (ženy a děti, vlastní i přijaté).*
- *Popsat, jak svoji rodinnou a životní roli vidí samotní muži.*
- *Definovat oblasti, které jsou dle muže nejdůležitější pro dosažení jeho vnitřní životní spokojenosti, a to jednak obecně v rámci jeho života a jednak specificky v roli pěstouna.*

V konečném důsledku je cílem výzkumu přispět k harmonickému rozvoji rodin i dětí umístěných v NRP, ke zvýšení uvědomění a spokojenosti náhradních rodičů samých, a to pomocí identifikace podstatných vstupních proměnných i jejich efektů. Zjištěné poznatky zasadit do kontextu současné doby a situace rodin poskytujících NRP. Na základě výše uvedených zjištění se následně pokusíme určit funkční modely působení muže v rodině vykonávající dlouhodobou PP.

V souvislosti s výše uvedenými cíli byly formulovány následující výzkumné otázky:

- 1. Jaké role zaujímají muži v současné rodině poskytující dlouhodobou péstounskou péči?*
- 2. Jak muže a jeho působení v rodině vnímají ostatní členové rodiny (ženy a děti)?*
- 3. Jak svoji rodinnou a životní roli vidí samotní muži?*
- 4. Jaké oblasti jsou dle muže nejdůležitější pro dosažení jeho vnitřní životní spokojenosti, a to jednak obecně v rámci jeho života a jednak specificky v roli péstouna?*

5 METODOLOGICKÝ RÁMEC A POUŽITÉ METODY

5.1 Metodologický rámec

Výše definované cíle výzkumu, především identifikace a deskripce podstatných vstupních faktorů v dispozicích současné doby, jejich následná kategorizace a zasazení do vzájemných souvislostí... to vše předurčuje zaměření výzkumu do kvalitativní oblasti.

Typově by se výzkum dal označit jako *vícepřípadová studie*, kdy jednotlivými *případy* jsou rodiny s dětmi v pěstounské péči (v 1 případě se jednalo o muže bez partnerky). S ohledem na zvýšení validity dat však bylo kromě rozhovorů a pozorování, tj. spíše kvalitativních nástrojů, využito také dotazníků, které byly respondentům rozdány a následně zpracovány kvantitativně (viz dále). V duchu Suryňka (2001), by se v tomto směru následně dalo uvažovat také o *smíšeném přístupu* k výzkumu.

K volbě smíšeného přístupu přispěl ještě jeden důvod. Jsem si vědom svého sluchového handicapu a osobní angažovanosti v dané oblasti. Domnívám se, že dotazníková data a triangulace testových metod přispějí ke zmírnění rizik, jež se s výše uvedenými skutečnostmi pojí.

5.2 Metody získávání dat

K realizaci vlastního výzkumu byla jako primární výzkumná strategie zvolena metoda polostrukturovaných rozhovorů s účastníky vzdělávací akce pro pěstounské rodiny, konané v roce 2020 (viz dále). V průběhu interview s respondenty bylo realizováno též pozorování jednotlivých účastníků, především jejich mimovolných reakcí. V závěru rozhovoru byl každému respondentu předán doplňující dotazník. Níže je uveden bližší popis jednotlivých použitých metod.

5.2.1 Polostrukturovaný rozhovor

Scénář a základní osnova rozhovorů tvoří přílohu č. 3 této práce. Otázky byly pojaty jako otevřené, s prostorem pro vyjádření jak muže, tak jeho partnerky. Jednotlivé rozhovory probíhaly v příjemné, uvolněné atmosféře. Na otevřenosti a důvěrnosti respondentů se pozitivně projevila osobní angažovanost výzkumníka, orientace v dané problematice, spoluúčast na oficiálním programu, ve třech případech i dřívější kontakty mezi rodinami výzkumníka a respondentů. Potenciální riziko představuje právě osobní angažovanost tazatele, což bylo řešeno jednak vyloučením se výzkumníka a jeho partnerky z okruhu respondentů, jednak vědomou minimalizací zásahů ze strany tazatelů do rozhovoru.

Okruhy rozhovorů zahrnovaly v úvodní části představení výzkumníka i partnerky, vysvětlení důvodů k realizaci rozhovoru, sdělení náplně a cílů výzkumu, etické aspekty spolu s poučením o anonymitě a možnosti kdykoliv z výzkumu odstoupit. V další části, kterou Miovský (2006) zve jádrem interview, byly dotazovány základní data participantů a jejich životní situace, obvykle zároveň na straně muže i ženy. Jádro rozhovorů zahrnovalo především následující čtyři oblasti:

1. Pěstounskou péči – důvody které k ní vedly, vzájemná očekávání, představy a jejich naplnění, životní změny, které tato aktivita přináší a jak jsou u obou partnerů vnímány.
2. Role muže – jak svoji roli vidí muž a jak ji vidí jeho partnerka, popř. zprostředkovaně jak vnímají muže jejich děti. Jaké jsou priority a postavení partnerů. Praktické projevy, přínosy, důsledky života v rodině s výkonem PP pro muže i zbytek rodiny.
3. Komunikace – zaměřili jsme se především na dominantní témata komunikace, vzájemné porozumění (společný jazyk muže a ženy). Dále pak na hloubku a frekvenci komunikace.
4. Představy a spokojenost – tato část se věnovala především introspektivnímu srovnání vlastního i rodinného života s vlastními očekáváními a okolním světem.

Na závěr rozhovoru byly opět zmíněny etické náležitosti výzkumu, tzn. ubezpečení o anonymitě a možnost kdykoliv z výzkumu odstoupit. Respondenti dostali příležitost a prostor sami položit otázky, které je zajímají. Následovalo vzájemné rozloučení a ukončení rozhovoru.

5.2.2 Pozorování

Hendl (2005) považuje pozorování za samozřejmou část mnoha výzkumných akcí kvalitativního charakteru. Představuje snahu zjistit, co se skutečně děje a pomáhá naši zprávu doplnit o popis prostředí, chování a dalších jevů.

V našem případě šlo o pozorování otevřené, zúčastněné, z větší části nestrukturované a extrospektivní. Pozorování probíhalo nejen během výzkumných rozhovorů, ale také při společných aktivitách (vzdělávání, výlety, relaxace...), a to po celou dobu trvání vzdělávací akce. Předmětem zájmu byly především následující oblasti:

- Přirozenost projevů a reakcí
- Neverbální projevy respondentů (nervozita...)
- Interakce (vztahy respondentů s jinými členy rodiny i okolí)
- Ostatní veličiny (prostředí, čas...)

5.2.3 Dotazník

Přestože je *dotazník* obecně řazen mezi testové metody, a jde tedy o nástroj především kvantitativního výzkumu, i v kvalitativním výzkumu je jeho užití velice časté. Např. Disman (2005) uvádí srovnání rozhovoru s dotazníkem, přičemž dotazník dominuje především efektivitou, schopností pokrýt velký počet jedinců, a také formální shodností podnětové situace. Hendl (2005) pak přímo řadí dotazník mezi další techniky dotazování s tím, že tyto techniky můžeme použít samostatně, nebo jimi doplňujeme způsoby známější. Podrobněji popisuje dotazník s otevřenými otázkami.

Dotazník z realizovaného výzkumu tvoří přílohu č. 4. Obsahuje výběrové a otevřené otázky, využívá likertových škál pro přesnější kvantifikaci jednotlivých faktorů. Jedná se o cíleně vytvořený model vlastní konstrukce, ve třech jedinečných verzích dle určení (respondentem je muž / žena / dítě). Zjišťuje osobní a rodinná data, význam a úlohy muže v rodině, oblasti i formy působení, frekvenci komunikace, směřování zpětné vazby ze strany ženy a její vnímání mužem. Dále se věnuje oblasti PP, především z pohledu důsledků na rodinnou i osobní spokojenost respondentů.

Struktura a provedení dotazníku bylo podrobeno oponentuře vedoucím práce a také v rámci předmětu *Konstrukce testů a dotazníků* na katedře Psychologie UP. Cílem využití dotazníku je verifikovat či zpřesnit data získaná pomocí jiných metod.

5.3 Sběr dat a pilotní studie

Vzhledem ke složitosti a komplexnosti zkoumané problematiky byla nejdříve provedena malá pilotní studie. Záměrem bylo ověřit připravenou osnovu rozhovoru a strukturu výzkumu. Výsledkem byla jednak modifikace části výzkumu a jednak doplnění kvantitativní části, respektive dotazníku. Cílem tohoto kroku bylo zvýšit reliabilitu výzkumu, kvantifikovat váhu jednotlivých faktorů a dále ověřit či zpřesnit poznatky získané v rámci kvalitativní části výzkumu.

5.3.1 Pilotní studie

Při rozvaze o zaměření výzkumu a vhodných výzkumných metodách bylo nejdříve zvažováno oslovení pouze mužů, coby hlavního objektu zájmu, a jako metody byly uvažovány pouze interview a pozorování. Avšak z více důvodů (sluchový handicap výzkumníka, nedostatek praktických zkušeností...), rozhodli jsme se nejprve ověřit tento zamýšlený model v praxi. Tzv. předvýzkum, či ověření výzkumného modelu v praxi doporučuje např. Miovský (2006).

Za tímto účelem byla realizována malá pilotní studie, spočívající v provedení strukturovaného rozhovoru se dvěma muži (v obou případech se jednalo o muže z rodin poskytujících PP). Rozhovory proběhly „mezi čtyřma očima“, pouze za účasti muže a výzkumníka. Výsledky mj. ukázaly velký rozptyl dílčích jevů a poměrně značný význam, který muži přikládali svým partnerkám.

V návaznosti na výše uvedené zjištění, rozhodli jsme se do výzkumu zahrnout i partnerky a děti z rodin respondentů. Záměrem bylo využít nabízející se cenný zdroj komparativních dat a možnost verifikace tvrzení mužských respondentů z druhé strany. Při zahrnutí dalšího člena do interview však výrazně stoupla důležitost komunikační opory výzkumníka, což bylo řešeno zapojením jeho partnerky. Tento původně neplánovaný krok se nakonec ukázal velice pozitivní, neboť jako vedlejší efekt přinesl do výzkumu i neformální atmosféru, došlo k vyvážení mezi stranou výzkumnou a tázanou.

Dalším důsledkem provedené studie bylo rozhodnutí o doplnění výzkumných metod. S ohledem na množství vstupních proměnných a uvažovaný rozsah výzkumného souboru byla zvolena metoda dotazníku. Dotazník byl vytvořen pro daný výzkumný záměr, ve třech verzích dle určení (pro muže/ženy/děti), viz výše. V rámci úvah o využití dotazníku byla rovněž zvažována možnost jeho elektronické distribuce, což by umožnilo

získat větší výzkumný soubor. Proti se staví věk respondentů, daná věková skupina populace vnímá práci s počítačem spíše negativně. Vlivy tzv. *technostressu* zkoumal např. Hauk (2019), fenomén se však projevuje i v širších oblastech, jak ukázal např. Kingston (2012). Rozhodující se nakonec ukázala skutečnost, že elektronická forma dotazníku je vhodná pro zcela jiný (kvantitativní) design výzkumu a zřejmě by vedla k narušení ostatních výzkumných metod. Z toho důvodu byly dotazníky distribuovány v papírové formě pouze dané skupině respondentů.

5.3.1 Průběh výzkumu a sběru dat

S žádostí o rozhovor bylo osloveno 9 mužů a 8 žen (8 rodinných párů + 1 ženatý muž, jehož partnerka a jedno dítě zůstaly doma). Celkem bylo provedeno 9 rozhovorů, z toho 7 bylo realizováno přímo na již uvedené vzdělávací akci, vždy po skončení oficiálního programu. Z časových důvodů bylo ve dvou případech poskytnutí interview na akci pouze dohodnuto a realizace proběhla později v místě bydliště respondentů. Jeden účastnický pár vzdělávací akce tvořila rodina výzkumníka, v rámci objektivit nebyli dospělí příslušníci této rodiny zahrnuti mezi respondenty.

Na úvod každého rozhovoru proběhlo představení výzkumníka, respondenti byli seznámeni s cíli sezení, osnovou a možností účast na interview kdykoliv odmítnout. Rozhovory typicky probíhaly *mezi 8 očima*, kdy stranu respondentů tvořil dotazovaný muž a jeho manželka (v 1 případě pouze muž bez partnerky), stranu tazatelů pak výzkumník s manželkou. Role manželky výzkumníka byla především kompenzační, neboť jak již zaznělo výše, výzkumník je sluchově handicapovaný (za běžných podmínek je výzkumník schopen orální komunikace, v případě potřeby žena poskytovala komunikační oporu). V průběhu rozhovorů se však ukázal i další nečekaný přínos tohoto uspořádání, a to genderové vyvážení, které bylo především ze strany respondentek oceňováno.

Rozhovory probíhaly v příjemné, neformální atmosféře, po skončení oficiálního programu. Respondentům bylo ze strany výzkumníka poskytnuto drobné pohoštění (*typicky se jednalo o večer dvou rodin u sklenky vína*). Ve dvou případech se jednalo o rozhovor realizovaný dodatečně, v neutrálním prostředí veřejné restaurace. Obvyklá délka rozhovoru činila cca 120 min., dialog byl nahráván. Průběh respektoval obvyklé fáze, jak doporučuje např. Ferjenčík (2000), tedy úvod, jaderná část a závěr. Po dobu rozhovorů, stejně jako v průběhu společného programu, bylo prováděno pozorování respondentů. Bezprostředně po skončení interview byly klíčové informace zaznamenávány

do záznamového archu (byl vyhotoven samostatný záznamový list pro každého respondenta), tento byl případně doplňován kdykoliv během vzdělávací akce.

Na závěr výzkumného rozhovoru obdrželi muži a ženy příslušnou verzi dotazníku, dětem byl dotazník distribuován prostřednictvím jejich rodičů. Vyplňování dotazníků probíhalo v soukromí rodiny, s osobním převzetím vyplněných materiálů výzkumníkem druhý den, celková návratnost dotazníků činila 100 %.

Závěrem je nutno podotknout, že v rámci rozhovorů se asi nejvíce projevila obecná komunikační převaha žen. I v případě otázek cíleně zaměřených na muže, jejich partnerky vstupovaly do rozhovorů ve snaze korigovat vyjádření muže dle svého pohledu či k obrazu svému. V rámci realizace interview a následně při zpracování výzkumných dat jsme se však snažili tento fenomén odfiltrvat.

5.4 Etické otázky a ochrana soukromí

Před zahájením výzkumu byla oslovena organizace náhradních rodičů, pověřená k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Statutární zástupce organizace byl osobně informován o záměru výzkumu, jeho účelu a metodách výzkumu. Byly projednány etické otázky týkající se jak účastníků výzkumu, tak podmínky ze strany organizace. Jako oboustranně nejvhodnější způsob realizace výzkumu byl zvolen výzkum v rámci vzdělávací akce pro náhradní rodiče, realizovaný v režii výzkumníka. Následně byla uzavřena dohoda zahrnující souhlas s výzkumem a jeho klíčové podmínky jak na straně výzkumníka, tak organizace. Tato dohoda v anonymizované podobě tvoří přílohu č 5.

Sám výzkumník i jeho rodina jsou rodinou poskytující PP a patří mezi dlouholeté členy oslovené organizace. Tato skutečnost, stejně jako již některé dřívější osobní kontakty mezi rodinami výzkumníka a respondentů výzkumu, určitě měla výrazný pozitivní vliv na otevřenost a důvěrnost sdělovaných informací. Dále se pozitivně projevila osobní angažovanost výzkumníka, orientace v dané problematice, spoluúčast na oficiálním programu, aj. Potenciální riziko představuje právě osobní angažovanost tazatele. Toto bylo řešeno především vyloučením se výzkumníka a jeho rodiny z okruhu dotazovaných osob, dále pak vědomou minimalizací zásahů ze strany tazatelů do rozhovoru. Jak v otázce střetu zájmů, tak při ochraně dat respondentů jsme se snažili respektovat obecná etická pravidla i konkrétní doporučení, jak je uvádí např. Miovský (2006).

Při zahájení vzdělávací akce byli všichni respondenti informováni o probíhajícím výzkumu, jeho účelu a cílech. Již v této fázi měli respondenti možnost vyjádřit přání výzkumu se nezúčastnit. Následně byl každý z dospělých účastníků individuálně osloven a požádán o souhlas s účastí na výzkumu. Dětem byla výzkumná situace náležitě vysvětlena za přítomnosti rodičů. Zároveň byli všichni účastníci akce poučeni o ochraně osobních údajů, o anonymitě a o možnosti z výzkumu kdykoliv bez udání důvodu odstoupit. Již v této fázi byli respondenti požádáni o písemné vyjádření souhlasu s realizací výzkumu. Poučení o právech je taktéž součástí informovaného souhlasu, který tvoří přílohu č. 6 této práce.

Etické náležitosti byly individuálně zmíněny také při zahájení každého interview. Samotné rozhovory probíhaly v bezpečném prostředí, bez přítomnosti dalších osob. Každý rozhovor byl uzavřen ujištěním se výzkumného týmu, zda na straně participantů nevníklo jakékoliv trauma s potřebou řešení. V závěru rozhovorů byl rovněž poskytnut dostatečný prostor k vyjádření samotných respondentů a byla nabídnuta možnost dodatečné konzultace.

Etické aspekty jsou dále součástí úvodní strany každého dotazníku. Dotazník, včetně etických aspektů, byl konzultován jak s vedoucí práce, tak v rámci předmětu *Konstrukce testů a dotazníků* na katedře Psychologie UP. Možnost ukončení spolupráce zůstala ze strany respondentů nevyužita.

Anonymizace získaných dat byla realizována pomocí jedinečného numerického kódu, který byl přidělen každému respondentu na začátku výzkumu. Tímto kódem byly nadále značeny veškeré materiály, týkající se daného jedince (záznamový list, přepisy rozhovorů atd.). V prepisovaných materiálech ani samotném textu práce nejsou uváděny žádné identifikační znaky, záměrně je používáno obecné označení typu respondent, účastník, rodič, muž, žena, dítě, organizace..., což dále posiluje anonymitu participujících osob.

5.5 Metody analýzy dat

Základním přístupem k analýze kvalitativních dat (jak z rozhovorů, tak z pozorování) byly principy zakotvené teorie (Strauss, & Corbinová, 1990), tj. otevřené, axiální a selektivní kódování. Podrobněji je práce s daty popsána v samostatné kapitole níže. Cílem bylo nejprve popsat a vzájemně propojit významové kategorie a následně

zodpovědět stanovené výzkumné otázky. K tomu sloužilo také zpracování odpovědí z dotazníků, které proběhlo prostřednictvím deskriptivní statistiky a frekvenční analýzy, tj. spočítáním absolutních a relativních četností u jednotlivých odpovědí.

6 VÝZKUMNÝ SOUBOR

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ukládá osobám vykonávajícím PP povinnost vzdělávání se v rozsahu min. 24 hodin ročně. Ke splnění této povinnosti organizují doprovodné organizace, OSPOD či jiné organizace řadu různých vzdělávacích aktivit, od krátkodobých diskusí s odborníky v rozsahu několika hodin (jednoho odpoledne), přes víkendová školení zaměřené na určité téma, až po několikadenní (např. týdenní) akce pro pěstounské rodiny vč. dětí. Na těchto vícedenních akcích se různě střídají vzdělávací, panelová setkání s odborníky, sportovní aktivity rodičů s dětmi i neformální setkávání náhradních rodičů mezi sebou. Tuto poslední formu *týdenní vzdělávací akce* zvolila námi oslovená organizace, spolek založený z potřeb náhradních rodičů a organizace pověřená k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, působící především v jihomoravském kraji. Účastníci vybrané týdenní vzdělávací akce tvoří výzkumný soubor pro tuto práci.

Účastníky vzdělávací akce bylo 10 mužů a 9 žen (9 rodinných párů + 1 ženatý muž) a celkem 17 dětí. Kritériem pro zapojení do výzkumu u dospělých bylo poskytování NRP, což splnili všichni účastníci akce. V rámci objektivitu se z výzkumu vyloučil výzkumník a jeho partnerka, jejich děti do výzkumu zahrnuté byly. Kritériem u dětí bylo dosažení věku min. 10 let (3 děti mladšího věku do výzkumu zařazeny nebyly). Do výzkumu se zapojili všichni účastníci akce splňující výše uvedená kritéria, tzn. celkem 17 dospělých (9 mužů a 8 žen) a 14 dětí ve věku 10 až 18 let. Jedná se tedy o totální výběr v rámci této akce; v rámci populace rodin poskytujících NRP pak šlo o záměrný výběr přes instituci (Miovský, 2006).

Je nutno podotknout, že účast na vzdělávací akci nebyla podmíněna uzavřením dohody o výkonu PP mezi rodinou poskytující pěst. péči a vzdělávající organizací, dle § 47b zákona č. 359/1999 Sb. Účastníky výzkumu tvoří obyvatelé kraje Jihomoravského, Moravskoslezského, Plzeňského, Vysočiny a kraje Zlínského. Další demografická data a charakteristiky výzkumného souboru ukazují tabulky 2 a 3.

Základní charakteristiky dospělých				
			Muži	Ženy
		Počet účastníků	9	8
	Kód *)	Průměrný věk	52,6	51
Vzdělání	1, 2	Základní	0	2
	3	Střední	2	1
	4, 5	Střední úplné	6	2
	6, 7, 8	Vysokoškolské	1	3
Povolání	2	Specialisté	1	3
	5	Prac. ve službách	2	5
	7, 8	Řemeslníci...	6	0

Tabulka 2. Základní charakteristiky dospělých respondentů výzkumu

*) Rozdělení a kód u vzdělání je uveden dle Evropského rámce kvalifikací (European Qualifications Framework – EQF).

Třídění u povolání vychází z kategorií CZ – ISCO, v Národní soustavě povolání (databáze povolání spravovaná Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR).

Základní charakteristiky dětí				
	Věková skupina		Status	
	10 - 15	16 - 18	Vlastní	Přijaté
Chlapci	4	2	3	3
Dívky	4	4	0	8

Tabulka 3. Základní data dětských účastníků výzkumu

V oblastech vzdělání a zaměstnání pěstounů i počty dětí v participujících rodinách, odpovídají zjištěná data výsledkům výzkumu Lipové (2019). Dále bylo zjištěno, že všichni účastníci výzkumu žijí v sezdaných párech, přičemž obvyklá délka současného vztahu dosahuje téměř 30 let. Pro výraznou většinu respondentů jde také o první vážný vztah – pouze jeden muž a dvě ženy uvádí více než jeden (současný) vztah ve svém životě (*myslen je dlouhodobý vztah typu manželství, nesezdané soužití*). Z rodin zainteresovaných do výzkumu jich 7 poskytuje dlouhodobou PP, 3 rodiny poskytují příbuzenskou PP a 2 rodiny

mají děti adoptované (*v některých rodinách se kumuluje více typů NRP, např. 2 děti v dlouhodobé PP a 1 dítě v příbuzenské PP nebo adoptované*). Rodinami respondentů celkem prošlo 41 dětí, z toho 15 vlastních a 36 přijatých.

Jako převažující motivace k pěstounství byly na straně mužů uváděny důvody:

- Dopřát sourozence dítěti, které v rodině již vyrůstalo (3x)
- Podpora přání partnerky při nemožnosti mít vlastní děti (2x)
- Potřebu pomoci dítěti (2x)

Ženy jako rozhodující motivaci uvádí následující:

- Potřebu pomoci dítěti (6x)
- Touhu po dítěti při nemožnosti mít vlastní děti (2x)

Z výše uvedených dat je mj. zřejmé, že náš výzkumný soubor neodpovídá typickému demografickému rozložení společnosti, a to ani v případě rodin poskytujících NRP. Dle Lipové (2019) tvoří sezdané páry u dlouhodobé PP 58 % poskytovatelů PP. V našem výběrovém vzorku sezdané páry představují 100 %.

7 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

V rámci výzkumu byl získán poměrně rozsáhlý soubor dat, který představovalo cca 14 hodin audiozáznamu z devíti rozhovorů, a značné množství textových dat (dotazníky, poznámky). Surová data byla v prvním kroku digitalizována, fixována a převedena do dále využitelné podoby. Následně byla provedena kategorizace a analýza dat.

7.1 Příprava a zpracování dat

7.1.1 Rozhovory

Při zpracování audiozáznamu rozhovorů hrál roli sluchový handicap výzkumníka. Především bylo třeba vyřešit dva poněkud rozdílné problémy: nemožnost prostého přepisu mluveného slova do textu (a) a limitaci rozpoznávání emočního zabarvení sdělení (b).

- a) Transkripce textu byla vyřešena pomocí specializovaného SW pro převod lidského hlasu do textu, Newton Dictate 5. Tento automatickým převodem získaný text byl podroben prvotní analýze, v jejímž rámci byla provedena korekce chyb a redukce prvního řádu (např. odstranění *slovní vaty*, bez změny věcného obsahu textu). Na práci s textem byl používán SW: MS Word.
- b) Zasazení emocí do textu bylo dosaženo zapojením spolupracovníka výzkumníka (slyšící manželky). Základním druhům emocí dle Ekmana a Friesena (1971) byly přiřazeny jedinečné barvy, následně slyšící spolupracovník emočně výrazné části rozhovoru podbarvil příslušnou barvou emoce. Tímto krokem bylo navíc dosaženo opakované kontroly transkripce audiozáznamu.

Tři náhodně vybrané texty (rozhovory) po korekci prvního řádu (dle (a)) se staly výchozím materiálem k provedení otevřeného kódování, tzn. k pojmenování klíčových oblastí či jevů a jejich kategorizaci. Po provedení axiálního i selektivního kódování byly předběžně určeny tzv. centrální kódovací kategorie. Tyto kategorie byly následně použity pro všechny texty se zahrnutím emocionality respondentů (9 rozhovorů, 6 + 3 opakovaně). Jednalo se o následující kategorie, zahrnující subjekty a souvislosti (vztahy):

- Akce (muži / činnosti)
- Formy (muži + okolí / působení)
- Reakce (okolí / vnímání)
- Role (muži + okolí / priority)
- Spolupráce (muži + okolí / komunikace)
- Spokojenost (muži / důsledky)

Pokud je výše jako subjekt uvedeno okolí, jedná se typicky o ženy, partnerky dotazovaných mužů. Odpovědi žen však byly v rámci rozhovorů využity i jako reflexe názorů a stanovisek dětí, případně dalších stran, které se těchto rozhovorů přímo neúčastnili.

V části výsledky budou prezentovány jak zjištěné obsahy jednotlivých kategorií, tak jejich sumarizace, včetně triangulace a komparace s jinými metodami.

7.1.2 Dotazníky

Také u dotazníků představoval první krok transkripci dat z papírové (pro respondenty přívětivé) podoby do digitálních dat. Celkem se jednalo o 31 dotazníků (9 od mužů, 8 od žen a 14 dotazníků od dětí). Jelikož papírové dotazníky obsahovaly i některé osobní údaje (věk, počet dětí, vzdělání, zaměstnání...), v rámci transkripce byly tyto data anonymizovány.

Následovalo zpracování dat, které bylo realizováno pomocí SW: MS Excel. Toto zpracování zahrnovalo v prvním kroku třídění a zhodnocení získaných dotazníkových dat. Dále jsme provedli sumarizaci dat a srovnávací analýzu. Pro lepší přehlednost využíváme při grafickém zobrazení výsledků jejich procentuální vyjádření (některá absolutní čísla uvádíme v příslušných tabulkách).

Při zpracování dětských dotazníkových dat jsme narazili na dva specifické problémy. Jedním z nich byla jedinečná struktura otázek, kterou jsme se sice snažili zohlednit mentální úroveň dětských respondentů, avšak následně byla získaná data jen obtížně srovnatelná s výsledky dospělých. Druhý problém představovaly opakovaně se vyskytující nevyhovující odpovědi (především vícevýznamové). Při zvážení obou skutečností jsme se rozhodli dětské odpovědi nezahrnout do přímého srovnání s výsledky dospělých, ale uvádíme je samostatně. Konečným krokem bylo srovnání dotazníkových dat s daty získanými pomocí jiných metod.

7.1.3 Vlastní pozorování a poznámky

Vlastní poznámky a údaje z pozorování zahrnovaly informace jak v textové, tak číselné podobě. Prvním krokem zde bylo především roztřídění dat a jejich přiřazení k dle subjektům a souvislostem (stanoveno dle centrálních kategorií interview), ke kterým se data váží, která doplňují. Další díl těchto dat byl využit k doplnění dat dotazníkových.

Samostatnou část tvořily zbývající data, získaná především pozorováním, bez vztahu ke konkrétní osobě, konkrétnímu sledovanému jevu či jiné použité metodě výzkumu. Také u těchto dat proběhla jejich sumarizace a kategorizace. V případě signifikantního výskytu daného jevu jsme se následně pokusili o jeho zařazení do kontextu sledovaných skutečností.

7.2 Výsledky a zjištění

7.2.1 Výsledky rozhovorů

V důvěrném prostředí během výzkumných rozhovorů zazněla celá řada zajímavých, podnětných a někdy i značně nestandardních myšlenek. Jedním z obtížných úkolů bylo tyto myšlenky identifikovat a roztřídit do zvolených centrálních kategorií dle cílů výzkumu.

Kategorie akce

Základním dotazovaným subjektem této kategorie jsou muži a zájem se soustředil na jimi vykonávané činnosti. Cílem dotazování bylo určení hlavních oblastí zapojení muže do rodinného života z jeho pohledu. V rámci této části se zřejmě nejvíce projevila rozdílná očekávání mužů a žen, jak je popisuje např. Kratochvíl (2009).

Všichni muži se shodli minimálně ve dvou bodech. V první řadě šlo o velkou pestrost a **různorodost oblastí**, ve kterých muži působí. Prakticky jakákoliv zvolená oblast či situace rodinného života nebyla problémem, a to vč. domácích prací, péče o děti apod. Muži v této souvislosti přiznávali, že některé věci dělají méně často či jen výjimečně, dělají je neradi, necítí se v nich zdatní... ale v případě potřeby se zapojují doslova kdekoliv. V rozhovorech se tyto tendence projeví například slovy: *„Tak některý věci zrovna nemusím, no. Raději dělám kolem domu než uvnitř. Bydlíme na kopci, tak v zimě naštipu dřevo, ohrnu sníh. Ale když je potřeba, tak holt děckám uvařím i prdel jim utřu.“*

Již v této fázi se projevovala vyšší komunikativnost žen. Tyto okamžiky se typicky projevovaly rozporem, kdy muži ze svého pohledu konali maximum možného, ženy by si přesto přály větší zapojení muže v určité (pro ženu důležité) oblasti. Nicméně při přímé konfrontaci (šlo např. o dotaz, na úkor které oblasti má muž získat prostor pro větší zapojení v oblasti požadované), žena většinou akceptovala stávající dělbu činností.

Samozřejmě existují oblasti, ve kterých se muži zapojují více. S tím souvisí druhá zajímavá skutečnost. Nejčastěji zmiňovanou oblastí, tou hlavní činností, kde muži vidí svůj význam, byla **podpora ženy**.

Pro ilustraci významu této skryté motivace si dovoluji sdílet příběh, který v rámci realizovaného interview zazněl v jednom z rozhovorů mezi partnery – respondenty, v souvislosti s významem mateřství u žen:

Žena: *„Mám kamarádku, lékařku. Stalo se, že jeli celá rodina autem, ona řídila, její manžel seděl na místě spolujezdce, 3 děti vzadu. Na křižovatce do nich z boku napálila dodávka, nedala jim přednost. Kamarádce a dvěma dětem se nic hrozného nestalo, ale manžel a jedno dítě hned na pravé straně dopadli špatně...“*

Výzkumník: *„Co se stalo pak?“*

Žena: *„Její manžel to nepřežil. Ona je doktorka..., ale byla tam sama. Musela se rozhodnout koho zachrání a vybrala si dítě.“*

Muž (položil svoji ruku na ruku ženy, potom klidně): *„Já bych nejdřív zachránil tebe.“*

Žena (impulzivně): *„Cože?! Ty bys nechal umřít naše dítě??“*

Muž (po chvíli ticha): *„Ne... Nevím... Nemyslel jsem to tak. Jen bych začal u tebe.“*

Většina mužů v našem výzkumném vzorku tvrdí, že vykonává především tzv. mužské práce – práce kolem domu, těžkou fyzickou práci, technické věci, podílí se na správě financí, zapojují se do jednání s úřady apod. Nicméně u všech těchto typů činností muži uváděli, že bez ženy by je pravděpodobně ani tyto činnosti nebavily. **Žena a děti jim dávají smysl**. Toto je pravděpodobně jediný konstrukt, na kterém se všichni oslovení muži shodli. Nezbyvá než vzpomenout Junga a jeho teorii o přítomnosti Animy a Animuse v každém z nás (John Beebe, 1988, in Jung, 2017).

Kategorie formy a reakce

V této části jsme se rozhodli spojit kategorie formy a reakce, neboť v jistém smyslu jde o spojené nádoby. Jestliže předchozí část hledala odpovědi na otázku **Kdo / Co**, potom kategorie formy a reakce řeší téma **Jak**. Jakými metodami působí muži na své okolí, jakými způsoby obvykle prosazují své zájmy (kategorie formy) a následně jak tyto kroky vnímá jejich bezprostřední okolí (kategorie reakce).

Považujeme nyní za podstatné připomenout, že téměř všechny páry (8 z 9 – ti párů) výzkumného vzorku spolu žijí již několik desítek let. Za tu dobu měli bezpočet příležitostí se navzájem poznat, projít různé situace a v jistém smyslu dokáží jeden druhého odhadnout. Přesto se v této části objevilo nejvíce rozdílů.

Převažující způsob sebezprosení, resp. prosazení svého názoru či záměru, popsala většina mužů slovy: *v klidu, diplomaticky, postupně to jde...* V souvislosti s předchozím také téměř polovina mužů uvedla, že „neradi řeší blbosti“. To však neznamená, že by se ženou nekomunikovali, nebo ji dokonce stavěli před hotovou věc. Spíše naopak. Komunikace je u zkoumaných párů považována za nadstandardně důležitou oblast a je jí věnováno poměrně hodně prostoru (viz. dále). Zdá se však, že dělba činností funguje i v rozhodovací části. Jako obvyklý model se jeví postup, kdy **jedna strana informuje druhou, tato se vyjádří a následně respektuje rozhodnutí strany výkonné**. Obě strany (muži i ženy) také často a shodně uváděli, že v této oblasti je velmi důležitá rovnováha, vyváženost. Vzájemný respekt. Žádný z partnerů nesmí mít pocit, že je na druhé koleji. Rozdělení kompetencí v rodičovských rolích se věnuje např. Burgessová (2004).

Vyváženost a vzájemný respekt se však zdají být vnímány rozdílným způsobem. Zatímco ženy často vnímaly tyto jevy jako normální, či dokonce nezbytnou samozřejmost, muži je vysoce oceňují. Zřejmě nejlépe bylo ze strany mužů přijímáno relativně neutrální vyjádření, bez přidruženého emočního projevu, např.: „*už se mi vyplatilo ho poslechnout*“. Domníváme se, že pro muže jde o důležitou zpětnou vazbu, jakési potvrzení jeho činu (akce a formy), podávané navíc muži srozumitelným jazykem. To jej následně motivuje použít funkční a pozitivně přijímaný model i v budoucnu.

Posledním bodem, který nyní chceme samostatně zmínit, je **tolerance**. Tato vlastnost, popisovaná též jako snášenlivost, v případě dlouhodobých partnerských vztahů **zřejmě zaujímá význačné postavení**. Její uplatnění se jeví na obou stranách srovnatelné, co do množství, kvality i významu. Ačkoliv to ve výzkumných rozhovorech nezaznívalo

přímo, zdá se, že tolerance vůči dlouhodobému partneru / partnerce, v čase narůstá. Jako příklad bychom mohli využít výše uvedené vyjádření muže, dle kterého „nerad řeší blbosti“. Toto sdělení by bylo možno chápat jako neúctu vůči oblastem, které řeší převážně žena, jeho partnerka. Na přímý dotaz v tomto smyslu však muži obvykle reagovali velice překvapeně až odmítavě: „*Tak to vůbec není!*“. Z pohledu muže jde prostě o běžné věci, každodenní maličkosti. Muž si sice uvědomuje jejich nezbytnost, avšak jednotlivě jim nepřikládá velký význam, proto „*blbosti*“. Co nás však v této souvislosti překvapilo, a co ukazuje na míru tolerance, byla reakce ženy: „*to je v pohodě, na to jsem zvyklá*“. Na závěr zbývá dodat reakci muže, která dle našeho názoru, svědčí o výše uvedené vyváženosti: „*Jen se nebojte, však ona mi to vrátí 😊*“. Možná právě zde leží jedna z příčin kritiky mužství a pohledu, který prezentuje např. feminismus a Baršová et al., (2004).

Vedle již uvedené **děly činností, rovnováhy, vzájemného respektu a tolerance**, mohli bychom v této kategorii nalézt další vlastnosti, jako např. empatii, odpovědnost, důvěru, sebereflexi, přiměřenost a celou řadu dalších. Jako nejpodstatnější se však jeví první čtyři uvedené. Alespoň dle vyjádření většiny mužů, tyto **základní jevy potencují a v dlouhodobém horizontu motivují využívat ostatní pozitivní jevy či vlastnosti**.

Kategorie role

Z našeho pohledu kategorie role kumuluje všechny předchozí kategorie do jediné. Je v pravém slova smyslu centrální či vrcholová. Vzniká působením řady vlivů a veličin, jako identita. Jak tedy muži vidí sebe sama? A jak je vidí jejich partnerky, děti, okolí?

Pokud jsme se mužů ptali na jimi prováděné či zajišťované činnosti, dostali jsme pestrou paletu odpovědí. Nade všechny ostatní vyčnívala odpověď *podpora partnerky*, která se vyskytovala u všech respondentů. Rovněž na otázku metod a způsobů působení byly odpovědi velice pestré, avšak určité odpovědi se vyskytovaly častěji než jiné. Zeptali jsme se tedy přímo, jak by muži charakterizovali sami sebe, co považují za to hlavní.

Samozřejmě i zde byla jednotlivá vyjádření různorodá, muži obvykle uváděli hned několik oblastí, kde svoje působení vidí jako nejdůležitější. Postupnou selekcí byla vybrána slova, která jednotliví participanté dominantně používali k popisu své nejdůležitější role. Jednalo se zejména o slova: **Otec, Živitel, Hromosvod, Skála, Vrba** aj.

Jak je vidět, muži v pěstounských rodinách definují svoji klíčovou roli ve vztahu k ostatním členům své rodiny, především tedy partnerkám a dětem. Tato klíčová, hlavní role zahrnuje jak empatii směrem dovnitř (otec, vrba), tak tvrdost a ochranu vůči externím

(ale někdy také interním) negativním vlivům (hromosvod, skála). Zároveň obsahuje prvky laskavého vedení (otec) a odpovědnosti (živitel). Přímou nabídkou srovnání s rolemi, jak je viděli Moore, & Gillette (2015).

A jak vidí současné klíčové role muže jejich partnerky, ženy? Nejčastější odpověď by se dala shrnout zhruba následovně: *Pro mě je nejdůležitější, že má rád naše děti. A taky že děti ho mají rádi.* Jedna z účastnic popsala svůj vlastní pohled následovně: *„Já mám ráda přírodu, ráda chodím na procházky. A ten můj, to je takový strom. On je klidný. Někdy je taková moje vrba a někdy zase dub. U nás jsem to já, kdo je doma s dětmi a komu volají ze školy, že mám přijít, že děti něco provedli, rozbili a tak. Ty děcka jsou už takový, divoký no. Já to vím... ale i tak mě to vždycky mrzí. A jsem pak moc ráda, když můžu jít na procházku nebo třeba za kamarádkou, vyčistit si hlavu. Potřebuju to občas. Ale taky jsem ráda, když vím, že se vrátím domů a můžu se vypovídat. Anebo, když se to třeba zrovna všechno sype, tak se prostě na chvíli schovat v jeho náruči, jako pod stromem...“*

Výše uvedené zjištění lze shrnout do jednoduchého schématu:

Muž => Žena => Dítě => Rodiče

(Pro muže je hlavní žena, pro ženu je prioritou dítě, dítě potřebuje rodiče.)

Kategorie komunikace a spokojenost

Následující kategorie se mohou jevit nadbytečné. Vždyť to *hlavní* již bylo řečeno. Bylo by však škoda (spolu s hlavním), nezmínit to *nejlepší*.

Výše byly uvedeny rozdílné priority, cíle, formy působení i jejich vnímání mezi muži a ženami. V teoretické části zaznělo, že mužské a ženské role se navzájem doplňují, jsou komplementární. Jak nejlépe docílit komplementarity a harmonie? Jak se navzájem nezabít? V souladu s Kratochvílem (2009) náš výzkum ukázal, že každé pohlaví preferuje či prioritně využívá jinou cestu. Zatímco podle žen je tím nejlepším způsobem verbální **komunikace**, z pohledu mužů je to... **sex**.

Pokud jde o komunikaci: nadpoloviční většina mužů i žen z výzkumného vzorku považuje komunikaci za nezbytný předpoklad fungujícího vztahu. Dle respondentů přitom **není tolik důležitá forma komunikace, jako spíše frekvence**. Aby partneri o sobě prostě věděli. Jedna z respondentek to vyjádřila slovy: *„My jsme v kontaktu prakticky furt. Jasně, když já stojím u sporáku s hlavou v kastrolu a manžel se hrabe v autě, hlavu pod kapotou,*

tak zrovna nekomunikujeme. Ale pak si stejně všechno řekneme. Vlastně, my i když spolu zrovna nemluvíme, pořád o sobě víme.“

V sexuální oblasti se rozdíly zjištěné mezi muži a ženami zdají podstatně větší. Muži (ale i ženy) si občas postěžovali. Je však možné, že rozdílný přístup k sexu a intimním aktivitám je spíše důsledkem rozdílného postavení, rozdílné výchozí situace. Pokud bychom přijali tezi, že **jedním z nejsilnějších lidských pudů je pud sexuální** (Freud, 1991), jehož motivací není jen princip slasti, ale též směřující k zachování rodu, pak u ženy narozením dítě nabývá statut nejvyšší důležitosti jeho výchova. Zatímco sex svůj přímý význam ztrácí. Žena už má v této části prostě splněno a je třeba postoupit dál, dítě vychovat. Pro muže se však narozením či přijetím dítěte situace tolik nemění a potřeba zachování rodu se může nadále projevat potřebou právě v sexuální oblasti. Toto pojetí by mj. mohlo vysvětlit i reakce aktérů ve výše uvedeném příběhu (nehoda lékařky, viz kategorie akce).

V našem výzkumném vzorku jsme např. opakovaně narazili na následující jev: muži uváděli, že fyzická nevěra či mimomanželský sex, za účelem naplnění vlastních sexuálních potřeb, by pro ně nebyl až takový problém. Dokázali by s tím žít. Ale nechtějí, necítili by se dobře, nepovažují to za správné vůči své partnerce. Někteří respondenti také přímo uvedli, že i po letech mají svoji ženu rádi a váží si jí. **Právě sex je podle mužů oboustranně příjemný způsob, jak ženě ukázat svůj zájem.**

Bylo skutečně až překvapivé, jak vysoké mínění mají muži v pěstounských rodinách o svých partnerkách. A jak velký mají zájem o intenzivnější kontakt. Je možné, že tzv. Coolidgeův efekt lze nahradit oboustrannou úctou a respektem. Coolidgeův efekt se věnuje sexuálnímu zájmu z pohledu novosti partnerky (popř. partnera) a zřejmě souvisí s aktivitou neurotransmiteru dopamin (např. výzkum Giuliano, & Allard, 2001). Zde si rozhodně netroufáme paušalizovat, nicméně dlouholetá manželství se vyskytují napříč společnostmi. A náš výzkum naznačuje, že pokud je (někdy i v odborné literatuře) zájem muže o sex prvoplánově vykládán jako snaha o sobecké uspokojení jeho vlastních sexuálních potřeb, může jít o smutné nepochopení či zjednodušení. Je třeba rozlišovat.

V otázce spokojenosti se svým současným životem, především při srovnání se životem bez rodiny a partnera, panuje mezi našimi respondenty značná shoda. Pouze v jednom rozhovoru zaznělo, že by život bez rodiny byl zhruba stejný jako současný. Že současný stav „není špatný, ale zase tak moc nedává, vlastně je to jedno“. Za zmínku stojí,

že v rámci našeho vzorku šlo o člověka nejmladšího, jehož současný vztah také trval nejkratší dobu.

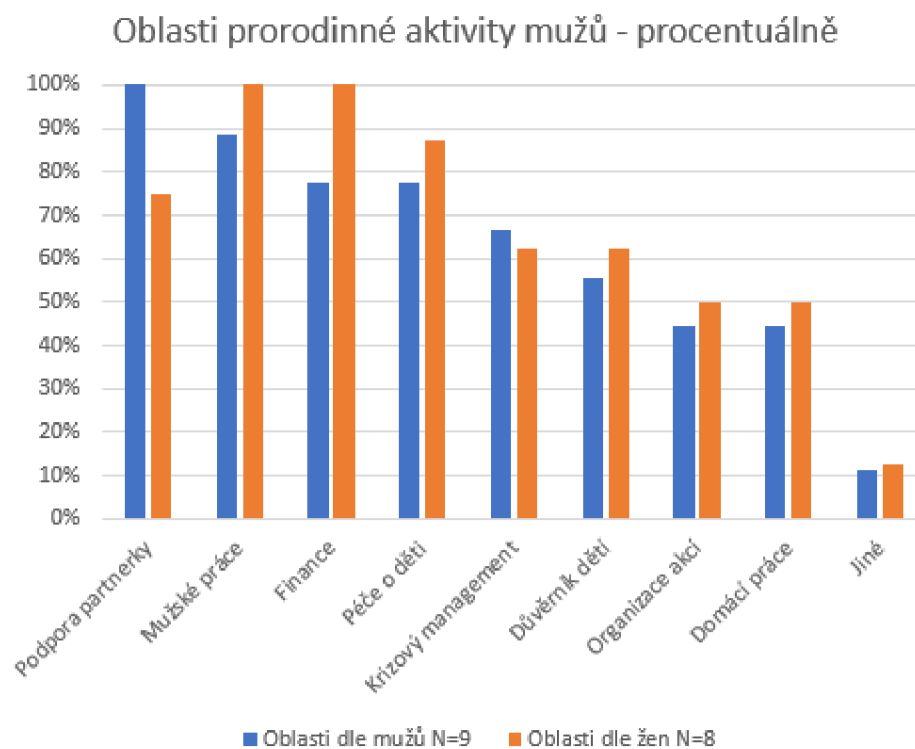
7.2.2 Výsledky z dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření jsme zvolili jako doplňkovou metodu kvalitativního výzkumu. Cílem bylo především ověření, a částečně kvantifikace dat, získaných z rozhovorů. Dětské účastníky vzdělávací akce jsme původně nechtěli zahrnout mezi respondenty výzkumu, nakonec však vznikla velice zajímavá komparativní skupina.

Vzhledem k rozdílnému počtu účastníků výzkumu mezi muži a ženami jsou výsledky uváděny jak v absolutních počtech, tak jako poměrná, procentní část.

Rodinné aktivity mužů

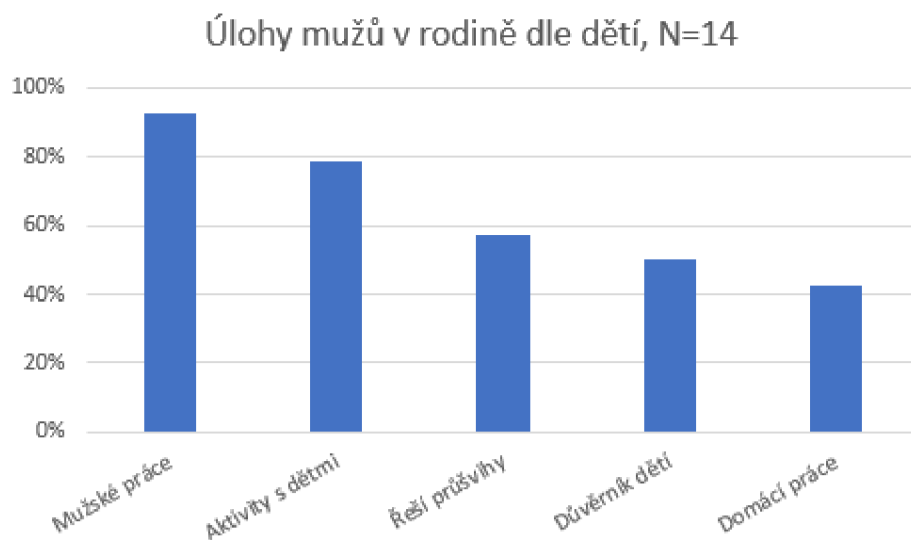
V oblasti prorodinných aktivit vykonávaných muži se zřetelně odráží diference priorit jednotlivých pohlaví. Zatímco muži se ve 100 % shodli na jediné, poněkud imaginární oblasti – podpoře partnerky, ženy registrují zapojení svých partnerů především do „mužských“ činností (práce kolem domu, fyzicky těžké práce) a financí (tyto dvě oblasti uvedlo 100 % žen). Střídavě následují další oblasti, jako je péče o děti, krizový management atd. V těchto následných oblastech se ukazuje vyšší shoda mezi pohledem mužů a žen z výzkumného vzorku. Pro objektivní srovnání nyní uvádíme absolutní čísla i procentuální poměr v tabulce. Dále bude uváděno zobrazení výsledků v procentuálním vyjádření.

Graf 2. Hlavní oblasti prorodinných aktivit mužů, zapojených v PP

Prorodinné aktivity mužů	Dle mužů (N = 9)		Dle žen (N = 8)	
	absolutní	procentuální	absolutní	procentuální
Podpora partnerky	9	100%	6	75%
Mužské práce	8	89%	8	100%
Finance	7	78%	8	100%
Péče o děti	7	78%	7	88%
Krizový management	6	67%	5	63%
Důvěrník dětí	5	56%	5	63%
Organizace akcí	4	44%	4	50%
Domácí práce	4	44%	4	50%
Jiné	1	11%	1	13%

Tabulka 4. Hlavní oblasti prorodinných aktivit mužů, zapojených v PP. Tabulka uvádí absolutní a procentuální hodnoty.

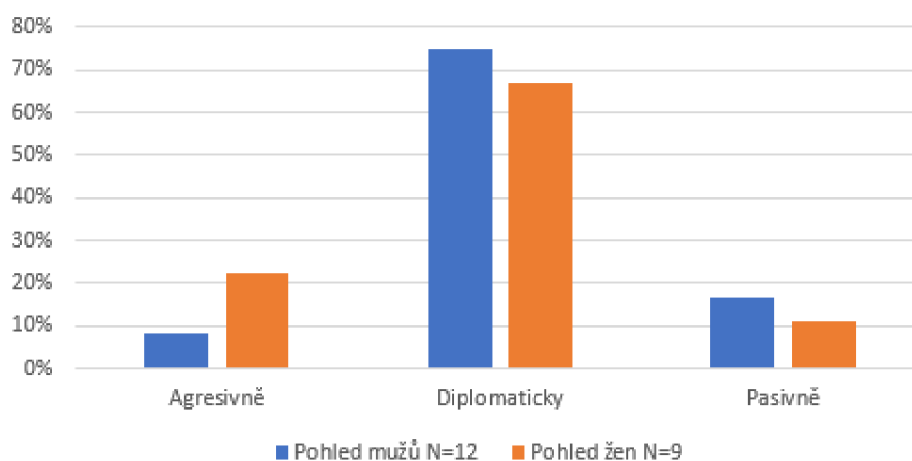
Graf 3. Hlavní oblasti prorodinných aktivit mužů z pohledu jejich dětí

Také děti si u svých otců nejvíce všimají vykonávání viditelných činností, tedy mužských prací. Následují společné aktivity, především akčního typu (sport, výlety...), krizový management a další. Až na posledním místě je zapojení mužů do typicky domácích prací. Pořadí a vzájemný poměr aktivit je obdobný, jako uvádí jejich rodiče.

Formy prosazení se muže v rodině

Zajímalo nás, jaké formy a způsoby vyjednávání považují muži za funkční, či neúčinnější k prosazení svých názorů a záměrů. Odpovědi naznačují, že většina mužů ve svých rodinách působí pomocí přirozené autority, případně využívá diplomacie. Agresivní sebeprosazení, či naopak pasivní, odevzdaný přístup se vyskytuje také, avšak v obou případech jde o podstatně menší výskyt. Vnímání forem sebeprosazení muže se jeví vyvážené, s malou převahou senzitivity na agresi u žen, a naopak na pasivitu u mužů. Vyšší počet N v tomto případě znamená počet odpovědí, tedy že někteří respondenti uvedli více odpovědí s poznámkou, že konkrétní zvolená forma záleží na výchozí situaci (zahrnuli jsme všechny obdržené odpovědi).

Formy prosazení se muže v rodině

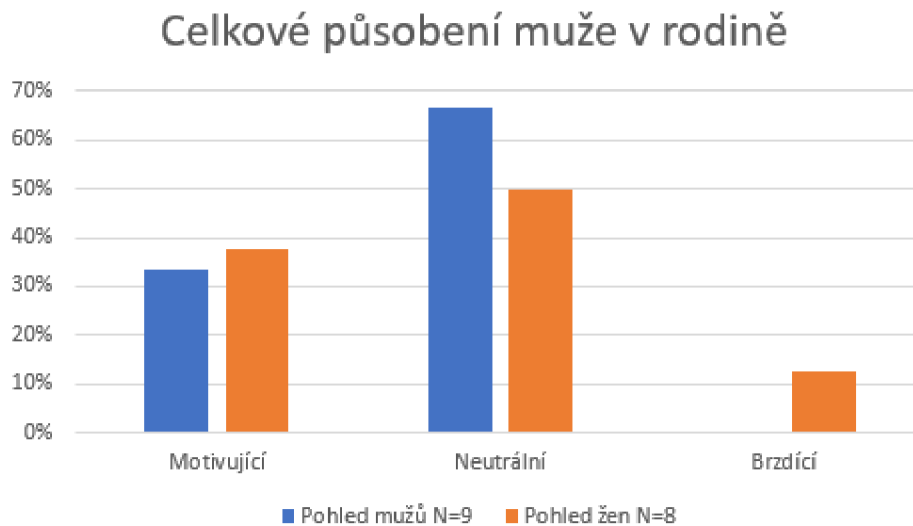
Graf 4. Nejčastější formy sebeprosazení, uplatňované muži ve své rodině

Forma sebeprosazení	Dle mužů (N = 12)		Dle žen (N = 9)	
Zvýšit hlas	1	11%	1	13%
Bude po mém	0	0%	1	13%
Naslouchají mi	5	56%	3	38%
Diplomacie	4	44%	3	38%
Bez vlivu	1	11%	1	13%
Bez odpovědi	1	11%	0	0%

Tabulka 5. Nejčastější formy sebeprosazení, uplatňované muži ve své rodině

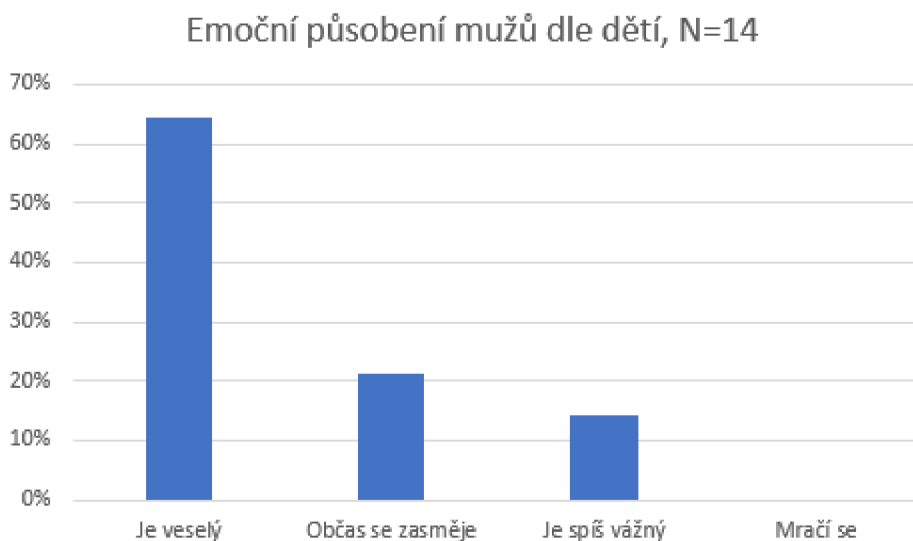
Směry působení muže

V rámci komplexního pohledu na danou oblast jsme také zjišťovali výsledný efekt celkového působení mužů ve svých rodinách. Ze zjištěných dat vyplývá, že většina mužů i žen z našeho vzorku vidí celkové působení muže v neutrální, či stabilizační rovině. Následuje působení motivační (muž přichází s podněty, je tím, kdo posouvá), a pouze jedna žena má pocit, že její partner funguje spíše jako brzda či korektor.

Graf 5. Základní směry celkového působení mužů v rodině

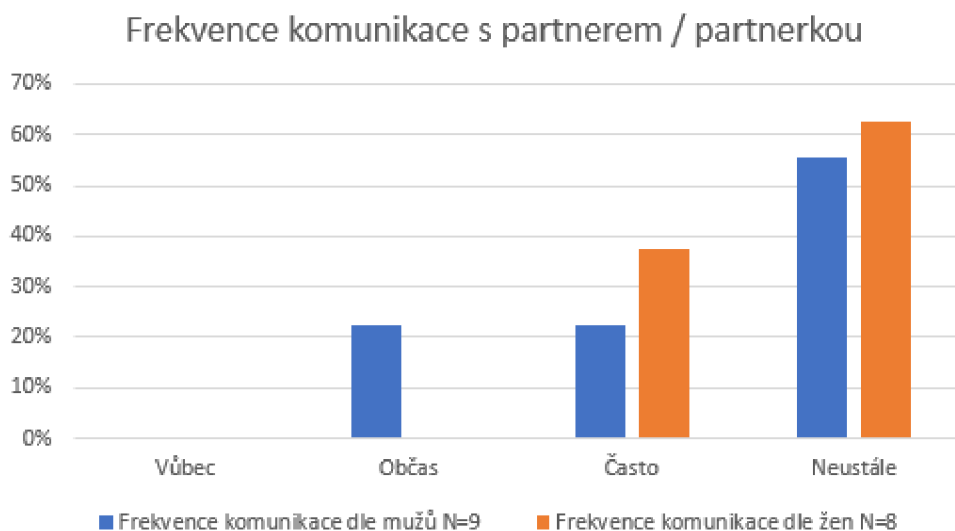
Také oslovené děti vnímají své otce jako pozitivní vzor. Nejčastěji jej charakterizují jako veselého, případně neutrálního rodiče. Negativní emoční působení nebylo ve zkoumaném vzorku dětí zaznamenáno.

Graf 6. Základní směry celkového působení mužů v rodině

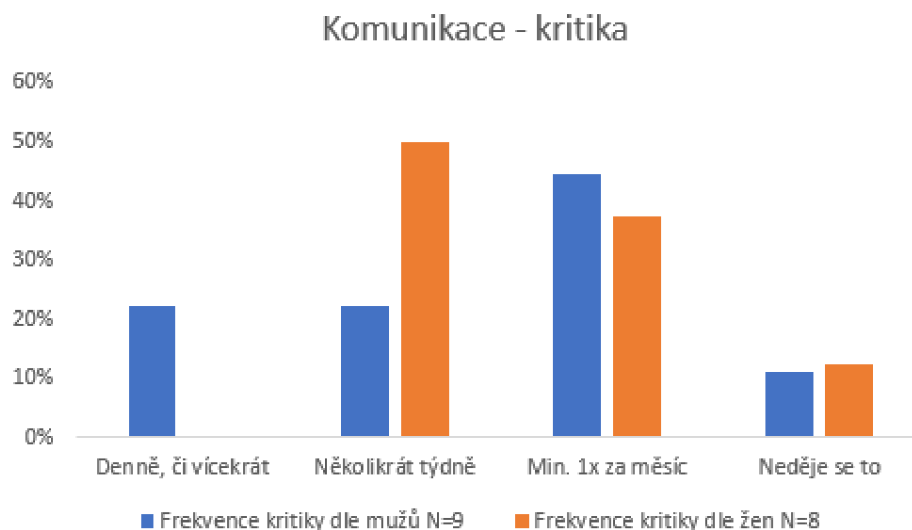
Komunikace mezi partnery

Nadpoloviční většina, 56 % mužů a 63 % žen uvádí, že jsou s partnerem v kontaktu prakticky neustále. Zbývající část respondentů komunikuje s partnerem denně a domlouvá se více či méně podle potřeby. Nevyskytl se případ, kdy by spolu partneři nekomunikovali.

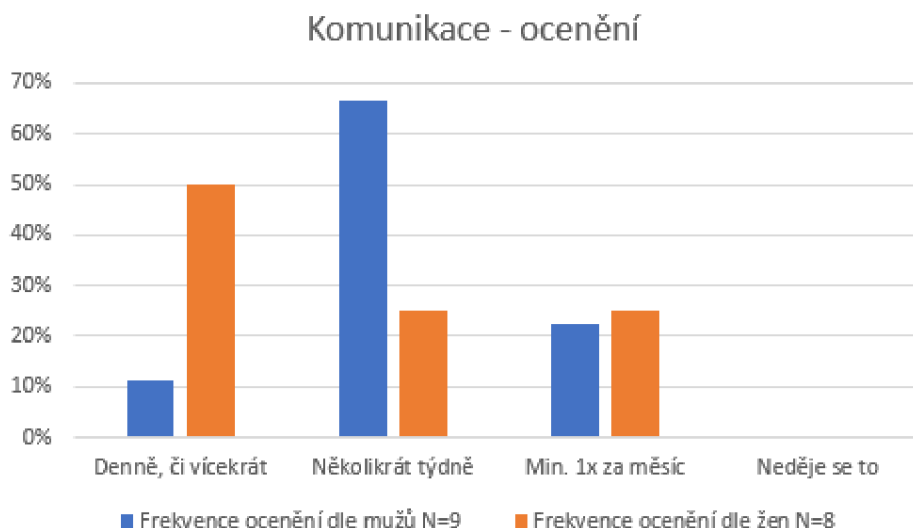

Graf 7. Četnost vzájemné komunikace mezi partnery

Určité rozdíly mezi muži a ženami se ukazují v souvislosti s oceněním a kritikou. Je třeba připomenout, že vysílajícím (hodnotícím) jedincem je v rámci našeho výzkumu vždy žena, jedná se tedy o rozdíl vnímání mezi mluvčím – ženou a příjemcem – mužem. Výsledky dotazníkového šetření naznačují, že muži jsou vůči kritice vnímavější, než by odpovídalo tvrzení žen. Ocenění jsou ze strany mužů (při vzájemném srovnání odpovědí mužů a žen) naopak vnímána slaběji či méně často.

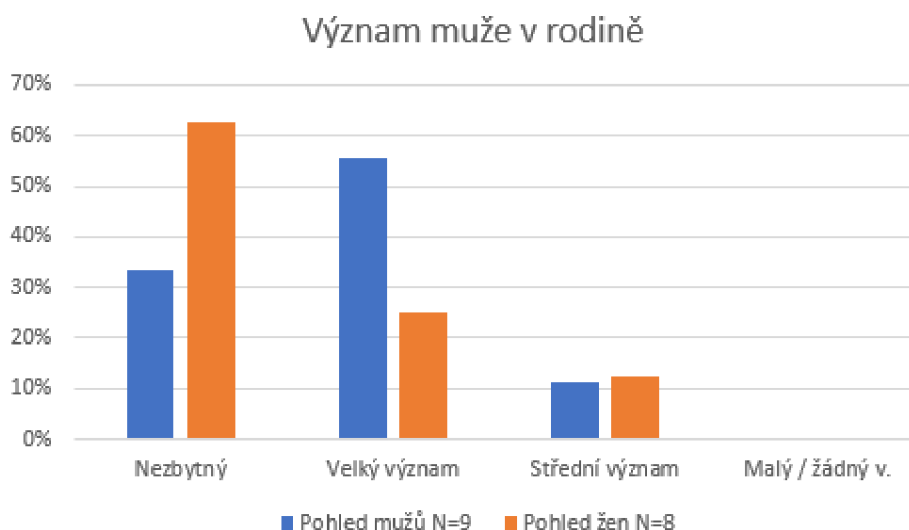
Graf 8. Vnímání frekvence vysílané a přijímané kritiky

Graf 9. Vnímání frekvence vysílaného a přijímaného ocenění

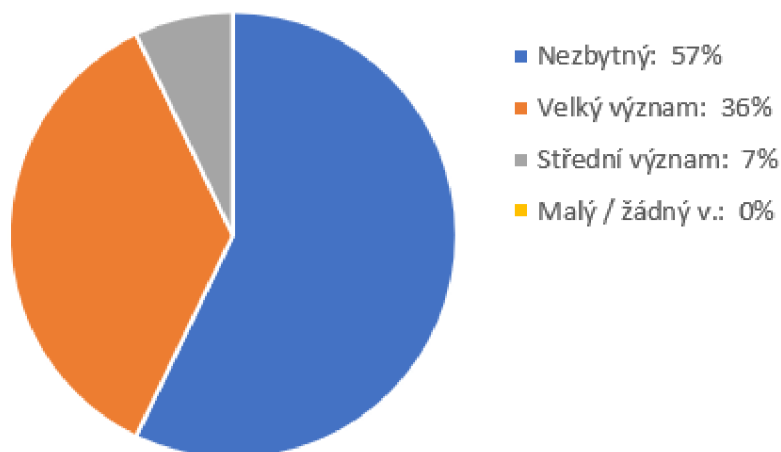
Význam muže v rodině

Tato část sleduje vnímání vlastní důležitosti muže pro rodinu a také nabízí srovnání, jak význam muže vidí jeho partnerka a samostatně i děti. Zdá se, že muži sami svůj význam částečně podceňují, resp. ženy a děti vnímají důležitost mužů silněji než oni sami. V případě názoru dětí nebyly zjištěny signifikantní rozdíly v závislosti na věku dítěte, pohlaví, ani pokud šlo o děti vlastní či přijaté.

Graf 10. Význam muže v rodině z pohledu dotčeného muže a jeho partnerky

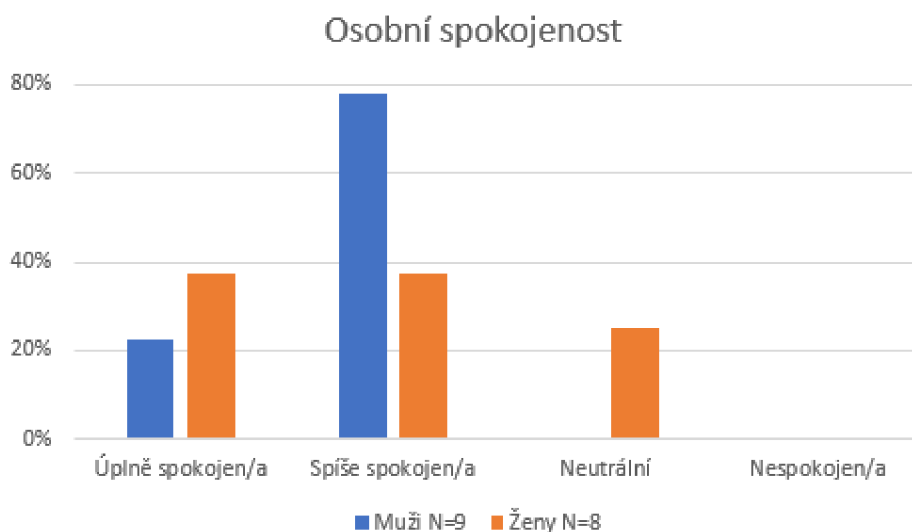
Význam otce v rodině z pohledu dítěte, N=14

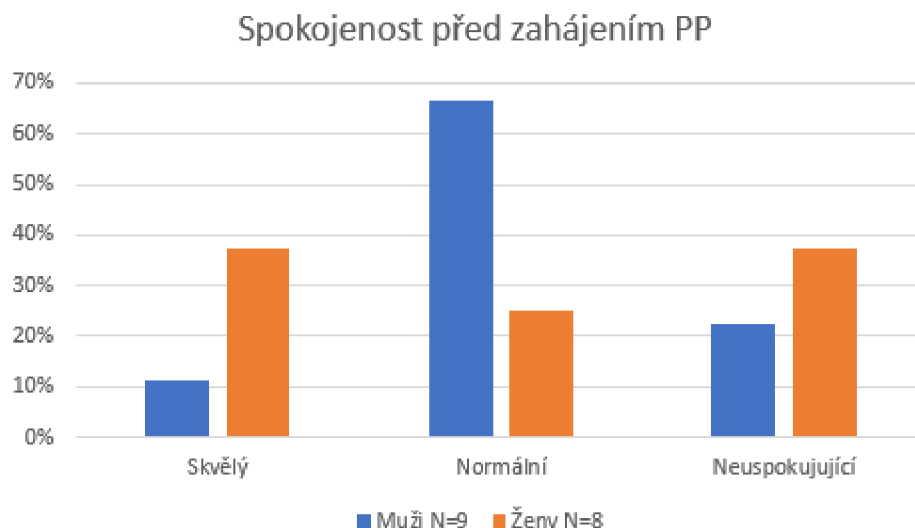
Graf 11. Význam muže – otce v rodině z pohledu jeho dětí

Spokojenost partnerů

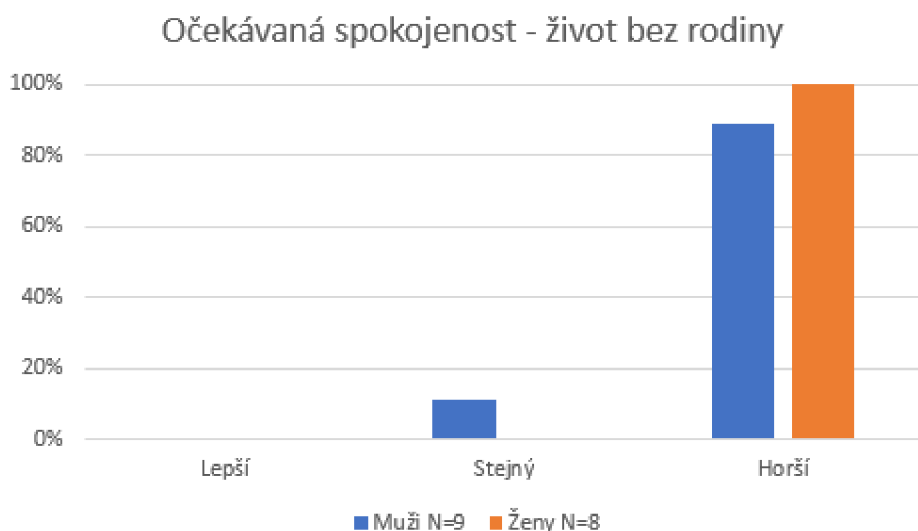
Při zjišťování spokojenosti jsme se snažili nejen identifikovat současný stav, ale též podchytit specifické důsledky pěstounství, resp. NRP, kterou partneři poskytují. Právě v tomto celkovém kontextu se ukazují některé na první pohled skryté skutečnosti.

Graf 12. Osobní spokojenost mužů a žen ve výzkumném vzorku

Graf 13. Osobní spokojenost před zahájením výkonu PP – retrospektivní hodnocení

Graf 14. Předpokládaná osobní spokojenost při srovnání s životem bez rodiny

Např. při uvažování pouze aktuální osobní spokojenosti se muži zdají spokojenější (celých 100 % uvedlo, že jsou úplně či alespoň částečně spokojeni). Retrospektivní dotazování pak ukazuje na vyšší spokojenost mužů i před začátkem poskytování NRP. A nakonec, při představě života bez rodiny, celých 100 % žen uvedlo, že by takový život byl horší než současný. Cítíte rozpor? Srovnáním těchto dat a jejich zasazením do kontextu, se budeme zabývat v následujících částech práce.

7.2.3 Výsledky pozorování

Výzkumná metoda pozorování byla využita především během realizace rozhovorů. Soustředili jsme se na zjištění nekomfortních pocitů u respondentů (např. pocení), což by signalizovalo nepříjemné téma hovoru, zvýšený stres, ale též vyšší možnost nepravdivých odpovědí. V rámci těchto pozorování jsme projevy nekomfortních pocitů nezaznamenali.

Během celého týdenního pobytu bylo možno objektivně sledovat komunikaci partnerů a také vzájemné interakce v rámci celých rodin. V průběhu dne oba partneři často fungovali samostatně a odděleně (např. jeden byl s dětmi u vody, druhý jel na nákup), avšak zároveň je bylo možné potkávat společně. Večery pak oba rodiče trávili pohromadě, alespoň z větší části. Interakce s dětmi lze hodnotit jako přiměřené. Kromě dětí, které tvořili součást výzkumného vzorku, byly přítomny další 3 mladší děti. Celkově šlo o pestrou směsici dětí, a to pokud jde o pohlaví, věk, etnikum či zdravotní stav. Některé děti byly živější, dožadovali se více pozornosti. Jiné děti s vážným zdravotním handicapem tuto pozornost dostávaly automaticky. Dva případy, kdy mezi dětmi došlo ke konfliktu, byly řešeny s klidem, nadhledem a přiměřeností. Bylo zřejmé, že jak ženy – matky a pěstounky, tak muži – otcové a pěstouni, znají tyto situace velmi dobře a péči o děti zvládají. Na druhou stranu nelze opomenout, že na akci bylo více dětí a část dne i lektori (např. právník či psycholog), což mohlo chování dětí i rodičů ovlivnit.

Vnější vzhled, sociální status, projevy respondentů i jejich dětí lze charakterizovat jako přiměřené a bez extrémů, pohybující se v pásmu širší normy. Zmínit je třeba zřetelně vyšší BMI, především u žen. Respondentky však této skutečnosti evidentně nepřikládali zásadní důležitost a v případě dotazu reagovali většinou s humorem. Nadváhu zdůvodňovali např. potřebou zajíst starosti, nutností ochutnávat jídlo apod. Přestože během výzkumných rozhovorů zazněla řada silných příběhů či emočně těžkých osudů dětí i rodičů, většinu času panovala pohodová atmosféra. Výrazně se projevila vzájemná důvěra partnerů, jejich spolupráce, pozitivní přístup k životu a schopnost humoru.

7.2.4 Závěrečná sumarizace výsledků

Analýzy realizovaných výzkumných rozhovorů, výsledky dotazníkových šetření o pozorování přinesly poměrně velké množství dat. V předchozí části byla data zpracována v rozsahu jednotlivých výzkumných metod. Nyní přistoupíme k jejich sumarizaci. Níže předkládané závěry tedy tvoří kompilaci dílčích výsledků zjištěných pomocí výzkumných

rozhovorů, dotazníkových šetření i pozorování. Pro účely prezentace jsme jednotlivá dílčí zjištění sumarizovali a uspořádali dle kategorií, které vyplynuly ze základní metody, tedy z výzkumných rozhovorů.

Kategorie Akce (otázka Co)

Jev / Vlastnost	Popis
Podpora ženy	Nejdůležitější jev z pohledu mužů. Stojí na pozadí řady různých aktivit a rozhodování. Pro ženy jde často o neviditelnou, neuchopitelnou a obtížně pochopitelnou součást muže. Kořeny předpokládáme v altruismu, a především v reprodukčním „mentálním nastavení“ druhu.
Zachování rodu	Tato kategorie je naopak poměrně dobře viditelná, především u mužů. Vůči předchozí kategorii ji lze chápat jako následnou (žena a děti dávají smysl). Zahrnuje motivaci a řadu vnějších aktivit, např. vykonávání mužských (ale i domácích) prací, péči o děti apod.
Univerzalita a Komplementarita	Oba partneři pokrývají široký rozsah činností. Funguje vzájemná zastupitelnost, spolupráce a doplňování se. Respektuje a využívá silné stránky obou pohlaví (partnerů). Oceňují je zejména ženy.

Kategorie Formy (otázka Jak)

Jev / Vlastnost	Popis
Dohoda, čas	Dělba práce, či spíše stanovení oblastí převažující odpovědnosti, je realizována vzájemnou dohodou obou partnerů. Krystalizuje nejlépe nenápadně, postupně v čase. Z pohledu mužů je klíčovou formou nenásilná diplomacie.
Vyváženost a Rovnováha	Velmi důležitý jev. Žádný z partnerů nemá pocit křivdy či nucení, naopak oba vidí pozitivní výsledky. I tato oblast respektuje jedinečnost muže a ženy, zahrnuje různé aktivity.
Vzájemný respekt	Na první pohled jde obvykle o skrytý jev. Projevuje se nejen jako ocenění v komunikaci, ale také v rámci oblastí odpovědnosti. Do vztahu přináší lehkost a zároveň pocit svobody. Ocenění i kritiku může vnímat různě nejen každé pohlaví, ale též hodnotitel a hodnocený.
Tolerance	Mimořádně důležitá vlastnost. V průběhu života každého jedince dochází k celé řadě výkyvů. Tolerance neboli snášenlivost, významně přispívá k jejich překonání.

Kategorie Role (otázka Kdo)

Jev / Vlastnost	Popis
Vrba	Důležitá role muže ve vztahu k ženě a dětem. Působí interně, uvnitř rodiny. Zahrnuje mj. empatii, komunikaci, ochranu a měkkost směrem dovnitř.
Skála	Projevuje se především směrem ven. Zahrnuje tvrdost, fyzickou sílu, externí ochranu a působení. Na první pohled se může projevovat i jako opak altruismu, dle našeho názoru do altruismu zapadá.

Otec	Role zahrnující duchovní aspekty. Moudrost, klid, vedení... Projevuje se v oblasti očekávání, využívání diplomacie aj. Působí uvnitř muže i na jeho okolí. Podmínkou je zralost.
Živitel	Relativně snadno uchopitelná role. Zahrnuje odpovědnost, zajištění rodiny, a to jak po stránce materiální, tak např. emoční (zážitky).

Kategorie Komunikace

Jev / Vlastnost	Popis
Žena – Slovo	Orální komunikace se jeví nejdůležitější složkou komunikace u žen. Naše zjištění naznačují, že pro ženy je velmi důležitá především četnost, frekvence slovní komunikace. Přináší pocit sounáležitosti, ventilace vnitřních emocí aj. Z pohledu mužů stačí naslouchat a občas přikývnout.
Muž – Sex	Muži z našeho vzorku často vnímají sex ve složce komunikativní. Jde o projev zájmu o partnerku. Výzkum naznačuje proměnlivý význam sexu u žen v souvislosti s mateřstvím a potvrzuje jeho rozdílné chápání mezi pohlavími. Z pohledu mužů dlouhodobý deficit v této oblasti snižuje osobní spokojenost i atraktivitu partnerky.
Úcta a Respekt	Vzájemný respekt se výrazně projevuje v oblasti komunikace, a to jak verbální, tak intimní. Výzkum naznačuje, že tzv. Coolidgeův efekt může být v nepřímé úměře zde uvedeným jevům.

Kategorie Spokojenost

Jev / Vlastnost	Popis
Rodina a Svoboda	Tyto pojmy jsou běžně stavěny do protikladu, Rodina nebo Svoboda. Respondenti výzkumu uvádí značnou míru pocitu svobody uvnitř vztahu. Oba pojmy, rodina a zároveň svoboda, se jeví jako důležité stavební kameny spokojenosti našich párů. Je zřejmé, že svoboda zde souvisí s odpovědností a také s důvěrou.
Jistota	Jistotu uvádí jako důležitou vlastnost především ženy. Jev zřejmě souvisí s významem dětí a komplementaritou. S vědomím, že v případě potřeby se partner o děti postará.

Na základě vzájemného porovnání dílčích výsledků lze konstatovat, že dílčí výsledky získané pomocí výzkumných rozhovorů, dotazníkového šetření a pozorování, vykazují v řadě míst patrnou podobnost až shodu. Nenalezli jsme zásadní rozpor mezi daty získanými různými metodami.

7.2.5 Odpovědi na výzkumné otázky

1. *Jaké role zaujímají muži v současné rodině poskytující dlouhodobou péčovskou péči?*

Odpověď:

Na základě provedeného dotazování a analýz lze konstatovat, že v rámci rodin poskytujících dlouhodobou péčovskou péči je role mužů (ve smyslu celkového působení) poměrně výrazná. Jedná se však o celý soubor dílčích úkonů, které je třeba vnímat komplexně. **V rámci našeho vzorku se jako primární ukazuje zejména role podpůrná,** která (především ve vztahu k ženám) se jeví jako skrytý společný jmenovatel celé řady mužů realizovaných konkrétních činností. Dále je to role stabilizující, vychovatelská, obranná, zajišťovací a další. Náš výzkum v zásadě ukazuje, že zatímco ve směru k dětem pokrývá většinu potřeb a rolí žena – matka, ve vnějším a v případě rizika doslova v jakémkoliv směru zajišťuje podobně důležité postavení muž – otec a partner.

Výkon péčovské péče za těchto podmínek zřejmě působí jako katalyzátor, případně jako tonizační či senzibilizační činitel, který na jedné straně vystavuje rodinu zvýšené zátěži, na druhé straně skýtá řadu možností a příležitostí k uplatnění mužského potenciálu, typicky mužských vlastností.

2. *Jak muže a jeho působení v rodině vnímají ostatní členové rodiny (ženy a děti)?*

Odpověď:

S ohledem na zjištěná data a závěry výzkumu je možné zodpovědět tuto otázku velice stručně: **Silně. A pozitivně.** Můžeme předpokládat, že dlouhodobý přímý kontakt rodiny s dětmi v systému NRP, s jejich handicapem, deprivacemi, zážitky apod., tento intenzivní kontakt přináší kromě zmíněné zátěže také jistá posílení. Může jít například o pocit naplnění fenoménu mateřství u žen. Či uvědomění si křehkosti celého systému našeho bytí.

Tyto jevy pak mohou potencovat schopnost odstupu a nadhledu u žen, ale také u samotných dětí. **Emoční opora a stabilita je pak nejen se samozřejmostí přijímána, ale pozitivní okamžiky jsou také více ceněny a oceňovány.**

3. *Jak svoji rodinnou a životní roli vidí samotní muži?*

Odpověď:

V kontextu výše uvedeného ohodnocení ze strany žen a dětí se muži z našeho výzkumného vzorku projevovali s **mírným sebedocenením.** Mohlo jít o projev přirozené

pokory, vnitřní rovnováhy bez potřeby sebeupřednostnění, či naopak o důsledek vysokého mínění mužů o svých partnerkách.

Míra sebepodcenění však nebyla nijak vysoká a ukazovala se nejvíce právě při vzájemném srovnání sebehodnocení mužů, hodnocení jejich významu ze strany žen a dětí. **Bez přihlédnutí k názorům komparativních skupin (žen a dětí) se i sebehodnocení mužů jeví jako poměrně vysoké.** Sami muži vidí svůj význam pro rodinu nejčastěji jako velký, v průměru na hodnotě 4,2 z 5 pěti možných. V rámci konkrétních aktivit a rolí pak **muži nejčastěji uváděli roli podpůrnou a stabilizující.**

4. *Jaké oblasti jsou dle muže nejdůležitější pro dosažení jeho vnitřní životní spokojenosti, a to jednak obecně v rámci jeho života a jednak specificky v roli pěstouna?*

Odpověď:

Jak ukázal výzkum v části aktivit, muži z našeho vzorku se realizují v celé řadě rolí. Zapojují se více či méně téměř do všech oblastí rodinného a partnerského života. Jedna oblast však poněkud vyčnívá nad ostatní, a to žena. Proto si dovoluujeme označit právě ženu jako oblast nejdůležitější pro vnitřní spokojenost muže.

Celkový přínos realizované pěstounské péče na spokojenost muže se jeví pozitivní. Nicméně projevuje se zprostředkovaně. Pěstounská péče jednak přináší výrazně větší zatížení rodiny, zároveň však mužům poskytuje více prostoru pro jejich realizaci, pro využití jejich typicky mužských vlastností. Tato vyšší zátěž pravděpodobně zároveň akcentuje vyšší senzitivitu zbývajících částí rodiny, což vede ke zvýšenému vnímání a ocenění přínosu mužské role. V neposlední řadě pak výzkum naznačuje pozitivní přínos pěstounství pro vnitřní spokojenost žen, řada z oslovených žen vnímá tuto činnost např. jako naplnění, jako své poslání. Při vzájemném navázání partnerů pak vyšší spokojenost ženy determinuje i pravděpodobnou vyšší spokojenost muže.

Ve stručnosti:

Pro ženy – pěstounky se hlavním, interním smyslem bytí jeví: **dítě.**

Pro muže – pěstouny se ekvivalentním hlavním smyslem jeví: **žena.**

Tento závěr přináší a podporují jak analýzy výzkumných rozhovorů, tak např. výše uvedený příběh (nehoda lékařky v kategorii akce).

8 DISKUZE

8.1 Jedinečnost a limity výzkumu

Jakýkoliv výzkum na poli sociologie a psychologie nám v nejlepším případě poskytne pohled pouze na část nekonečně pestré mozaiky lidského bytí. Nejinak je tomu u výzkumu výše předkládaného. Přesto jej považujeme v několika ohledech za ojedinělý.

Základním důvodem neobvyklosti tohoto výzkumu je samotné zaměření na muže působící v rodinách s výkonem pěstounské péče, tedy na muže s poměrně nestandardní životní zkušeností. Navíc se zabýváme nikoliv samotným působením muže na jeho okolí, ale hlavně vlastním pohledem těchto mužů. Jejich rolemi, prožíváním a spokojeností.

Další důvod pro tvrzení jedinečnosti skýtá výzkumný vzorek a použité výzkumné metody. U kvalitativních výzkumů se obvykle setkáváme s kazuistikami zaměřenými na několik málo jedinců konkrétní, úzce vymezené skupiny. V našem případě jde o totální výběr účastníků vzdělávací akce, tedy relativně reprezentativní vzorek poskládaný přirozenou volbou zájemců, za účasti třetí nezávislé osoby (záměrný výběr přes instituci, dle Miovský, 2006). Celkem bylo do výzkumu zapojeno 31 respondentů, tedy poměrně vysoký počet. Výzkum se pak zaměřuje nejen na cílovou skupinu výzkumu, tedy na mužské účastníky, ale také na jejich bezprostřední okolí, jejich partnerky a děti. V rámci získávání i zpracování dat kombinuje různé výzkumné metody, což přispívá nejen ke komplexnímu pohledu, ale také k vyšší validitě výsledků.

Posledním důvodem v tomto směru je samotná osoba výzkumníka, přesněji jeho dlouhodobé, osobní zapojení ve zkoumaném prostředí. Tyto znalosti, zkušenosti i dřívější kontakty pozitivně přispívají k odbourání ostychu a bariér na straně účastníků. Získaný materiál je velice otevřený, zasahuje i do důvěrných až osobních oblastí participantů.

Osobní angažovanost, neboli efekt výzkumníka však na druhou stranu přináší jistá rizika. Například možnost projekce vlastních pohledů a očekávání do výzkumných závěrů (Miovský, 2006). Sluchový handicap také zvyšuje možnost chyb, zejména v části výzkumných rozhovorů. Tento handicap byl řešen využitím pomocné osoby (slyšící

partnerka), dále pak technických možností. Nebezpečí zkreslení výzkumu díky osobní angažovanosti bylo eliminováno vyloučením sebe a své partnerky z výzkumného vzorku, triangulací různých výzkumných metod a samozřejmě také předcházení potenciálně rizikovým situacím díky uvědomění si tohoto nebezpečí.

Jako další limit při případném využití této práce se jeví struktura výzkumného vzorku. Rodiny vstupující do systému NRP prochází dlouhodobým a pečlivým výběrem, který mj. zahrnuje i psychologické posouzení a sociální šetření v místě bydliště i pracoviště. V průběhu výkonu PP mají rodiny za povinnost vzdělávání v oblastech souvisících s péčí o dítě a jsou doprovázeny pověřenou doprovodnou organizací či ze strany místního OSPOD. Zdravotní či smyslový handicap přijatých dětí, jejich psychické poruchy či prožitá traumata také zanechávají neopakovatelnou stopu v celých rodinách.

Z výše uvedených dat je mj. zřejmé, že náš výzkumný soubor neodpovídá typickému demografickému rozložení společnosti. Neodpovídá však ani typické struktuře v případě rodin poskytujících NRP. Dle Lipové (2019) tvoří sezdané páry u dlouhodobé PP 58 % poskytovatelů PP. V našem výběrovém vzorku sezdané páry představují 100 %.

Vzhledem k velikosti výzkumného vzorku a jeho specifčnosti tak rozhodně nelze výsledky výzkumu paušalizovat a transponovat na jakoukoliv jinou část lidské populace, a to ani v rámci oblasti NRP.

8.2 Diskuse nad závěry výzkumu

Specifčnost zkoumané oblasti, případně výzkumného vzorku, již sama o sobě determinuje zvýšenou pravděpodobnost dosažení nestandardních (ve smyslu jedinečných) výsledků. Jedná se o obecnou vlastnost dosud neprobádaných témat, kdy doslova do poslední chvíle nelze predikovat jaké proměnné, souvislosti či vlivy se během výzkumu projeví, ani v jaké míře. Tento antikonfirmační efekt přináší na jedné straně jistou volnost a napětí, na druhé straně omezuje opory poskytované existujícími teoriemi a zvyšuje celkovou náročnost výzkumu. Stručně řešeno, až v samotném průběhu výzkumu se naplno projevila jeho šíře a obtížnost.

Při zohlednění výsledků provedených rešerší bylo jako převažující oblast působení muže v rodinách očekáváno hlavně vykonávání tzv. mužských či domácích prací (např. Fischerová, 2009). Ukázalo se však, že tato oblast je ve zvýšené míře citlivě vnímána především ženami. Ze strany oslovených mužů jde druhotný efekt, jakýsi praktický či

hmatatelný projev podpory partnerky. Je to právě zájem o ženu, respektive snaha o její podporu, která pro oslovené muže představuje primární motivaci k dalšímu, již konkrétnímu konání. Tyto konkrétní aktivity pak představují ponejvíce každodenní činnosti, kdy se oba partneři zabývají např. financemi, bydlením, dětmi, školou...

V současné době a v naší společnosti dochází nejen k výrazné emancipaci žen, dochází k celkovému vyrovnávání genderových rolí. Ženy přebírají odpovědnost, vydělávají peníze, budují kariéru, zároveň zajišťují rodinu... zásadním způsobem rosté jejich celkové zatížení. Naopak muži ztrácí svůj tradiční význam, ztrácí prostor k uplatnění typicky mužských vlastností (Možný, 2006). V našem vzorku tvoří výraznou většinu párů dlouholetá manželství (sedm z devíti párů žije společně více než čtvrt století, z toho 2 páry přes 35 let). U všech těchto párů funguje vzájemná komplementarita na vysoké úrovni. Zároveň je patrný značný vzájemný respekt. Ukázalo se, že za standardních podmínek je u obou partnerů jejich náplň činností přibližně vyrovnaná a respektuje silné stránky obou pohlaví. Zároveň si partneři občas vymění role, navzájem se zastoupí. Např. v době nemoci ženy se muž kompletně stará o děti i domácnost, při delší nepřítomnosti muže zajišťuje žena i jinak typicky mužské práce. Důležitá se zde jeví *vyrovnanost* přínosů obou partnerů, ani u jedné strany nesmí dojít k pocitu frustrace. Právě v těchto souvislostech vidíme slova Šmídové (2004) o těžkostech při vzdání se mateřské moci u žen, či pojednání Kratochvíla (2009) o mužských potřebách a genderových rozdílech obecně. Domníváme se tak, že oboustranná osobní zkušenost s výkonem role druhého pohlaví je důležitá podmínka pro dosažení vzájemného respektu. Spolu s vědomím o vyváženosti povinností a odpovědností obou stran, přispívá osobní zkušenost k eliminaci vnitřní anxiety, k dosažení vyššího sebevědomí. Zvyšuje se celková tolerance a resilience rodinné skupiny (Sobotková, 2003).

V souladu s Kratochvílem (2009), i v našem výzkumu se jako nezbytný předpoklad k dosažení dlouhodobého vztahu jeví funkční komunikace. V této oblasti však obě pohlaví upřednostňují různé metody. Zatímco ženy preferují verbální komunikaci, tedy slovo, u mužů hraje nejdůležitější housle komunikace neverbální, přičemž nejvyšší úroveň pro ně představuje komunikace intimní, tedy sex. Vypadá to jako paradox a samotná existence rozdílné formy preferované komunikace jistě přispívá k celé řadě nedorozumění či nepochopení. Jeden ze zkoumaných párů tuto skutečnost dokonce trefně nazval jako *nedostatek vitamínu S*. Při hlubším zamyšlení se však uvedený rozdíl v komunikaci ukazuje jako pozitivní, neboť taková komunikace pokrývá jak bazální (každodenní), tak i nadstavbové úrovně vztahu. Jestliže jsme výše uvedli základní priority obou pohlaví

(hlavní interní smysl bytí), pak se nyní přímo nabízí jednoduchá komunikační rovnice: **SLOVO + SEX = SPOKOJENOST.**

Co říci na závěr? Po celou naši práci jsme se cíleně vyhýbali srovnávání rodin i jednotlivců z výzkumného vzorku a ostatních částí naší soudobé společnosti. Považujeme to za tenký led. Primárně nebylo cílem jakkoliv srovnávat předkládané závěry a výsledky výzkumu s majoritní společností, ani s různými subkulturami. Avšak náš výzkumný soubor ukazuje, že rodiny poskytující péči dětem v nouzi, vykazují nadstandartní stabilitu a schopnost fungování v dlouholetých vztazích. Kdybychom pro vysvětlení této stability měli určit jeden společný jmenovatel, použili bychom slovo: **ROVNOVÁHA.**

Je to právě rovnováha, doslova jakási vztahová či rodinná homeostáza, co nás v rámci výzkumu nejvíce překvapilo a zaujalo. Pokud cíleně zaměřené výzkumy ukazují vyšší sklon k neuroticismu u žen (např. Leach, 2008), náš výzkum ukazuje muže jako stabilizační a mírně motivační prvek. Pokud mají ženy vyšší úroveň empatie, trpělivosti či smyslu pro detail, muži kontrují fyzickou silou, logikou a nadhledem. Jestliže ve vztahu k dětem má žena statut člověka nejbližšího a poskytovatele primární vazby (Možný, 1990), roli košile, pak muž jako svrchní kabát kryje rodinu před nepohodou. Zdá se také, že členové rodin vystavených vyšší emoční zátěži v důsledku vykonávané PP si důležitost rovnováhy a vnější i vnitřní ochrany před negativními vlivy silněji uvědomují, což zpětně přispívá ke spokojenosti všech zainteresovaných členů.

8.3 Praktické přínosy výzkumu

Předkládaný výzkum měl za cíl identifikovat aktuálně podstatné jevy, především aktivity a formy, vztahující se k roli a působení muže v rodině vykonávající dlouhodobou pěstounskou péči. Převažujícím objektem výzkumného zájmu byli muži. Nezabývali jsme se však pouze touto jednou složkou rodinných systémů, ale chtěli jsme zjistit i důsledky působení mužů z pohledu dalších členů rodin – žen a dětí. Následně bylo cílem zasadit tyto význačné vstupní veličiny do vzájemných souvislostí a zpětně analyzovat jejich vliv na celkovou spokojenost dotčených stran.

Výsledky výzkumu lze využít jako odrazový můstek při dalším studiu dlouhodobých mezilidských vztahů, ale také v celé řadě konkrétních oblastí. Např. pro pochopení některých zdánlivě nelogických kroků muže, jeho životních priorit, skryté motivace či predikce spokojenosti. V rámci systému NRP předkládaný výzkum ukazuje

muže jako prvek důležitý pro stabilitu rodinného prostředí, jako ochranný a resilientní činitel. Závěry výzkumu zároveň naznačují, že pokud muži mohou uplatnit svoje přirozené schopnosti v pozitivním směru, prospívá to nejen jejich okolí, ale i mužům samým. Dochází např. k výraznému omezení potřeby rizikového jednání, které v rámci mužské části výzkumného vzorku nebylo zaznamenáno. Výzkum také potvrzuje, že bez opory a podpory muže je výkon NRP mnohem obtížnější, a (jak uvádí samotné ženy) především v období puberty dětí až nezvládnutelný.

Je samozřejmé, znovu to připomínáme, že závěry výzkumu jsou jedinečné a nelze je aproximovat na jakoukoli jinou část populace. Na druhou stranu považujeme za velice žádoucí, pokud předložený výzkum přiměje čtenáře k zamyšlení. Jeden příklad za všechny: V závěrech výzkumu bychom mohli nalézt i částečné vysvětlení suicidálních statistik či rozdílu ve věku dožití mezi muži a ženami. Nabízí se totiž myšlenka, že ve vyšším stáří, v těžké nemoci, subjektivně i v případě vážné krize, žena (má-li děti) je stále potřebná. Avšak role muže... prostě končí.

9 ZÁVĚR

Předkládaná práce se zabývá muži v prostředí rodiny poskytující náhradní rodinnou péči. Věnuje se jak konkrétním aktivitám, tak formám, kterými muži působí směrem k ostatním členům rodiny, tedy vůči ženám a dětem. V neposlední řadě zjišťuje důsledky tohoto působení na spokojenost rodin i jejich jednotlivých členů, včetně mužů.

Jako nejdůležitější činnost ze strany mužů se ukázala podpora partnerky. Tato pro muže zřejmá a konkrétní aktivita však není navenek vždy zřetelná a pro partnerky či okolí muže nemusí být rozpoznatelná. Ženy tak u mužů nejčastěji uváděly hmatatelné činnosti, typicky oblasti finančního zajištění a mužských prací. Muži se však zapojovali ve všech oblastech rodinného života, i když v některých oblastech bylo jejich zapojení nižší.

V rámci forem působení volí muži nejčastěji diplomatický přístup. Přestože je sebehodnocení mužů poměrně vysoké (4,2 z 5 maximálních), v rámci výzkumného vzorku muži svůj vlastní význam poněkud podceňují, partnerky a děti vidí jejich důležitost ještě větší než oni sami. Pozitivní se jeví vzájemná zastupitelnost, která přináší osobní zkušenost s činnostmi, jež jinak většinou zastává druhá strana. Tato osobní zkušenost přispívá i ke vzájemnému respektu. Jako další důležité aspekty se v rámci forem působení jeví rovnováha v rámci dělby práce, vyváženost pravomocí a odpovědnosti, důvěra a tolerance.

Velký význam přikládají oslovení respondenti vzájemné komunikaci. Nadpoloviční většina mužů i žen uvedla, že jsou v kontaktu prakticky neustále. Rozdílů jsou však v přijímání a udělování ocenění i kritiky. Dále jsou rozdílné očekávání u formy komunikace. Zatímco ženy preferují komunikaci verbální, někteří muži uvádí nenaplněnou potřebu sexu. Nejde však o prostou potřebu sexuálního spojení, jde o příležitost ukázat partnerce ocenění a zájem o ni, formou mužskému pohlaví nejbližší.

Jako hlavní přínos muže v rodině se ukazuje jeho stabilizační a mírně pozitivní působení. Většina žen uvádí jako hlavní smysl svého života děti, pro muže z našeho výzkumného vzorku je hlavním smyslem žena. Výkon pěstounské péče zřejmě poskytuje přidáný prostor k uplatnění silných stránek muže, navíc v oblastech pro ženu podstatných. Při analýze výzkumného vzorku byl zjištěn výrazný podíl dlouholetých manželství a při retrospektivním pohledu také spokojenost respondentů.

10 SOUHRN

Na začátku realizovaného výzkumu byla snaha přispět dětem v systému náhradní rodinné péče. Při realizaci rešeršního průzkumu se ukázal přetlak prací zaměřených na děti, případně na ženy, matky a pěstounky. Naopak jako nedostatečné se jevílo pokrytí prostoru biologických dětí a mužů v dotčených rodinách. Postupně vykristalizovalo zaměření výzkumu na muže v rodinách vykonávajících dlouhodobou pěstounskou péči. Následně byly definovány především následující cíle:

- *Identifikovat, jaké role nejčastěji zaujímají a jaké činnosti dominantně vykonávají muži v současné rodině poskytující dlouhodobou pěstounskou péči.*
- *Zjistit obvyklé formy působení muže v rodině a popsat, jak toto působení vnímají ostatní členové rodiny (ženy a děti, vlastní i přijaté).*
- *Popsat, jak svoji rodinnou a životní roli vidí samotní muži.*
- *Definovat oblasti, které jsou dle muže nejdůležitější pro dosažení jeho vnitřní životní spokojenosti, a to jednak obecně v rámci jeho života a jednak specificky v roli pěstouna.*

Při teoretické přípravě byly uvedeny nejčastější typy rodin a jejich charakteristiky, od historického vývoje společnosti po současný stav. Zároveň jsme popsali funkce rodiny s ohledem na jejich poživatele, tedy ve vztahu na jednotlivé členy rodin. Podobný přístup byl uplatněn také u náhradní rodinné péče – od obecného historického vývoje po aktuální stav a právní rámec v České republice. U vybraných forem náhradní rodinné péče byl uveden i podrobnější popis a příslušné právní předpisy.

V části věnované mužům, jsme se zabývali definicí a obecným významem mužství, ale také mužským altruismem či některými myšlenkami C. G. Junga (2017). Rovněž jsme se krátce zamysleli nad postavením muže v minulosti a v soudobé společnosti, byly uvedeny i různé pohledy na tzv. krizi mužství. Různé pohledy ze strany mužů a žen se ukázaly i na bazálních prioritách jednotlivých pohlaví či na otázkách přežití druhu a jednotlivce, jak je zmiňuje např. Možný (1990).

Tyto genderové rozdíly, zmíněné např. Kratochvílem (2009), se samozřejmě projevují nejen na potřebách muže a ženy jako samostatných osob. Projevují se také v rodičovství, resp. na úlohách či pojetí role matky a otce. Dále jsme zmínili rozdíly při vzniku mateřství a otcovství, různé přístupy, typy otcovství či význam generativity. Přes uvedenou různorodost však všechny oblasti něco spojuje. Je to vzájemná komplementarita, vzájemné doplňování se muže a ženy, otce a matky (Janošová, 2008).

Náhradní rodiče mají ze zákona povinnost vzdělávat se v oblastech souvisejících s péčí o dítě, za tímto účelem organizují pověřené organizace různé vzdělávací akce. Jedna z těchto akcí byla zvolena k realizaci sběru dat, účastníci vzdělávací akce se staly respondenty předkládaného výzkumu. Jednalo se o 9 mužů, 8 žen a 14 dětí ve věku 10 až 18 let. Před uskutečněním finálního výzkumu byla provedena pilotní studie za účelem otestování formy a struktury výzkumného interview i struktury dotazníků. Tyto byly následně korigovány s ohledem na zjištěné poznatky.

Vlastní sběr dat byl realizován především pomocí polostrukturovaných rozhovorů s dospělými respondenty. Vzhledem ke sluchovému handicapu výzkumníka vyvstala potřeba komunikační podpory, tuto poskytla manželka výzkumníka. Výzkumné rozhovory probíhaly za účasti výzkumníka, jeho manželky, respondenta – muže a jeho manželky. Tato vyváženost se ukázala jako velice prospěšná. Jako doplňující výzkumné metody bylo realizováno dotazníkové šetření a pozorování. Do dotazníkového šetření byly prostřednictvím rodičů zapojeny i děti ve věku od deseti let.

Výzkumník a jeho žena, kteří rovněž byli mezi přímými účastníky vzdělávací akce, se z etických důvodů vyloučili z okruhu zkoumaných osob. Zpracování dat představovalo v prvním kroku analýzu výzkumných rozhovorů. Dotazníková data byla podrobena kontrole, sumarizaci a následně srovnány se závěry analýz výzkumných rozhovorů. Rovněž poznatky z pozorování byly porovnány se závěry získanými pomocí předcházejících metod.

V rámci analýz výzkumných rozhovorů, a v souladu s cíli výzkumu, postupně vyvstalo několik centrálních kategorií. Jednalo se o tyto kategorie (kategorie formy + reakce byly při závěrečné sumarizaci dat sloučeny dohromady):

- Akce (muži / činnosti)
- Formy (muži + okolí / působení)
- Reakce (okolí / vnímání)

- Role (muži + okolí / priority)
- Spolupráce (muži + okolí / komunikace)
- Spokojenost (muži / důsledky)

Na straně mužů se jako nejdůležitější činnost (akce) ukázala podpora partnerky. Tato pro muže zřejmá a konkrétní aktivita však není navenek vždy zřetelná a pro okolí muže nemusí být na první pohled viditelná. Ženy u mužů ponejvíce uváděly hmatatelné činnosti, typicky oblasti finančního zajištění a mužských prací. Muži se však zapojovali ve všech oblastech rodinného života, i když u některých oblastí (např. u domácích prací) bylo jejich zapojení nižší.

U forem působení muži považují za nejúspěšnější diplomatický přístup, proto tento způsob preferují a uvádí jej jako nejčastěji používaný. Přestože je vlastní sebehodnocení mužů poměrně vysoké (4,2 z 5 maximálních), jejich partnerky a děti vidí důležitost muže v rodině ještě větší než oni sami. V běžném životě by muži přesto uvítali častější ocenění. Žádoucí je vzájemná zastupitelnost, která navíc přináší osobní zkušenost s činností, jež jinak většinou zastává druhá strana. Tato osobní zkušenost přispívá i ke vzájemnému respektu. Jako další důležité aspekty se v rámci forem působení jeví vyváženost v rámci dělby činností, rovnováha odpovědností a pravomocí, důvěra a tolerance.

Respondenti obou pohlaví z našeho výzkumného vzorku přikládají velký význam vzájemné komunikaci, především její frekvenci. Nadpoloviční většina mužů i žen uvedla, že jsou v kontaktu prakticky neustále. Samozřejmě to neznamena neustálé rozmluvy, ale spíše skutečnost, že partneři o sobě vědí, Rozdíly se ukazují v přijímání a udělování ocenění i kritiky. Dále jsou rozdílné pohledy na nejvhodnější či preferované formy komunikace. Zatímco ženy preferují komunikaci verbální, někteří muži uvádí nenaplněnou potřebu sexu. Nejde však o prostou potřebu koitu, jde především o příležitost ukázat partnerce zájem o ni, a to formou mužskému pohlaví nejbližší. Dle našeho názoru výše uvedené kategorie (akce, formy, role a komunikace) v zásadě představují ekvivalentní vyjádření potřeb, jak je identifikoval Kratochvíl (2009).

Své hlavní role oslovení muži popisují nejčastěji slovy: vrba, skála, otec a živitel. První dvě pojmenování, vrba a skála, ukazují na cílové interní a externí obranné působení. Muži svým partnerkám poskytují měkkou oporu, zároveň jsou však schopni tvrdě chránit svoji rodinu vůči vnějším vlivům. Praktickým důsledkem je stabilizační a mírně pozitivní působení muže v rodině, které zřejmě ženám přináší vnitřní jistotu a klid. Roli otce

dominuje duchovní rozměr, nadhled, odstup a laskavé vedení. V této roli se zřejmě nejvíce projeví vyzrálост samotného muže. Postavení živitele charakterizuje schopnost zajistit rodinu. Jedná se nejen o zajištění materiální, ale též např. emoční. V těchto dvou rolích se muž projevuje nejvíce ve vztahu k dětem, ale jeho kroky jsou samozřejmě silně vnímány i ze strany žen.

Zatímco pro oslovené muže je hlavním smyslem žena, většina žen z našeho výzkumného vzorku uvádí jako hlavní smysl života děti. Právě konkrétní působení muže na děti se v konečném důsledku jeví jako působení ženám velmi dobře srozumitelné a přijímané s vysokou senzitivitou. **Výkon pěstounské péče zřejmě poskytuje přidaný prostor ke vhodnému uplatnění silných stránek muže.** Tento přidaný efekt PP se při retrospektivním pohledu pravděpodobně odrazil i ve spokojenosti respondentů.

Mimo vlastní výzkumný záměr byl u většiny žen zjištěn výrazně vyšší BMI. Tento efekt může být samozřejmě způsoben strukturou výzkumného vzorku. Je však možné, že jde o projev hormonálního nastavení žen se zvýšenou potřebou mateřství. Máme na mysli tělesné přizpůsobení se potřebám dětí, na které poukázal Harlow. Tato zvýšená potřeba mateřství se pak může prakticky realizovat právě výkonem NRP.

Při analýze výzkumného vzorku byl dále zjištěn výrazný podíl dlouholetých manželství. Také tato skutečnost může mít příčiny ve specifčnosti výzkumného vzorku. Jako pravděpodobnější se však jeví právě celková spokojenost respondentů a vyhovující nastavení rodinného systému.

LITERATURA

- Bacigalová, E. (2017). *Slzy otců*. Praha: Albatros Media.
- Badinter, E. (2015). *XY: o mužské identitě*. Praha: Paseka.
- Bajgar, R. (Režisér) (2016). *Teorie tygra* [Film]. Petr Erben.
- Bambico, F. R., Lacoste, B., Hattan, P. R., & Gobbi, G. (2013). Father Absence in the Monogamous California Mouse Impairs Social Behavior and Modifies Dopamine and Glutamate Synapses in the Medial Prefrontal Cortex. *Cerebral Cortex*, 25(5), 1163–1175. <https://doi.org/10.1093/cercor/bht310>
- Baršová, A., Doležalová, I., Dražilová, D., Havelková, H., Huňková, M., Jarkovská, L., ... Lišková, K. (2004). *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí.
- Bartlová, P. (2007). Některé aspekty identity matky. *Československá Psychologie*, 51(3), 301-311.
- Belyakov, S. (2018). *Liquidator: the Chernobyl story*. Singapore: World Scientific Publishing.
- Biddulph, S. (2007). *Mužství*. Praha: Portál.
- Bubleová, V., Vránová, L., Vávrová, A., & Frantíková, J. (2014). *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Burgess, A. (2004). *Návrat otcovství: jak se stát moderním otcem*. Brno: Jota.
- Claußen, A., & Rosen, A. (2016). *The health effects of the nuclear disasters in Fukushima and Chernobyl, 30 years living with Chernobyl, 5 years living with Fukushima*. Berlín: IPPNW.
- Hauk, N., Göritz, A.S., & Krumm, S. (2019). The mediating role of coping behavior on the age-technostress relationship: A longitudinal multilevel mediation model. *Plos One*. 14(3), e0213349. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0213349>
- Delaroche, P. (2000). *Rodiče, nebojte se říkat ne*. Praha: Portál.
- Dědová, M., Helešicová, B., Ondráček, M., & Štěpánek, R. (2010). *Nakopni mě, aneb s pomocí vzhůru – rodiče a koučink*. Praha: Mikuláš.
- Disman, M. (2005). *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

- Ekman, P., & Friesen, W. V. (1971). Constants across culture in the face and emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 17(2), 124–129. <https://doi.org/10.1037/h0030377>
- Evropský rámec kvalifikací (European Qualifications Framework - EQF)*. (n.d.). Dostupné z: <https://www.nuv.cz/eqf>
- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál.
- Fialová, L., Horská, P., Kučera, M., Maur, E., Musil, J., & Stloukal, M. (1998). *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta.
- Fischerová, J. (2009). *Uspořádání genderových rolí v rodině – participace mužů a žen na domácích pracích a péči o dítě*. (Magisterská práce). Univerzita Palackého, Olomouc.
- Freud, S. (1991). *Vybrané spisy I, Přednášky k úvodu do psychoanalýzy*. Praha: Avicenum.
- Gabriel, Z., & Novák, T. (2008). *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada Publishing.
- Gawdat, M. (2017). *Algoritmus štěstí*. Praha: Beta.
- Geist, B. (1992). *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Stanford: Stanford University Press.
- Giddens, A. (2000). *Unikající svět: jak globalizace mění náš život*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Graves, R. (2004). *Řecké mýty*. Praha: KMa.
- Gray, M. (2014). *Cyklická žena, aneb využívat svůj lunární cyklus k dosažení úspěchu a naplnění*. České Budějovice: Osule.
- Giuliano, F., & Allard, J. (2001). Dopamine and Male Sexual Function. *European Urology*, 40(6), 601-608. <https://doi.10.1159/000049844>
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Helešicová, B. (2016). *Jak vnímají vlastní děti náhradních rodičů pěstounskou péči*. (Bakalářská práce). Univerzita Palackého, Olomouc.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál

- Hovorka, D. (2006). Některé aspekty sociálních služeb: pěstounská péče v proměnách času. *Veřejná správa, 17*(51-52), příloha.
- Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskali*. Praha: Grada Publishing.
- Javidi, H., & Yadollahie, M. (2012). Post-traumatic Stress Disorder. *The international journal of occupational and environmental medicine, 3*(1), 2–9.
- Jung, C. G. (2017). *Aspekty mužství*. Praha: Portál.
- Kornel, M. (2012). *Nejlepší zájem dítěte*. (Disertační práce). Masarykova Univerzita v Brně.
- Kingston, D., Tough, S., & Whitfield, H. (2012). Prenatal and Postpartum Maternal Psychological Distress and Infant Development: A Systematic Review. *Child Psychiatry and Human Development, 43*(5), 683-714. <https://doi.10.1007/s10578-012-0291-4>.
- Králíková, L. (2018). *Právně volné dítě: právně-sociologická analýza*. (Diplomová práce). Masarykova Univerzita v Brně.
- Kratochvíl, S. (2009). *Manželská a párová terapie*. Praha: Portál.
- Kunhartová, M., Potměšil, M., Potměšilová, P. (2017). *Náročné otcovství: Být otcem dítěte s postižením*. Praha: Karolinum Press.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Leach, L. S., Christensen, H., Mackinnon, A. J., Windsor, T. D., & Butterworth, P. (2008). Gender differences in depression and anxiety across the adult lifespan: the role of psychosocial mediators. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology, 43*(12), 983–998. <https://doi.org/10.1007/s00127-008-0388-z>
- Lipová, D., Krbcová, A., Tomaová, K. (2019). *Pěstounské rodiny v České republice, Základní charakteristiky pěstounů a dětí v pěstounské péči*. Praha: Nadace Sirius, Asociace Dítě a rodina.
- Marečková-Štolcová, E., Reichová, H., Severová, M., Svobodová, D., & Šimon, F. (2009). *Latinitas Medica – Lexikon nejen lékařských sentencí, citátů a rčení*. Brno: Masarykova Univerzita.
- Marešová, J. (2014). *Nalezenci, Historický vývoj a souvislosti ve vztahu k současné situaci v České republice*. (Diplomová práce). Univerzita Karlova v Praze.
- Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.

- Matějček, Z. (2000). *Škola rodičů*. Praha: Maxdorf.
- Matějček, Z. (2015). *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada.
- Matějček, Z., & Langmeier, J. (1981). *Výpravy za člověkem*. Praha: Odeon.
- Matějček, Z., & Langmeier, J. (2015). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum.
- Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Millová, K., & Blatný, M. (2016). Generativita v současném empirickém výzkumu. *Československá psychologie*, 60(6), 609-621.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Mlčák, Z. (1996). *Vybrané kapitoly z psychologie manželství a rodiny*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Moore, R. L. & Gillette, D. (2015). *Král, válečník, kouzelník, milovník: čtyři mužské archetypy*. Praha: Portál.
- Možný, I. (1990). *Moderní rodina: mýty a skutečnosti*. Brno: Blok.
- Možný, I. (2006). *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon.
- Národní soustava povolání*. (n.d.). Dostupné z: <https://www.nsp.cz/isco>
- Novák, J. (1910). *O životě, názorech a spisech Rousseauových*. Praha: Grégr a syn.
- Novák, T. (2000). *Jak být dobře naladěn*. Praha: Grada Publishing.
- Novotný, P., Ivičičová, J., Syrůčková, I., & Vondráčková, P. (2017). *Nový občanský zákoník – Rodinné právo: 2., aktualizované vydání*. Praha: Grada Publishing.
- Orel, M., Facová, V., Heřman, M., Koranda, P., Šimonek, J., & Volková Palátová, L. (2016). *Psychopatologie Nauka o nemocech duše*. Praha: Grada Publishing.
- Otto, J. (1901). *Ottův slovník naučný: 17. díl, Median-Navarrete. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: Otto.
- Pauknerová, D., Hubinková, Z., Králová, T., & Lorencová, H. (2012). *Psychologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada Publishing.

- Plesková, K., & Sedláček, L. (2008). *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí.
- Prekopová, J. (1993). *Malý Tyran: Co vlastně děti potřebují*. Praha: Portál.
- Pruett, K., & Pruett, M. K. (2009). When Fathers are Involved, Children Thrive. *AHVNA – Connections*, 4(3), 6.
- Slater, L. (2016). *Opening Skinner's Box: Great Psychological Experiments of the Twentieth Century*. London: Bloomsbury Publishing.
- Sobotková, I. (2003). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
- Sobotková, I., & Očenášková, V. (2013). *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Strauss, A. & Corbinová, J. (1990). *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Nakladatelství Albert.
- Surynek, A., Komárková, R., & Kašparová, E. (2001). *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press.
- Šmídová, I. (2004). Rodiny, kde pečují otcové. *Genderonline*, 4(4), 10-12. Dostupné z: https://www.genderonline.cz/incpdfs/inf-200404-0000_10_003.pdf
- Šmídová, I. (2008). *Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy*. Ivris Papers. Brno: Ivris, 1-72.
- Šulová, L. (2006). *Specifika mateřské a otcovské mluvy a její význam pro řečový vývoj dítěte*. [Prezentace na konferenci]. Poruchy sluchu a řeči, Levoča. Dostupné z: <https://slideplayer.cz/slide/17844988/>
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: Proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
- Tolstoj, L. N. (2017). *Anna Karenina*. Praha: Dobrovský.
- Vyskočil, F. (2014). *Právní úprava náhradní rodinné péče v ČR*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Westphalová, L., & Šínová, R. (2019). Nejlepší zájem dítěte. *Právník*, 12/2019, 1091-1108. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2019/12/2.Westphalov%C3%A1-%C5%A0%C3%ADnov%C3%A1_1091-1108_12_2019.pdf

Whitmore, J. (2005). *Koučování: rozvoj osobnosti a zvyšování výkonnosti, metoda transpersonálního koučování*. Praha: Management Press.

Woollett, A., & Boyle, M. (2000). Reproduction, Women's Lives and Subjectivities. *Feminism & Psychology*, 10(3), 307–311.

<https://doi.org/10.1177/0959353500010003001>

Zákon č. 89/2012, Sb., Občanský zákoník. Česká republika.

Zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Česká republika.

Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině. Česká republika.

Zezulová, D. (2012). *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.

Zimbardo, P., & Coulombová, N. D. (2017). *Odpojený muž. Jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*. Praha: Grada Publishing.

Zpráva výboru OSN pro práva dítěte. (2011). Concluding observations: Czech Republic. *UN Committee on the Rights of the Child. CRC/C/CZE/CO/3-4*. Dostupné z: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.CZE.CO.3-4.doc>.

Zkratky:

- BMI – Body mass index, poměr tělesné výšky a váhy
- NRP – Náhradní rodinná péče
- OSPOD – Orgán (oddělení) sociálně právní ochrany dětí
- PP – Pěstounská péče
- ÚMPD – Úmluva o právech dítěte
- UP – Univerzita Palackého v Olomouci

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Český a cizojazyčný abstrakt diplomové práce
2. Zadání Bakalářské diplomové práce
3. Osnova rozhovoru
4. Dotazník, verze pro muže
5. Dohoda o realizaci výzkumu
6. Informovaný souhlas s účastí na výzkumu

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Role a spokojenost muže v současné rodině poskytující pěstounskou péči

Autor práce: Radek Štěpánek

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Viktorová, Ph.D.

Počet stran a znaků: 95 (167 860)

Počet příloh: 6

Počet titulů použité literatury: 89

Abstrakt:

Předkládaná práce se zabývá muži v prostředí rodiny poskytující náhradní rodinnou péči. Snaží se identifikovat hlavní aktivity a formy, kterými muži působí směrem k ostatním členům rodiny. Věnuje se důsledkům tohoto působení na spokojenost rodin, včetně mužů.

Teoretická část se nejprve zaměřuje na rodiny a náhradní rodinnou péči. Uvádí jejich historický vývoj, současné typy a hlavní funkce s ohledem na jejich uživatele. Další část patří mužům, otcovství a pěstounství. Zabývá se významem mužství, mužským altruismem, různými potřebami u mužů a žen, pohledy na krizi mužství. Pohlavím dané rozdíly v otcovství a mateřství jsou pojímány jako komplementární a navzájem se doplňující styly.

Analýza získaných dat ukázala u mužů jako nejdůležitější činnost podporu partnerky. Z pohledu žen byly jako hlavní činnosti mužů uváděny hmatatelné aktivity, např. finanční zajištění rodiny, mužské práce, péče o děti. K prosazení se volí muži nejčastěji diplomatický přístup. Pozitivní se jeví vzájemná zastupitelnost, která přispívá i ke vzájemnému respektu. Důležitá se jeví rovnováha v dělbě práce, u pravomocí i odpovědnosti, důvěra a tolerance.

Velký význam je přikládán vzájemné komunikaci, především frekvenci. Rozdílné se jeví očekávání u formy komunikace. Ženy preferují komunikaci verbální, muži však často řadí mezi komunikaci i sex, považují jej za příležitost ukázat partnerce svůj zájem.

Přínos muže v rodině se ukazuje hlavně ve stabilizačním a podpůrném působení. Většina žen uvádí jako hlavní smysl svého života děti, pro muže se hlavním smyslem jeví žena. Pěstounská péče zřejmě rozšiřuje prostor k uplatnění silných stránek muže,

v oblastech pro ženu podstatných a srozumitelných. Při analýze výzkumného vzorku byl zjištěn výrazný podíl dlouholetých manželství a spokojenost respondentů.

Klíčová slova: Rodina, Náhradní rodinná péče, Pěstounská péče, Komplementarita, Muž, Mužství, Otec, Otcovství, Pěstoun, Pěstounství, Role muže, Spokojenost, Manželství.

ABSTRACT OF THESIS

Title: The role and the satisfaction of a man in a current family providing foster care

Author: Radek Stepanek

Supervisor: Mgr. Lucie Viktorová, Ph.D.

Number of pages and characters: 95 (167 860)

Number of appendices: 6

Number of references: 89

Abstract:

The presented work deals with men in a family environment, providing foster family care. It tries to identify the main activities and forms by which men act towards other family members. It deals with the consequences of these actions on the satisfaction of families, including men.

The theoretical part first focuses on families and foster family care. It presents its historical development, current types, and main functions with regard to its users. The other part deals with men, fatherhood, and foster care. It deals with the importance of masculinity, male altruism, the different needs of men and women, views on the crisis of masculinity. Gender differences in fatherhood and motherhood are seen as complementary styles.

The analysis of the obtained data showed the support of the partner to be the most important activity for men. From the point of view of women, tangible activities were mentioned as the main activities of men, such as financial support of the family, men's work, and childcare. Men most often choose a diplomatic approach when solving issues. Mutual substitutability of both parents seems to be positive, and also contributes to mutual respect of the partners. Balance in the division of labor, authority, responsibility, trust, and tolerance seem important.

Great importance is attached to mutual communication, especially its frequency. Expectations of the form of communication appear to be different. Women prefer verbal communication, but men often count sex as a part of communication as well, they consider it an opportunity to show their partner their interest.

The contribution of a man in the family is shown mainly in the stabilizing and supportive effect. Most women cite children as the main purpose of their lives, for men the main important member is the woman. Foster care probably expands the scope for the

application of a man's strengths, in areas that are essential and understandable for women. The analysis of the research sample revealed a significant proportion of long-term marriages and the satisfaction of respondents.

Key words: Family, Substitute family care, Foster care, Complementarity, Man, Male, Masculinity, Father, Fatherhood, Foster parent, Fosterhood, Role of man, Satisfaction, Marriage, Married life.

Příloha 2: Zadání bakalářské diplomové práce

Příloha 3: Osnova rozhovoru

Představení sebe.

Předmět zájmu obecně / téma BP / cíle rozhovoru.

Základní informace o respondentovi:

- a) Věk, vzdělání, zaměstnání (historie a současné).
- b) Koníčky, zájmy, volný čas.
- c) Primární rodina, dětství (podstatné rysy s ohledem na současnost).

Informace o partnerce:

- a) Vzdělání, zaměstnání (historie a současné)
- b) Koníčky, zájmy, přátelé, volný čas.
- c) Seznámení kdy a kde. Pocit ve vztahu v současnosti.
- d) Komunikace – četnost, formy, témata. Důsledky (plnění dohod, spolehlivost).

Informace o dětech:

- a) Vlastní: počet, věk, pohlaví, podstatné rysy a vztahy k ostatním v rodině.
- b) Přijaté, v NRP: počet, věk, pohlaví, podstatné rysy, zdravotní stav, minulost, doba v rodině, vztahy v rodině a bio-rodičům.
- c) Výrazné okamžiky, zážitky.

Ostatní členové rodiny: Kdo, věk, frekvence a charakter setkávání? Vztahy v rámci rodiny?

Otázky pro muže:

Jak jsi přijal počáteční úvahy o PP, kdo s nimi přišel a jaké byly důvody?

Cítil jsi rozdíl při představě dítěte v rodině, pokud by dítě bylo vlastní anebo přijaté? Jaký rozdíl, v čem, jak řešen?

Co se změnilo ve Tvém a vašem životě po přijetí prvního dítěte do rodiny? A u dalších dětí?

Tvoje role a postavení v rodině před a po přijetí dítěte do PP – co jsi v té souvislosti dělal a děláš?

- Co je důležité pro Tebe osobně, Tvoje vlastní priority?
- Co myslíš, podle Tebe – co je důležité pro partnerku, děti, zbytek rodiny?
- Konkrétní příklad, svůj přínos v rámci rodiny.
- Co to znamená pro Tebe osobně?
- Co by se stalo, kdybys nebyl? A kdybys měl být mimo svoji rodinu?
- Co / kdo Tvoje postavení, práci a plány v rodině komplikuje? Co s tím?

Jak často mluvíte, komunikujete s partnerkou? Co jsou dominantní témata, hovoříte i o intimních, typicky ženských či mužských věcech?

Obecně, nejen u vás doma, jaká by měla být současná role muže v rodině? A jaká je realita, co se skutečně děje (z tvého pohledu). Co konkrétně by měl nebo naopak neměl dělat muž a otec v dnešní době? A co žena?

Otázky pro ženu:

Jaký byl Tvůj postoj, představy, informace a očekávání ohledně PP v té době (na počátku úvah)?

Co v té době činil partner, jak se k tomu (k úvahám o PP) stavěl?

Co jsi v té době (pokud možno konkrétně) dělala, cítila a hlavně potřebovala?

Cítila jsi rozdíl při představě dítěte v rodině, pokud by dítě bylo vlastní anebo přijaté? Jaký rozdíl, v čem, a jak řešen?

Co se změnilo ve Tvém a vašem životě po přijetí prvního dítěte do rodiny? A u dalších dětí? Co se změnilo u/pro partnera?

Co by měl partner dělat před a po přijetí dítěte do PP?? Co skutečně dělá?

- Tvoje priority – co je důležité pro Tebe osobně?
- Co myslíš, že je důležité pro partnera?
- Co důležitého dělá partner pro děti, zbytek rodiny? Konkrétní příklady.
- Co to znamená pro Tebe osobně?
- Co by se stalo, kdyby partner nebyl?

Co / kdo komplikuje postavení, prosazení, práci a plány partnera v rámci rodiny? Co s tím?

Jak často mluvíte, komunikujete s partnerem? Co jsou dominantní témata, hovoříte i o intimních, typicky ženských či mužských věcech?

Obecně, nejen u vás doma, jaká by měla být současná role muže v rodině? A jaká je realita, co je skutečně (z tvého pohledu). Co konkrétně by měl nebo naopak neměl dělat muž a otec v dnešní době? Co žena?

Dotazník – žádost o vyplnění. Některé otázky podobné rozhovoru – možnost znovu se zamyslet.

Příloha 4: Dotazník, verze pro muže

ÚVOD

Vážená paní, Vážený pane.

Dovoluji si požádat Vás o laskavé vyplnění níže uvedeného dotazníku. Cílem výzkumu je určit a popsat základní „životní postoje a životní změny u náhradních rodičů – pěstounů, především mužů, po přijetí dítěte do dlouhodobé náhradní rodinné péče.“

Vlastní dotazník má 3 části. Každá z těchto částí představuje samostatný dotazník, určený pro muže, ženy a děti. Každý účastník výzkumu vyplňuje pouze dotazník, který je určený pro jeho skupinu. Dotazníky pro muže a ženy mají 30 otázek, dotazník pro děti obsahuje 12 otázek. Časovou náročnost předpokládáme cca 20 ÷ 30 minut.

Sám jsem táta a pěstoun. Jsem také lektor náhradní rodinné péče, studuji psychologii. Výsledky výzkumu poslouží jednak jako podklad k bakalářské práci, budou publikovány v literatuře pro náhradní rodiče a dále budou pozitivně využity při setkáních s dalšími náhradními rodiči.

Cíle výzkumu jsou následující:

- Zjistit význam a způsob působení muže na ostatní členy rodiny (partnerky, děti vlastní / přijaté).
- Zjistit důsledky pěstounství na vývoj životní spokojenosti rodičů (především mužů).

ČÁST URČENÁ PRO MUŽE:

Osobní data

1. Věk:
2. Povolání:
3. Nejvyšší dosažené vzdělání:
4. Současný rodinný stav: manželství / jiný vztah / žiji samostatně (nehodící se škrtněte)
5. Kolikátý je Váš současný vztah? (doplňte počet, myšleno vztah typu manželství)
6. Jak dlouho trvá Váš současný vztah? (doplňte počet let)
7. Vlastní – biologické děti: (doplňte počet vlastních dětí, které žijí ve Vaší rodině)
8. Přijaté děti: (doplňte počet přijatých dětí, které žijí ve Vaší rodině)

Data k rodičovství – pěstounství

9. Který typ náhradní rodinné péče se Vás týká?
 - Klasická (nepříbuzenská) pěstounská péče
 - Pěstounská péče na přechodnou dobu
 - Příbuzenská pěstounská péče
 - Adopce
 - Jiný typ (uveďte jaký)
10. Jaký byl z Vašeho pohledu hlavní důvod přijetí dítěte do rodiny? (napište)
11. Co to pro Vás osobně znamená „být otcem / pěstounem“? (napište)

Význam a způsob působení muže v rodině

12. Jak významným členem rodiny se cítíte? (Jedná se o Váš osobní pohled, vyznačte na stupnici níže)

Nepotřebuji mě Nic nejde beze mě

Zde můžete napsat svůj komentář:

13. Jak hodnotíte svůj současný život? (Jedná se o Váš osobní pocit, vyznačte jej na stupnici níže)

Je fajn, jsem spokojený Je to zlé, jsem nespokojen

Zde můžete napsat svůj komentář:

14. Jaké jsou Vaše úlohy v rodině? (Z Vašeho pohledu. Vyberte všechny oblasti, kde se zapojujete)

- Zajištění financí – živitel rodiny
- Těžká / fyzická práce (typické mužské práce – dům, byt, auto...)
- Domácí práce (vaření, úklid...)
- Péče o děti (Doprovod dětí k lékaři, výchova, příprava do školy, hry s dětmi...)
- Podpora partnerky
- Řešení krizových situací
- Organizace akcí rodiny
- Důvěrník dětí
- Jiné role (uvedte jaké)

15. Jaká je Vaše hlavní role v rodině? (Z Vašeho pohledu. Napište oblast, kde se zapojujete nejvíc)

.....

.....

16. Vaše působení v rámci rodiny je: (vyberte svůj převažující postoj)

- Motivující – jsem lokomotiva, přicházím s nápady, iniciuji výlety... aktivity rodiny stojí na mě
 - Spíše motivující – jsem to já, kdo většinou navrhuje, co bude naše rodina dělat
 - Neutrální – V rámci rodinných aktivit se s manželkou / partnerkou dělíme či doplňujeme
 - Spíše brzdící – Působím jako nutná kontrola, musím krotit nereálné snílky
 - Brzdící – Nemám zájem o rodinný život, chci svůj klid, rodinné akce nepotřebuji
 - Je to jedno, v rámci rodiny jsem zbytečný
 - Nevím, neumím či nechci odpovídat
 - Jiné / Váš komentář
-

17. Když v rámci rodiny potřebujete prosadit svůj názor: (Vyberte nejúčinnější / nejefektivnější přístup)

- Musím zvýšit hlas, bouchnout do stolu
 - Bude po mém, klidně si respekt vynutím silou
 - Stačí mi říct, normálně svůj názor vyslovit – partnerka i děti mi naslouchají
 - Použiji diplomacii, umím počkat i ustoupit
 - Neprosadím ho, nemá to smysl, už to ani nezkouším
 - Nevím, neumím či nechci odpovídat
 - Jiné / Váš komentář
-

18. Jak vidíte Váš význam pro rodinu Vaše partnerka? (Vyznačte svůj názor na stupnici níže)

Jsem zbytečný Potřebuje mne

Zde můžete napsat svůj komentář:

19. Kolik času denně strávíte komunikací s manželkou / partnerkou? (Vyberte dlouhodobý průměr)

- Dlouhodobě spolu nemluvíme vůbec, nebo jen omezeně
- Mluvíme spolu když je třeba, párkrát za den. Celkem max. 30 minut denně
- Mluvíme spolu často – domlouváme se na všem podstatném. Určitě přes 30 minut/den
- Jsme v kontaktu prakticky neustále, víme o sobě, Občas si uděláme i chvíli jen pro sebe
- Nevím, neumím či nechci odpovídat
- Jiné / Váš komentář

20. Jak často Vás žena ocení – pochválí či kritizuje? (Vyberte dlouhodobý průměr)

Pochválí		Kritizuje
☐	Denně, či vícekrát denně	☐
☐	Několikrát v týdnu	☐
☐	Občas ano, minimálně 1x za měsíc	☐
☐	Neděje se to	☐
☐	Nevím, neumím či nechci odpovídat	☐

Váš komentář

21. Jaký přístup Vy sám nejčastěji uplatňujete při jednání a komunikaci s bezprostředním okolím? (Především při komunikaci s partnerkou a dětmi.)

- Mívám dopředu svůj názor a snažím se ho prosadit. Chci, aby bylo po mém
- Naslouchám druhému a pak většinou souhlasím, nebo se přizpůsobím
- Jak kdy. Většinou mám svůj názor, ale naslouchám a snažím se najít kompromis
- Nevím, neumím či nechci odpovídat
- Jiné / Váš komentář

22. Jak Vás vnímají Vaše děti? (Jedná se o Váš osobní pocit, vyznačte jej na stupnici níže)

Nemusím existovat ○ ○ ○ ○ ○ Potřebuji mne

Zde můžete napsat svůj komentář:

23. Jak moc důležitá je pro Vás zpětná vazba z okolí? (Především od partnerky a dětí)

Je pro mě důležitá ○ ○ ○ ○ ○ Je mi jedno co si ostatní myslí

Zde můžete napsat svůj komentář:

Důsledky pěstounství a rodiny na vývoj osobní životní spokojenosti

24. Jak hodnotíte svůj život před přijetím dítěte / dětí do rodiny?

- Byl skvělý, měl jsem se fajn
- Nebyl jsem spokojen, cítil jsem, že mi něco chybí
- Normálně / nad tímto jsem nikdy nepřemýšlel.
- Nevím, neumím či nechci odpovídat
- Jiné / Váš komentář

25. Co Vám pěstounství dalo, jaké vidíte pozitivní přínosy náhradního rodičovství? (Uvedte alespoň 3 věci, které v souvislosti s pěstounstvím považujete ve svém životě za pozitivní.)

- a)
- b)
- c)
- d)

26. Co Vám pěstounství naopak vzalo, jaké jsou negativní důsledky náhr. rodičovství? (Uvedte alespoň 3 věci, které v souvislosti s pěstounstvím považujete ve svém životě za negativní, co jste musel řešit.)

- a)
- b)
- c)
- d)

27. Co by Vám mohlo pomoci zlepšit Váš život? (Uveďte alespoň 3 věci, které by Vám, případně Vaší rodině mohly pomoci. Neomezujte se, může jít i o skrytá přání, nehmotné i nákladné podpory.)

- a)
- b)
- c)
- d)

28. Jaké jsou Vaše aktuální priority? (Uveďte alespoň 3 věci, které jsou pro Váš osobní život důležité)

- a)
- b)
- c)
- d)

29. Když někdy zavřete oči a zasníte se – svobodný život bez rodiny by byl: (Vyberte jednu možnost)

- Určitě lepší
- Zhruba stejný
- Určitě horší

Zde můžete napsat svůj komentář:

Na závěr 2 bonusové otázky, nepovinné.

30 a. Jak jste přistupoval k dotazníku?

- Vyplňoval jsem upřímně a pravdivě, přemýšlel jsem u toho
- Přál jsem si mít dotazník rychle z krku

30 b. Přejete si zaslat výsledky výzkumu? Pokud ano, napište na sebe kontakt (email).

- Ano (email:))
- Ne

Děkuji za Váš čas a vyplnění dotazníku.

Pokud mi chcete cokoliv sdělit, prosím, napište to na druhou stranu listu.

Příloha 5: Dohoda o realizaci výzkumu

Spolek

xxx

Zastoupený: xxx

Dále jen organizace

a

Radek Štěpánek

xxx

Dále jen výzkumník

Uzavírají dohodu o vykonání výzkumného šetření

Předmět dohody a další ujednání

Předmětem dohody je umožnění provedení výzkumného šetření výzkumníkem na vzdělávací akci realizované organizací. Místo a termín realizace vzdělávací akce bude organizací upřesněno dodatečně (období prázdnin 2020). Účelem výzkumu je sběr dat a následně vyhotovení kvalitativní studie pro zpracování závěrečné bakalářské práce výzkumníka.

Cíl práce: Zjistit role a spokojenost mužů v rodinách poskytujících pěstounskou péči.

Výzkumné šetření bude provedeno formou polostrukturovaných rozhovorů a dále formou dobrovolného anonymního dotazníku. Jednotliví účastníci vzdělávací akce budou individuálně osloveni výzkumníkem, každý účastník má právo účast ve výzkumu odmítnout. Výzkumník se zavazuje dodržovat obvyklé etické standardy psychologického výzkumu.

V dne:

.....

Za organizaci

.....

Výzkumník

Příloha 6: Informovaný souhlas s účastí na výzkumu

Informovaný souhlas s účastí na výzkumu v rámci diplomové práce

Název práce: Role a spokojenost muže v současné rodině poskytující pěstounskou péči

Autor práce: Radek Štěpánek

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Viktorová, Ph.D.

Termín realizace:

Místo realizace:

Prohlašuji, že jsem byl/a seznámen/a s podmínkami účasti na výzkumu „Role a spokojenost muže v současné rodině poskytující pěstounskou péči“ a že se jej účastním dobrovolně. Beru na vědomí, že údaje poskytnuté pro účely tohoto výzkumu jsou anonymní a nebudou použity jinak, než k interpretaci výsledku v rámci diplomové práce.

Jsem si vědom/a, že mohu z výzkumu kdykoli, podle svého vlastního uvážení, vystoupit.

Místo a datum:

Jméno a příjmení:

Podpis: